OKTAY AKBAL

Zaman Sensin

Varlık

oktay akbal / zaman sensin

varlık / deneme 2

OKTAY AKBAL

*

ZAMAN SENSİN

Deneme Dizisi: 2
Varlık Yayınları, Sayı: 260
İkinci basım: 1992

© Onk Ajans, Varlık Yayınları, 1992

ISBN 975-434-083-8

Varlık Yayınları A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40/2, 34440 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 522 69 24 – Faks: 512 95 28

Kapak düzeni: Ekin Nayır Sağıroğlu
Dizgi ve ofset hazırlık: Varlık Yayınları/Moonstar Grafik
Baskı: Kurtiş Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi

OKTAY AKBAL

Zaman Sensin

(Denemeler)

● Varlık Yayınları

Sana büyük bir sır söyleyeceğim Zaman Sensin
Zaman kadındır İster ki
Hep okşansın diz çökülsün hep
Çözülmesi gereken bir giysi gibi ayaklarına
Bir taranmış
Bir upuzun saç gibi zaman
Soluğun buğulandırıp sildiği ayna gibi
Zaman sensin uyuyan sen şafakta ben uykusuz
seni beklerken
Sana büyük bir sır söyleyeceğim Korkuyorum
Senden
Korkuyorum yanınsıra gidenden pencerelere
doğru akşam üzeri
El kol oynatışından söylenmeyen sözlerden
Korkuyorum hızlı ve yavaş zamandan
korkuyorum senden
Sana büyük bir sır söyleyeceğim Kapat kapıları
Ölmek daha kolaydır sevmekten
Bundandır işte benim yaşamaya katlanmam
Sevgilim

ARAGON
Çev. S. Maden

ZAMAN SENSİN

"Zaman Sensin" diyor Aragon sevdiği kadına, Elsa'ya, "Zaman sensin..." Bir yaşam boyu süren bir aşk, bir dostluk, bir yazgı ortaklığı... Sait Maden'in çevirdiği "Elsa'ya Şiirler"i okursanız, Fransız Komünist Partisi üyesi, bu partinin başyazarı Louis Aragon'un şiirlerinde, romanlarında, denemelerinde sanatı, politikanın, güncel tutkuların, eğilimlerin, akımların nasıl üstünde tuttuğunu görürsünüz. Sanatla günlük politikayı birbirine karıştıranlar örnek alsınlar bundan dersiniz. Siyasal şiirleri yok mu Aragon'un, var, Eluard'ın da vardı, ama bunlar da belirli bir beğeni düzeyinin üstündedir. Hatta Eluard bu tür şiirlerini topladığı kitaba "Siyasal Şiirler" adını vermiş, öteki yapıtlarından ayırmıştır...

1975'e güle güle diyoruz bugün... Nerden nereye? Aragon'u, Eluard'ı, sanatı, güncel siyaseti işin içine karıştırmak gerekir miydi? Evet, "Zaman sensin" demiş Aragon kırk yıldır sevdiği, övdüğü, yücelttiği, kendisine esin, yaşam kaynağı olan kadına, "yaşam sensin" Ne mutlu "yaşam sensin" diyebilmek bir kadına, bir erkeğe, bir dosta, bir sevgiliye, böyle birine kavuşabilmek, yoldaşlık edebilmek! Yaşamı onun varlığında, duyabilmek sonuna dek, gün gün, yıl yıl...

Şiirler her zaman yol gösterir bize. Kuru sağduyudan uzaklaştırır, bir aydınlık katar, bir başka anlam verir yaşamımıza... Şöyle bir bakıyorum 1975'e, ne var geride kalan diye... Önümde kronolojik notlar, dünyada neler olmuş, bizde neler geçmiş, ben neler yazmışım, düşünmüşüm, okumuşum? Her birimiz yılın bu son gününde bir bilanço yapsak, bundan birtakım sonuçlar çıkarsak, olmaz mı?

Bakın, yıl dediğin kuş gibi uçup gidiyor, kendimize, önce kendimize gerçekten yararlı nasıl bir davranışımız oldu, şöyle olumlu bir şeyler yapabildik mi, ortaya koyabildik mi? Yoksa boşuna mı akıp gitti 365 gün ve gece? Yüzümüzde kimi çizgilerin derinleşmesi, bir yaş daha ilerlemenin ya da çökmenin ağırlığı mı kaldı yalnız?

Gazeteler, dergiler, kitaplar, yıllıklar, konferanslar... Alışmışız, her geçen yılın bilançosunu sunmaya. Dış olaylar, petrol bunalımı, Arap-İsrail sorunu, Kıbrıs sorunu, ABD'de ortaya çıkan olaylar, CIA'nın dünyayı karmakarışık hale sokan çirkin işleri, Franco'nun ölümü, Portekiz'deki sol kavgası, adam kaçırmalar, elçilerin öldürülmesi, kısacası kaynaşan, bir türlü durulmayan bir yeryüzü... Bir şey mi arıyor, bir yerlere mi gidiyor? Bir gün varılacak mı o yere? Bir de iç olaylar var, onlar da huzursuz, düzensiz, dağınık, umut kırıcı. MC iktidarının işbaşına gelmesi, kıyımlar, gençlerin öldürülmeleri, yine katillerin bir türlü ortaya çıkarılmayışı, mobilya davası, mecliste uzayıp duran turlar, öte yandan ortanın solundaki CHP'ye, onun liderine güvenin artışı, yeni bir seçimlerde bu gerçeğin elle tutulur hale girişi, Ecevit'in dış gezisi, son günlerde ardı ardına çıkan yangınlar, Kosigin'in konukluğu... Hepsinin üstünde de Demirel'in bu ikinci iktidar döneminin birinciyi aratan bir hale gelişi...

1975'in son gününde geriye bir göz atarsanız belli başlı olaylar olarak bunları görürsünüz. Bence dışta CIA'nın içyüzünün ortalığa dökülmesidir en önemli olay. İçte de MC iktidarının yurdu, ulusu yeni çıkmazlara doğru götüren başarısız tutumu... Bu iki durumu da birbirine bağlamak belki olasıdır. Çünkü ABD yetkilileri açıkça yazıyor, söylüyorlar CIA'nın elinin uzanmadığı hiçbir iş yok, tüm orta boy, küçük boy devletlerin içişlerine, yönetimlerine karışıyorlar. Bize de karışacaklar, iyi giden işlerimizi bozacaklar, yeni yeni sorunlar yaratıp Ortadoğu'nun kırk milyonluk bir ülkesini karanlık çıkmazlara sokmaya kalkışacaklar.

Bir umut ışığı var yanan, göz alan yurdumuzda: Halkın bilinçlenmesi... Özellikle emeğiyle geçinen milyonlar iyi, kötü, doğru, yanlış nedir anladılar, daha da anlayacaklar... Kendilerine dost kim-

dir, düşman nerdedir bunu da görüyorlar. Dış güçler, düşman eller bu bilinçlenmeyi yozlaştırmak, bozmak, ters yöne çevirmek çabasında, gerçek yurtseverler ise bu bilinçlenmenin hız kazanmasından yana...

Aragon'un dizelerini okuyorum; "Ölmek daha kolaydır sevmekten - Bundandır işte benim yaşamaya katlanmam. Burada şair Elsa'ya sesleniyor, ama Elsa tek bir kişi değil, şairin ve hepimizin bütün özlemimizi, isteğimizi, gücümüzü kendinde toplayan o insanca sevgi, insanca dostluk, o büyük bilinçlenme... "Bundandır işte benim yaşamaya katlanmam. Benim, senin, onun, hepimizin. Katlandık 1975'in umutsuzluklarına, acılarına, içimizde yakarak bilinç ateşini, o ateşi alevleştirerek... Öyleyse güle güle 1975...

YILLAR ÖNCESİNE GEZİ

Yıllar gerisine gideceğiz, ta 1959'a... Bu yıl liseyi, hatta üniversiteyi bitirmiş gençlerimiz o günlere ait hiçbir şeyi bilmezler, hatırlamazlar. Ya yeni doğmuştular, ya da ilkokula bile gitmiyordular...

DP iktidarının yıkılışından bir önceki yıl... Biz içinde, ortasında yaşadık. Gün gün, hafta hafta, yıkılışın ergeç geleceğini bilerek, duyarak ve yazarak... DP iktidarına başından beri karşıydım. Ta 1946'dan beri. Şaşacaksınız belki, nasıl olur, herkes DP'yi bir umut, bir halk eylemi, diktaya bir karşı çıkış diye benimsedi, destekledi, oylarıyla iktidar yaptı, sen nasıl olur da bu akıma uymadın? diyeceksiniz... DP'nin programını okumuştum, liderlerin sözlerini dinlemiştim, yazılarını izlemiştim. Gencecik bir yurttaş olarak şunu sezmiştim; DP bir halk eylemi değildi, iktidarın nimetlerini tatmak isteyen bir "yeni sınıf"ın hırslı, coşkulu davranışı, iktidara el koymak isteğiydi. Çok partili demokrasiden benim anladığım birbirinin eşi, benzeri iki politikacı grubunun kısır çekişmesi, iktidarı bir bilardo topu gibi elden ele atması değildi. Hele 1946'da sosyalist partiler de yasa dışı sayılarak kapatılınca, CHP'nin sol yanı birdenbire boşalıvermişti, yalnızca sağında, aşırı sağında birtakım partiler vardı. Onların niyeti de Türkiye'yi aydınlık bir yarına götürmek değildi, belirli bir azınlığın çıkarını yükseltmek, sağlamak için iktidara gelmek tutkusuydu...

Neyse, birçoklarımız 1957'ye kadar bir düşte yaşadı. DP'den, Bayar'dan, Menderes'ten, "halk için yararlı" bir şeyler umdu. Sonunda beklenenin tam tersi oldu. Halktan koptukça koptu DP yöne-

timi. Hem halk yararına karşı, hem de Kemalist devrim ilkelerini temelinden yok edici bir politika sürdürüldü yıllarca. 27 Mayıs 1960'a dek... Atatürk Cumhuriyetini yozlaşmadan korumak davranışıydı 27 Mayıs dönemi. Bir dönüm yeri oldu tarihimizde. Geriye dönüş durdu, ilerici bir atılım başladı. 1961 Anayasası'dır 27 Mayıs'ın getirdiği. Gerçek anlamıyla çok partili bir düzene geçmek mümkün oldu bu Anayasa ile. Demokrasinin yalnızca sağa dönük partilerle var olamayacağı anlaşıldı. Sola yatkın, hatta tam anlamıyla sosyalist ilkelere bağlı partilere de yaşama olanağı tanındı. Tarihimizde ilk kez görülen bir olguydu bu...

İşte 1959 yılının bir gazete yıllığını karıştırırken bütün bu eski anıları yaşadım. Neler yazmamışız! Baktım da, bir üzüntü duydum, aşağı yukarı hep birbirine benzer sözler yazıp söylüyoruz yıllardır!.. "İnönü'ye Taş Atan El" başlıklı yazımda bu olayın çirkinliğini belirtmiş, sonunu şu sözlerle bağlamıştım: "Fikirler ancak fikirlerle yenilir. Taş atmak, küfür etmek, yol kesmek bunlar yenilginin saklanmaz belirtileridir." Son yıllarda da buna benzer sözler yazmıyor muyuz? Sanki on sekiz yıl geçmemiş aradan, bir 27 Mayıs olmamış, bunca acı olay yaşanmamış!.. Başka bir yazım da "Bakalım ne olacak?" başlığını taşıyor. Ondan da birkaç satır sunayım size: "Beklemek, ummak insanoğluna vergidir. Işıklı bir yola çıkmak için bir süre beklemek, umut etmek elbette ki şarttı. Ama yalnız beklemek yalnız ummak yararlı olmuyor. Boyuna "Dur bakalım ne olacak?" diye beklemek iyilikten çok kötülük yaratıyor... Gerçeklerin sert görünüşü göze batacak hale gelmiştir. Kimse bunu gizleyemez." Başka bir yazıda da tarihten bir örnek sunmuşum okurlara. Napolyon'un yazgısını anlatmışım, 1959'daki iktidar sahiplerine bir uyarı olsun diye!.. "İhtiras ve ateşli olmak kadar bir devlet adamını eninde sonunda çıkmaza ve çöküntüye götüren bir şey yoktur. Böyleleri belki önceleri başarı yolunda birkaç adım atabilirler, ama ateşli ve cüretli tabiatları onları yıkılışa götürecektir."

Nedense o günlerde hep tarihten örnekler sunmuşum yazılarımda. Napolyon, Taleyrand v.b. Demek istemişim ki, niceleri bu baskı, şiddet, korkutma yolunun yolcusu oldu, sonuç vermedi hırsla-

rı... Sizler de ayağınızı denk alın, bastığınız yeri bilin... Taleyrand gibi, iktidara kim sahipse ona hizmet etmiş açıkgözleri gözönüne seren bu yazımı da şöyle bitirmişim: "İyi bilmeliyiz ki bugün bize çalışabilecek bu gibi insanlar ilk fırsatta baş düşman olarak karşımıza dikilecektir, bize ilk darbeyi herkesten önce onlar indirecektir. Düşmanlarına karşı dost olacakmış gibi, dostlarına karşı da düşman olacakmış gibi davranan kişilerden kimseye hayır gelmez. İktidarda bulunan yetkili kişiler çevrelerine Taleyrand taslaklarını sokmadıkları sürece başarı kazanırlar..."

Nerde, Taleyrand'lar, Fouché'ler!.. Bizdekiler onların yanında birer acınacak yaratık!.. Ne onların zekâsına, ne bilgisine, ne de politikacılık yeteneğine sahipler!.. Böyleyken iktidar sahipleri en çok böyleleriyle dolduruyorlar çevrelerini! Hangi partide olursa olsun bu iş böyle... Diyeceksiniz, o güçlü görünen liderler de gerçekte birer cüce de ondan!..

14 Mayıs 1950'de CHP iktidardan gitti, DP geldi, 27 Mayıs 1960'da DP bir ordu eylemiyle yıkıldı. Bu partinin önde gelen kişileri yıllarca tutuklu kaldı, üç lideri asıldı. Daha sonraki ortaklık kabineleri dönemini Demirel'in liderliğinde AP iktidarı izledi. Demirel de AP gemisini 12 Mart kayalığına bindirdi. Ama "tarih tekerrür etmedi." 12 Mart bir yeni 27 Mayıs olmadı. Derken halk, oylarıyla Demirel'e de 12 Mart'a da karşı olduğunu gösterdi. CHP'yi, Ecevit'i ön yerlere getirdi. Fakat yeniden garip işler oldu, Demirel bir sağcı ortaklığın başı olarak bir kez daha iktidara geldi.

Zaman her şeyi yiyip yutarak yürüyor. Yaşıyoruz, görüyoruz. Çocuklar büyüyor, gençler yaşlanıyor. Türkiye'de, başka bir açıya göre de her şey değişmiş ve değişmekte... Yalnız ne var ki yazılanlar birbirine benziyor! Ben 1959'a ait bir gazete yıllığında kendi yazılarımı yeniden okurken bu benzerliğe şaştım kaldım. Acaba, yaşarsam, on sekiz yıl sonra da buna benzer bir yazı yazar mıyım dersiniz? Allah göstermesin!..

BUNALIM ÇAĞINDA GENÇLİK

"Korkutucu bir gençlik, bu gençlik, bu gençlik! Her şeyi biliyorlar şimdiki gençler. Her şeyi!"

Bir baba, yaşı altmışa yaklaşan bir baba böyle düşünüyor ağzı açık, şaşkın... Bir lise öğretmeni, savaşmış, tutsak kalmış, özgürlüğünü yitirmiş, gençlik yıllarında sol örgütlerde çalışmış, zamanının tüm gençlik eylemlerine katılmış bir kişidir bu baba... Öyleyken yaşı yirmiye gelmiş ya da gelmemiş kızı, oğlu ona "Sen özgürlüğün ne demek olduğunun farkında mısın, acaba?" diye sorabilmektedirler. Baba kendi kendine düşünür: "Bilseler bu ahmaklar özgürlüğün ne demek olduğunu. Ama nereden bilecekler? Neymiş sanki? Ne olmuş onlar için? Tutmuşlar iki yıl önce sokaklarda barikatlar kurmuşlar. Sevsinler! Hani turistlerin tarihsel şatoları gezmeleri gibi bir şey bunların sokaklarda barikat kurmaları. Yani ne sanıyorlar kendilerini sokaklarda barikat kurdular diye?"

Çağımızdaki kuşaklar arası çatışma her zamankinden daha keskin, daha katı, daha acımasız... Her ülkede böyle, her ülkenin "aydın" sınıflarının gençleri, okumuş ya da okumakta olan gençleri, kendilerinden bir kuşak öncekilere, babalara, analara, amcalara burun kıvırıyorlar. Her şeyi onlar kuracaklar, her şeyin en iyisini onlar yapacaklar, onlar yazacaklar, onlar yaratacaklar! Hem bu o kadar da zor değil ki? Nerdeymiş önceki kuşakların akılları? Herhalde, düşünememişler, ya da gereken çabayı gösterememişler! Ama "yetiştik işte biz" diyerek atılımlardan atılımlara koşacak gençlik... Her şeyi yenileştirecek, güzelleştirecek, bu yaşamı yaşamaya

değer yapacak!

Hep rastlamışızdır, evimizde, komşumuzda, tanıdıklarımızda... Daha lise sıralarında, yüksek öğrenim başlarındaki gençlerde; babaya, anaya, kısaca kendinden bir iki kuşak öncekilere karşı bir tepki, bir küçümseme, hiçbir şeyi beğenmeme, eleştirme, nerdeyse yıkıcılığa varan bir düşmanca davranış, konuşuş... Aydın bir ana baba da olsanız, çocuğunuza gereken "özgür yetişme" koşullarını da hazırlasanız, o genç bir an gelir "Amma özgürlük!" diyecektir. Başkaldırma, gençliğin özünde vardır. Başkaldırma, iyiyi, güzeli arama; bulamayınca da bir önceki kuşağın bezgin ruh halini takınma... Kaç yıl sürer bu coşku, bu içten arayış, bu katıksız istek, heves? Birkaç yıl önce tanıdığım coşkulu gençler, o yeryüzüne yeni düzen getirecek, gelmiş geçmiş kuşakların başaramadığını yapacak o öncüler hani nerde? Nerde Fransa'nın 68 eyleminde önde yürüyen Cohn-Bendit, nerde kızıl Rudi, nerde Tarık Ali, nerde bizdeki ateşli genç öncüler? Bir bölüğü kıyıldı iyice, canlarını verenleri oldu, çöküp gidenleri, o inançlı ateşi yüreklerinde hâlâ canlı tutmaya çalışanları. Ama birçoğu da, bütün yaptıklarımız yanlış, erken, vakitsiz işlerdi, demiyor mu? Öğrenimlerini bitirenler toplumun alışık düzenine kendilerini uydurmaktan başka çare göremeyerek, babaları, anaları, amcaları gibi kuzu kuzu sürüye katılmıyor mu?

Roger Ilkor'un "Suçsuzlar Kapısı" romanını okumanızı öğütlerim. Hem sağlam, güzel bir roman. Hem de Semih Tuğrul tarafından dilimize başarıyla kazandırılmış. Okurken insan, "işte, roman böyle olur" diyor. Elinize aldınız mı bırakamıyorsunuz, sizi çekiyor, kendi dünyasına sokuyor. Kişileri de nerdeyse tanıyacaksınız, Fransız da olsalar hepsi size yakın, gerçek bir "insan" hepsi... Baba-ana, çocuklar, olayların geçtiği çevre... Adları değiştirin. Ali, Fatma. Orhan bilmem ne koyun, bir şey değişmez. Düşünen, okuyan, yazan, bir şeyler arayan huzursuz gençlik, o gençliğe bakıp şaşan analar babalar her ülkede var bu çağda... "Suçsuzlar Kapısı"nın baş kişisi lise edebiyat öğretmeni Jourdedieu gibi konuşan babalar az mıdır?

"Benim çekemediğim nedir biliyor musun? Ben onların her şeye karşı çıkmalarını çekemiyorum. Ama her şeye karşı çıkıyorlar!

Her şeye! Karşılarındaki insanları düşman yerine kokuyorlar. Karşı çıkmak için karşı çıkıyorlar. Yalnız karşı çıkmak zevki için! Aptalca bir davranış bu. Ahmakça bir davranış. 68'den bu yana bizim varlığımız bile batıyor bu çocuklara! Gerçekte, yaptığımız şeylere, söylediğimiz sözlere kızdıklarından da değil. Biz, biz olduğumuz için! Anaları babaları olduğumuz için karşı çıkıyorlar. Yıkmaya çalışıyorlar bizleri. Irkçılar gibi tıpkı. Kafatasçılar gibi! Gerçeği ister misin Colette? Ne verirsen, ne denli verirsen ver bu çocuklara, doymuyorlar. Daha istiyorlar. Durmadan daha fazlasını istiyorlar..."

Öte yandan, on yedi yaşındaki, lise bitirme sınavını o gün vermiş Nicolas da bir bunalım içinde çırpınmaktadır. Avutacak bir şey yoktur, aşk, sinema, kitap, fikir, hiçbir şey. Bu başkaldırma dönemi de geçecektir. O da kuzu kuzu sıraya girecektir, sınavlar, okullar, sorumluluklar. "İğrenç şey yaşamak. Pis her şey! Ne engeller, ne engeller! Görmemezlikten geliyorlar bunları. Neler koyuyorlar insanların arasına. Ne engeller! Koca koca fikirler. Kâğıtlar sonra, yığınlarla kâğıtlar! Doldurulacak soru kâğıtları. Ceza pusulaları. Vergi bildirileri. Diplomalar. Kimlik kartları. Dosyalar. Fişler. Fişler. Kartonlar. Kâğıttan, mukavvadan zindanlar. Boş verdin mi bunlardan birine, kurtuluş yok demektir. Yuvarlanırsın çamura. Bu ise yaşamak, hayır." Nicolas'yı bir gece süren iç hesaplaşmalardan sonra uyku hapları alarak canına kıymaya iteleyen, budur işte. Bu bir şey bulamamak, arayıp, inanıp da her şeyden elleri boş dönmek...

Gençlik, önceki kuşaklardan bir şeyler istiyor. Kendi de bilmiyor ne istediğini, ama bir şeyler istiyor. Oğlunu yitirmiş baba şöyle der romanın sonunda: "Bizlerden istediklerini, rastlantı sonucu, kendimiz de farkında olmadan, bazen verebiliyoruz onlara. Bilmeden rastlantı sonucu. Daha açıkçası çoğu kez hiçbir şey veremiyoruz. Hiçbir şey." İşte budur gerçek, budur acı olan, budur her kuşağı bir öncekine düşman yapan, başkaldırmaya götüren, bir şey arayıp bulamamak, verememek...

ANDRÉ MALRAUX

"Yapıt bir çağın, çağının içinden doğar, ama o çağdan kendini kurtarırsa sanat yapıtı olur."

Bu söz "moda"ya karşıdır, modanın her türlüsüne, özellikle siyasal düşünce modalarına... Bugün öyle yazmak gereklidir, diye öyle yazan, yarın başka türlü yazan kişilerin yapıtı geleceğe kalmaz. Hem çağının yansıması, izleri, havası, anlamı olacak o yapıtta, hem de çağını aşan, geleceğe kalan bir yön, bir değer...

André Malraux, bu sözü gerçekleştirmiş sayılı büyük yazarlardan biriydi. Hem çağdaş, hem klasik. Yaşadığı zaman içinde "klasik" olduğunu gören biri. Romanları 1920'den sonraki dünyamızın bunalımlarını, düşün çalkantılarını, eylemlerini duyurur bize... O çağından kopmayı hiçbir zaman hoş görmezdi. Balzac'ın 1845 yılında 1820'de geçen olayları romanlaştırdığını söyleyenlere "Bırakın Balzac'ı canım," demesinde bu çağını yaşama, yazma istediğini görmeliyiz. O çağını hem yazar, hem eylem adamı olarak yaşadı. Çağın büyük dramlarının yalnız tanığı olmakla kalmadı, oyuncularından biri de oldu. 1923-1927 arasında Uzak Doğu'da, Çin'de, Kamboçya'da devrimcilerle işbirliği... 1936'da İspanya iç savaşında pilot olarak savaşa katılma, yaralanma... Fransa savaşı, gizli çetecilik... Kurtuluş çarpışmalarında bir birlik komutanı olarak görev alma... Sürekli eylem içinde yaşama...

Hümanizmi şöyle tanımlamıştı bir yazısında: "Hümanizm 'bu benim yaptığımı hiçbir hayvan yapamazdı' demek değildir" diyebilmektedir. Yani, "hayvanlıktan kurtulmak"tı hümanizm!.. "Öleceğini bilen tek yaratık" insandı. Bunu bilerek, yaşamak, yaratmak zorun-

daydı, sanat bu bilinçli kuşkunun bekleyişin, yaşama meydan okuyuşun itişinden doğmuştu. Julien Green 1930'da güncesine şu satırları yazar:

"Malraux ile, öğle yemeği. Ölümden korkmuyorum, elli yaşına gelmekten, bu yaştaki cinsel güçsüzlükten -ki ölüm demektir bu- korkuyorum" diyor. Sonra beni çok hüzünlendiren şu sözü söyledi: "On sekizle yirmi arasında yaşam bir çarşı gibidir, birtakım değerli şeyler parayla değil eylemle satın alınır. Ama çoğu kez insanlar hiçbir şey almazlar."

Yaşamı doyasıya yaşamak, çağının sorunlarına, olaylarına tanık olmakla kalmamak, oynanan tüm oyunlara katılmak, yanılsa da, yenilse de... Malraux'nun eylemciliği, 1930'lardaki Gide'le birlikte komünistliği savunuşu, sonra De Gaulle'e bağlanışı, onun hükümetlerinde uzun süre Haber Alma, Devlet ve Kültür Bakanı olarak görev yapışı, yaşamın içinde, önünde olmak tutkusunun ürünüdür. Malraux 1933'de komünizm için şöyle diyordu: "Düşünme biçiminin değişmesidir önemli olan. Komünizm maddi bir refah olmaktan çok Hıristiyanlığa benzer ruhsal bir reformdur" Ölümünden az zaman önce bir dergide çıkan konuşmasında, "Günümüz uygarlığı, 19. yüzyılda bulduğu şey kadar önemli bir şeyi bulmaya uğraşıyor" demektedir. Geçen yüzyıl "bireycilik"i buldu, ama bu bireye değer veren, kutsal sayan bir görüştür, bir insanın değerli bir varlık olduğudur. Mutlu bireylerden kurulu bir toplum, mutlu olabilirdi ancak, Malraux'yu bütüncül düzenlere, görüşlere karşı çıkmaya iten, bu inancı olmalı...

"Gerçek barbarlık toplama kamplarıdır, gerçek uygarlıksa o kamplarda insanoğlunun yok etmek istedikleri yanıdır." der. Romanları, denemeleri, eylemleri ile "barbar"lığın her türlüsüne karşı koydu... "İnsan, başardığı eylemdir" ona göre; ortaya koyduğu yapıttır, üründür, yararlı iştir, yoksa "ruh hallerinin karışıklığı, psikolojik gizleri" önemli değildir. Tanrıtanımaz bir kişi olduğu halde insanın sonsuzluğuna bu açıdan inanır. "İnsanlık Durumu", "Fatihler", "Krallar Yolu", "Umut" gibi romanlarında baş kişiler "Malraux"ya benzerler... "Ölüme ve korkuya karşı varlığını duymanın iki yolu var-

dır, yüreklilik ve cinsellik. Romanlarının baş kişileri bu özellikleri savunurlar. Ona göre iki türlü devrimci vardır, partilerin buyruğu ile eyleme geçenler, yani meslekten devrimciler, bir de bir görüşe, bir düşünceye bağlananlar, giriştikleri eylemlerin bir işe yaramasını, yaşama bir anlam vermesini isteyenler. Malraux'nun romanlarının baş kişilerinde bu nitelikleri buluruz, benimseriz, yaşarız serüvenlerini.

Malraux serüvenli bir yaşam sonunda yetmiş beş yaşında öldü. Karısını, oğullarının ölümünü gördü, nice deneylerden geçerek geldi bu yaşa... Bütün bu acılar, deneyler, savaşımlar onu sanattan, edebiyattan hiçbir zaman koparamadı. Bir soruşturmada şöyle bir soruyla karşı karşıya kalmıştı: "Sizi ilerde politikacı, yazar, devrimci, eleştirmen diye mi ansınlar?" Buna yanıtı "Yazar olarak" olmuştu. En üstün nitelikli yazarlık, yazmak... Çünkü yazmak, bir "karşı yazgı" idi. Yazgıyı değiştiren bir eylemdi.

Büyük bir yazar daha eksildi dünyamızdan. Bakanlıklar, serüvenler, eylemler, politika olayları, hepsi hepsi unutulur, geriye yapıtları kalır. Çağın, çağının içinden doğan, ama gelecek çağlara seslenen yapıtlar... Büyük yazarların gerçek yaşamı zaten ölümlerinden sonra başlar.

GENÇLİK
GENÇLİK

"Roma'nın kutsal tepeleri üzerine on beş yüzyıl sonra güçlü bir imparatorluk kurulmakta." Venedik alanını dolduran kalabalık coşku içindedir, kollar havaya kalkmış bağrışılmaktadır: "Duçe, Duçe, İmparatorluk İmparatorluk"... Sonra da "genç beyinleri gerçeğin dışına sürükleyen eski bir şaraba benzeyen" bir gurur içinde "Gençlik Gençlik" marşı söylenir: "Hayatın sönmez meşalesiyiz biz -Geleceği fetheden-Ölümsüz gençliğiz-Çelik gibi inançla-Okyanusları aşan yeni imparatorluğun-Yollarına doğru-Yürüyeceğiz-Duçenin istediği gibi-Eski Roma yollarından."

O balkona uzaktan bakarım Roma'ya her gidişimde... Venedik alanındaki Venezzia Sarayı'nın balkonudur bu. Kaç kez resmini gördük, kaç kez filmlerde seyrettik! Faşist İtalyan'ın diktatörü, hem de az buz değil, çeyrek yüzyıl koskoca bir ulusun yargısına egemen olmuş bir kişiydi Mussolini... Balkonun penceresinden bağıra bağıra halka seslenirdi. Duçe Duçe çığlıkları, "Giovinezza" marşının nağmeleri, "sekiz milyon süngü" nakaratları!.. Bir ara bizim Antalya'ya da göz dikmişti Mussolini. O günlerde bir mizah dergisi Mussolini'nin Rodos'tan Antalya'ya bakışını gösteren bir karikatür yayınlamıştı, altına şu sözleri koyarak: "Adalardan bir yar bakar bizlere".. Baktı, baktı, baktı yalnızca, gözü yemedi Türkiye ile çatışmayı!.. Habeşistan, Arnavutluk yetti onun imparatorluk hayallerini doyurmaya. "Ölümsüz gençlik" Afrika ormanlarında, Arnavutluk dağlarında tankla, topla, uçakla, zehirli gazlarla, modern tekniğin en ileri silahlarıyla ezdi faşizme karşı koyanları...

"Gençlik gençlik" romanını okurken ilk gençlik yıllarıma döndüm. Luigi Preti'nin romanındaki kişiler benim kuşağımın insanları, kimisi az çok aynı yaşta, kimisi üç beş yıl daha önde.. 1930'larda, 40'larda gençliklerini yaşayan, çağımızın olaylarına hem tanık, hem oyuncu olarak katılan insanlar... "Gençlik Gençlik"in baş kahramanı Guilio yabancımız değil. Yaşadığı serüvenleri benimsiyoruz, geçirdiği iç tartışmaları, büyüklük hayallerini, yıkılışları, bir uçtan bir uca kayışları...

"Sekiz milyonluk süngü ormanı"... Mussolini dünyayı korkutuyordu bu sözlerle. Bir ara gençliğin büyük bölümünü de ardı sıra sürükledi. Düşler güzeldir, avutucudur! Gençlikse, düşleri gerçek sayma çağıdır. Koca Roma İmparatorluğunu yeniden kurmak, yeniden dünyanın egemeni olmak... Guilio'nun içinde yine de bir kuşku vardır. Bir türlü tam inanamaz Faşizm'in İtalya için gerekliliğine. Ağzı kalabalık ucuz politikacıların söylevleri, diktatörün bağrışmaları gözünü boyayamaz. Faşist Kültür Enstitüsü müdürü profesörle konuşmak ister bu konuyu. Başkalarından duymuş gibi, kafasındaki kuşkuları anlatır profesöre, Prof. Fantinuoli her ülkede rastlanabilecek bir kişiliği taşır: İçinde yaşadığı toplum düzenine uymak, onu gerekli bulmak, gerekliliğine inanmak ve başkalarını da buna inandırmak...

"Yeni ırkçı politikayı övmüyordu, ama zamanın bir gereği olduğunu, uluslararası ve özellikle Almanya ile olan ilişkilerin sonucunda doğduğunu söylemekle yetindi. Toplum yaşantısında bazı ahlaki değerlerin zaman zaman kötüye doğru gittiğini kabul ediyordu, ama Faşist İtalya'nın da siyaset icabı böyle uygunsuzluklara göz yumduğu gerçek değildi. Fakat tüm bunlar demokratik ve otoriter rejimler arasındaki cephe savaşı gibi temel bir sorun karşısında önemsiz kalıyordu. Söylediğine göre demokratik rejimler, modern toplumun kuşkularına cevap veremiyor, özellikle alt tabakanın çıkarlarını kullanamıyordu. Öte yandan hükümetler ve partiler, parti ve grup mücadeleleri yüzünden felce uğradıkları için toplumun da devletin de sorunlarını çözemiyordu. Demokratik ülkelerde doğan siyasi sınıf, devletin gerçek yöneticileri değildi: İplerini büyük sana-

cilerin ve gerçek gücü elinde tutanların diledikleri gibi oynattığı birer kuklaydı yalnızca. Demokratik ülkelerin dört elle sarıldığı özgürlük ve eşitlik, övgü ile anlatılan garantiler, içi boş birer hukuk biçimiydi. Profesöre göre, faşist ve benzer rejimler, yapabilecekleri bazı hatalara karşın, yüzyılın yeni gücünü meydana getiriyordu. Demokrasinin çözemediği temel sorunları ele alıyor, ekonomik ilerlemeyi gerçekleştiriyor, ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip çıkıyor, yoksullukla mücadele ediyor, sosyal sınıfları özellikle haksızlığa, düş kırıklığına uğramış halkları bilinçlendiriyor, terbiye ediyordu."

Guilio savaşa gider, başına gelmedik kalmaz, yurda döner, bu kez de Almanlara karşı verilen savaşta partizanlara katılır, Marx'cı olur. Mussolini'nin yıkılıp, İtalya'nın müttefiklerce kurtarılmaya başlandığı günlerde profesör Fantinuoli ile karşılaşır. Partizanlar için çalışan bir kişidir şimdi profesör. "Ben Rusya'yı tutuyordum, Komünist partisine üye olduğumu biliyor muydunuz?", "Aklımın ucundan bile geçmezdi. Uzun zamandan beri mi?", Fantinuoli bu soruya kesin bir cevap vermedi. Sonra ayaküstü bir şeyler daha söyledi. Kâbus görüyormuş gibiydi: Geçmişteki kuşkularından, faşist düzende aldığı görevden, duyduğu utançtan söz etti." Faşist Kültür Enstitüsü müdürü, Mussolini'nin faşist rejimi yıkılırken karşı cepheye katılıvermiş, kırk yıllık solculardan daha da solcu oluvermiştir!..

"Gençlik Gençlik" bir yıkılışın romanıdır. Coşkuyla, hayalle, umutla kendinden geçen İtalyan gençliğinin bir batağa düşerek uyanmasının öyküsü... Yanılgılar, aldanışlar geçecektir, parlak sözlere, gösterişli törenlere, birtakım kişisel çıkar hesaplarına kapılmamalıdır, aklını kullanmalı, eylemlerini çağdaş bilimin, kültürün çizgisinden koparmamalıdır. Faşist gençliğin ateşinden yanarak geçmiş bir başka genç şöyle diyecektir romanın sonunda: "İnsanoğlu her zaman insanoğludur. Ahmaklığın dikâlasını da yapar, kötülüğün eşi menendi olmayanını da. Ama eylem, mücadele ve düşünceler insanlığı ileriye götürür."

Luigi Preti'nin "Gençlik Gençlik"ini bugünün sağcı, solcu, ortacı tüm gençlerine öğütlerim. Özellikle "sekiz milyon süngü orma-

nı"nda "çelik gibi bir inançla", "geleceği fethetme" hayalleriyle dolup taşan, Orta Asya, geçmiş, büyüklük, kanlı zaferler düşleri gören çağdışı "ülkü"lere kendilerini kaptıran ateşli gençlerimize...

ŞİİRDEN KİM ANLAR?

Ozan İlhan Berk'ten bir mektup aldım. "Lehime mi, aleyhime mi o yazı?" diye soruyor. Şakayı seven bir sanatçıdır Berk. Durmaksızın değişen bir ozan, ama her geçtiği yerde değerli bir şeyler bırakmayı da başaran. Tutmuş, "Atlas" kitabını okumuşum, çize çize, düşüne düşüne, bir de yazı yazmışım üstüne. Demek bir değer görmüşüm, yetmez mi bu kadarı? İlle de övmek, göklere çıkarmak mı gerek, sevdiğimi söylemek, "Kırk liraya kıyıp bir tane alın" demek az övgü mü? Bodrum'daki güzel evinde içi rahat etsin Berk dostumun. Hem aldırmasın, "O lehte mi, bu aleyhte mi?" diye. Yazsın -ki yazıyor zaten- yayınlasın -onu da yapıyor- Kalan kalır, giden gider.

Geçen gün Beyazıt Kitaplığında eski "Servetifünun" ciltlerini karıştırdım. Servetifünün deyince aklınıza Fikretler, Cenap'lar dönemi gelmesin hemen. Ben "kendi" dönemimize ait ciltleri inceledim. 1940'dan 1944'e dek canlı bir edebiyat dergisiydi "Servetifünun - Uyanış"... "Genç Nesil" adı verilen 1940 kuşağının ilk ürünleri orada yayınlandı. Ben de ilk "edebi" çalışmalarımı bu dergide okura sundum. Okur da okur ha, üç beş yüz kişinin gördüğü ya da görmediği bir dergi! 1940'larda öyleydi, iki yüz sattık mı, büyük okura ulaştık der sevinirdik! 1943 yılında bu derginin yöneticiliğini yapmıştım. Tam bir yıl, ayda elli lira aylıkla... Yaş yirmi! Kendimi "Her şey" sandığım günlerdi onlar!.. Ulaşacak yer kalmamıştı artık! Neyse, kısa sürdü bu esriklik hali, kısa zamanda anladım "Sanat uzun yaşam kısa" özdeyişinin anlamını...

1943 yıllarına ait bir sayıda İlhan Berk'le yapılmış bir konuş-

ma var. Sormuşlar Berk'e -Belki de soran bendim, hatırlamıyorum-: "Türkiye'de şiirden kim anlar?" Berk dört ad veriyor: Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Abidin Dino, Behice Boran. Soruları soran kişi "Tarancı anlamaz mı?" demiş. Berk'in yanıtı şöyle: "Anlar dersem peşine kırk isim sıralamak lâzım gelecek."

Bugün Behice Boran'ın "Şiirden anlayan kişi" olduğunu kimse yazmaz söylemez. Neden bilmem? 1943'te anlardı da şimdi anlamaz mı oldu? O zaman bir ozan Boran'ı neden dolayı "Şiirden anlar" saymış dersiniz? Sanırım o günlerde "Adımlar"da şiir kitapları üstüne yazılar yazıyordu Boran. Hatırladığıma göre Ilgaz'ın "Yarenlik"ini övmüştü bir yazısında. Berk de ya beğenmiş o yazıyı, ya da "Bir gün benden de söz eder" diye umutlanarak o övgülü sözü söylemiş, kim bilir!

Atilla Özkırımlı'nın "Sanat Dergisi"nde bir yazısını okudum: "Ödüller, kendi amaçlarını ve yeni değerleri ortay çıkaracak biçimde işletilmeli" diyor. Bir görüştür. Bu tür ödüller de gereklidir. Ama benim üyesi bulunduğum iki ödül, yani Sait Faik ve Yeditepe ödüllerinin amacı bu değil. Geçen bir yıl içinde yayınlanan şiir ve öykü kitapları arasında "en iyisi"ni seçmek... "En iyisi" nedir? Burası tartışılır elbet. Belirli bir seçici kurula göre, "en iyisi" Görece bir yargıdır bu, başka bir kurul hiç oy almamış bir kitabı "en iyi" bulabilir. Bu yıl Sait Faik ödülünü İleri'ye, Yeditepe ödülünü Anday'a verişimiz bizim seçici kurulların yargısıdır. Kimi zaman oy birliğiyle, kimi zaman oy çokluğuyla alınır böyle sonuçlar. Siz katılmazsınız, ya da katılırsınız, toplum bilmez bunu. Çoğunluğun yargısıdır ağır basan. "Yeni değerleri çıkaran ödüller"de vardır, bunlar yarışmalardır. Milliyet Yayınlarının roman yarışması örneğin... Geçen yıl da, bu yıl da bu yarışmanın seçici kurulunda bulundum. "Bir Gün Tek Başına"nın iki kocaman dosya tutan müsveddesini okuyup beğendim. "Yeni bir değer" olarak ortaya çıkardık Vedat Türkali'yi!.. Eskiden beri yazan, tanınan bir yazardı gerçekte!.. Kolay kolay çıkmaz "yeni değerler" Nitekim bu yıl bulamadık birincilik, hatta üçüncülük verecek yapıt, mansiyonlarla yetindik...

Özkırımlı, Yeditepe Şiir Ödülünün seçici kurulunu da beğen-

memiş! "Şiirden anladıkları kuşkulu olan üyelerden oluşmuş bir seçici kurul bu" diyor. "Şiirden anlamak" Kim anlar şiirden, kim anlamaz? Anlamak için ne gibi yetenekler, nitelikler gerekir? Bunları tartışmak da bir sonuç getirmez. Herkes, herkesi "şiirden anlar" ya da "anlamaz" diye suçlayabilir de ondan! Bir ölçütü, bir saptama yolu yok bunun... Bakın, tam otuz üç yıl önce bir ozan, şiirden anlar saydığı dört kişinin adını vermiş, içlerinde Dino ve Boran da var. Özkırımlı ne der bu yargıya? Berk gibi bir ozan 1943'de ünlü bir ozanı, Taranci'yı, "şiirden anlayanlar" arasına katmıyor. Demek şiir yazmak da yetmiyor şiirden anlamaya?

"Yeditepe" seçici kurulu şiirden anlar mı, anlamaz mı, kim anlar şiirden, kim anlamaz? Kimin ne ölçüde anladığı, ya da anlamadığı saptanabilir? Bunları bilemem. Ama ortadaki sonuç, Anday'ın "Teknenin Ölümü"nün "en iyi" şiir kitabı olduğu yargısıdır. Bence bu sonuç bile üyesi bulunduğum kurulun "şiirden anladığı"nı göstermeye yeter... Bilmem başka ne diyeyim? Galiba, şiirden anlamak konusu üzerinde daha çok düşünülecek, daha çok mürekkep akıtılacak. Ama sonunda kesin hiçbir şey elde edilemeyecek yine de!.. Olsun, şiir üzerine konuşmaktır önemli olan, düşünmek, düşündürmektir.

KİMSENİN ATI OLMAMAK

"Dizlerimiz kapkaraydı. Sekiz yaşlarındaydık. Ben ve İsmail. Yüreğir ovasında, Yenice'nin iki küçük atıydık. Varlıklı çocukların atı olurduk ikimiz. İpleri renkli kâğıtlarla süslenmiş gemlerimiz vardı. Akşamları okuldan çıkınca at olur uçardık, ben ve İsmail. Çocuklar yorulup evlerine gidince ikimiz kalırdık. Ben onun atı, o da benim atım olurdu, sırayla."

"Hücrem"de çocukluğunu yeni baştan yaşar Yılmaz Güney. En uzak, en gizli ayrıntılarına dek bir bir gelir o eski günler. Sürekli bir koşuşmadır, bir telaştır, bir heyecandır yaşam. Kişiyi yozlaştırmaya zorlar her şey. Çekicidir, sürükleyicidir, avutucudur güzellikler. Kendi kendine kalamaz kişi. Oysa arada bir durup "ben neydim, ne oldum, nereye gidiyorum" hesaplaşması gereklidir. Hem uzun sürmez bu hesaplaşma, kimi zaman bir ayna önünde, kimi zaman bir otobüs koltuğunda, kimi zaman sokakta tek başına yürürken yapılır. Bir kitap götürür bizi kendimize, bir dost sözü, bir kırılış, bir sevinç, bir acı...

Yılmaz Güney, sinema dünyamızın bir numaralı sanatçısı... Oyuncu olarak, yönetici olarak, senaryo yazarı olarak "birinci"liği yıllardır kimseye kaptırmayan bir güçlü adam. En aşağıdan çıkmış yola, en alt düzeyden, basamak basamak yükselmiş, bir kişilik yaratmış, yaşam savaşı veren filmlerdeki ezik, ama hiçbir zaman yenilgiyi benimsemeyen bir genç adam, bir başkaldıran adam tipi yaratmış. En güzeli de bunu Türk seyircisine, yediden yetmişe kadar benimsetmiş, "Çirkin kral" diye ün salarak...

Kaç kişi bilir öykü yazarı Yılmaz Pütün'ü? Bu Pütün'ün "13"

adlı bir küçücük dergide çıkan bir öyküsü yüzünden üç yıla yakın hapis yattığını? Kısacası edebiyattan gelme bir sanatçıdır, sanatçı gücünü de "edebiyatçı" kalışına borçludur.

Böyle olmasa o birbirinden ilginç, etkili, güzel filmler ortaya çıkarabilir miydi? "Alageyik", "Hudutların Kanunu", "Umut", "Acı" vb. Hiçbir zaman edebiyatı küçük görmedi, elinden geldiğince edebiyat alanında da ürün vermeye çalıştı. Özellikle son yıllar, tutuklu-luklar, mahkemeler, acılar, sıkıntılar ona yeni yapıtlar kazandırdı, kişiliğini oluşturdu.

"Hücrem"de Yılmaz Güney'i Selimiye'deki hücresinde kendi kendiyle konuşurken görüyoruz. İç derinliğine eğiliyor. Yaşam sürüp gitmektedir hücre dışında. Dışardan sesler gelir. Kirli naylonla kaplı pencereden azıcık gökyüzü görünür. "Vapur düdükleri bir satıcının boğuk, ne sattığı anlaşılmayan sesi ve çocuklar. İşte, üç adım ötemizde, hayatın bir yüzü, yeni günde yeni biçimler deneyerek geli-şiyordu. Benim içinse bilinmeyen bir dönem başlıyordu" der kendi kendine hücreye atılan adam. "Kimdi bu içerdekiler?" diye düşünür durmadan. "Yüreklerinde ezenlere, sömürenlere karşı yenilmez, katmerli kinler duyan içerdekiler... Benim yiğit, halkımı sevmekten 'sanık'kardeşlerimdi onlar" der yanıt olarak...

Birtakım insanlar kendilerini her şeye "egemen" sanırlar. Kendileri gibi düşünmeyen başka insanları tutar içeri atarlar, duruşmalara çıkarırlar, cezalandırırlar. Sonra o düşüncenin yanlışlığı ortaya çıkar. Bu kez içerdekiler dışarı çıkar. Kimi zaman da dışardakiler içeri girer. Yunanistan'da olduğu gibi, daha nice yerde olduğu, olacağı gibi... Düşünce suçu diye bir şey yoktur da ondan, ama birtakım çıkar hesapları insanları katlara, topluluklara ayırır, birbirine düşürtür. Kapatırlar genç aydınları hücrelere, küçük bir pencereden minicik bir otun göründüğü rutubetli yerlere. O minicik ot yaşamın, doğanın, var olmanın güzelliğini taşır, simgeleşir. Ama yarının tehlikelerini de taşımaktadır. Büyüyüp büyüyüp ışığı kapatacaktır er geç...

"Bir gün görüyor ki küçük ot büyümüş ve pencerenin önemli bir bölümünü kapamış. O zaman telaş başlamış, koparmak iste-

miş... Koparamamış... Koparmak için çareler aramış. Binbaşılığı, uçak makine mühendisliği, şunca yıl silahlı kuvvetlere hizmeti yetmemiş. Askerlere söylemiş, "Sus konuşma bizimle, yasaktır" demişler. Ve ot büyümüş, kapamış pencerenin aydınlığını gökyüzünü."

Yılmaz Güney'in "Hücrem" adlı kitabı son yıllardaki acıları duyuruyor bize. Yenice'nin iki küçük atından biri büyümüş, biri küçük yaşta çekmiş gitmiş dünyadan. Hep varlıklı çocukların atı olmuşlar, yarışmışlar o çocukların onur kazanmaları, sevinmeleri için... "İkimiz de dal gibi inceydik. İsmail hepimizi, bütün atları geçerdi, hep birinci olurdu. Bir gün sonuncu geldiğim için atı olduğum çocuk beni dövdü. Çok dokunmuştu bu İsmail'e. Ben ağlıyordum sümüğümü çekerek. Çocuklar bırakıp gitmişlerdi bizi. Duvarın dibinde, akşamın serinliğinde yalnızdık. İsmail gözlerini uzaklara dikmiş, suskun bekliyordu: "Bir daha kimsenin atı olmayalım" dedi. "Şimdi küçüğüz, ama bir gün büyüyeceğiz. İşte o zaman kimsenin atı olmayacağız."

Bilir miyiz başkalarının atı olduğumuzu? Çoğu zaman anlamayız bile bunu! Oysa at olmuşuzdur, araba olmuşuzdur, merdiven olmuşuzdur, her şey her şey olmuşuzdur başkalarına... Bilinçlenmedir kişilerin başkaları çıkarına kullanılmalarını önleyen güç... İyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlışı, güzeli, çirkini anlamak ayırt etmek yeteneği... Yılmaz Güney'ler topluma halka bunu verirler, duyururlar, bilinçlenmenin öncüleri olurlar... Bu yüzden acılar çekerler, hücrelere kapatılırlar, ama sığmazlar o daracık yerlere, büyürler, daha daha büyürler...

TARİH BENİ HAKLI BULACAK

"Küba'daki küçük çiftçilerin yüzde seksen beşi topraklarında kira ile oturmakta ve işledikleri topraklardan kovulmanın devamlı korkusu içinde, içerisinde yaşamaktadır. En verimli toprakların çoğu yabancılara ait bulunmaktadır. Ülkenin en geniş eyaleti olan Oriente'de "United Fruit Company" ile "West İndian Company" adlı şirketlerin arazileri kuzey sahillerinden güneydeki sahillere kadar uzanmakta. Açlıktan kıvranan çocuklarına yiyecek sağlayabilmek için işleyecekleri tek bir dönüm toprağı bile olmayan iki yüz bin köylü ailesi var Küba'da... Buna karşılık öte yanda, güçlü ve zengin kişilerin sahibi bulunduğu 300 bin caballeria (Dört milyon hektar) genişliğindeki ekilebilir topraklar işlenmeden bekletilmektedir."

"Tarih Beni Haklı Bulacaktır" diyordu Castro savunmasında. 26 Temmuz 1953'de bir avuç devrimci Batista'nın kalelerinden birine Moncada'ya saldırmıştı. Başarısız kalmıştı bu saldırı. Castro ve arkadaşları yakalanmışlar, yargılanmışlar ve hapse atılmışlardı. Batista yalnız kalmıştı, solcular, liberaller, kentsoylular ona karşıydı. Uzun süren dikta yönetiminden bıkılmıştı, artan yoksulluk, ABD'ye bağımlılık genel hoşnutsuzluk yaratıyordu. Yabancı sermaye, yabancı şirketler Küba'yı sömürüyordu. Dokuz büyük toprak ağası Küba'nın en verimli topraklarından yüzde 32'sine sahipti. Şeker kamışı ekilen büyük toprakların yarıya yakını on üç ABD şirketine aitti. O zamanın ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in da bu şirketlerden biri olan United Fruit'nin büyük pay sahiplerinden biri olduğu bilinmekteydi.

Castro "Tarih Beni Haklı Bulacaktır" adlı yapıtında Küba ger-

çeklerini bir bir sıralamıştı: Beş buçuk milyon nüfuslu bir ülkede bir milyon işsiz vardı, köy çocuklarının yarısı eğitim göremiyordu, halk gecekondularda yoksulluk içinde yaşıyordu. Bir şeyler yapmak gerekiyordu, aydınlar, yurtseverler, ezilen Küba halkını kurtarmak çabasına girişmişlerdi. Genç bir avukat olan Castro 170 arkadaşıyla Moncada Kalesi'ne saldırırken ulusçu duygular içindeydi.

Neruda bir şiirinde şöyle anlatıyor "United Fruit" şirketinin, ona benzer başka şirketlerin Güney Amerika uluslarını sömürmesini: "Bunca kana susamış sinekler arasında - Demirliyor gemilerini - 'The Fruit Company' - Sömürülen yurdumun hazineleri Tabaklara konmuş yemekler gibi sunuluyor gemilere" Küba, Şili, Peru, Honduras, Guatamala, ötekiler, hepsi hepsi çok uluslu Amerikan şirketlerinin serbestlikle at oynattıkları bir alandı. İstedikleri zaman iktidarları devirirler, istedikleri adamı iş başına getirirler, sonra onu da değiştirirlerdi. Para kimdeyse, güç ondaydı. Hem "Amerika Amerikalılarındır" ilkesi de vardı. Burda Amerika derken koca bir kıtayı düşünmeli, ama Amerikalı derken yalnız ABD yurttaşını!

İşte, ilk başkaldıran ve kazanan, ABD egemenliğini dize getiren devrimci, Castro oldu. Önceleri liberal düşüncelere sahip bir aydındı. Sonra, kapitalist dünyanın düşmanlığı, hoşgörüden yoksunluğu Castro'yu liberal eğilimlerini bırakıp toplumculuğun kesinliğine, sağlam tutumuna doğru itti. Bugün Küba sosyalist öğretiye göre yönetilen bir ülke olmuşsa, bunda en büyük pay ABD'nin çıkarcı, sömürücü yöneticilerinindir. Bir Dulles, Küba'yı sömürenlerden biriydi. Kim bilir daha kimler vardı. Güney Amerika'yı sömüren, halkı ezen, soluk aldırtmayan diktatörlük yönetimlerine olanak hazırlayanlar arasında?

"Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi"nin beşinci sayısı Küba Devrimine ayrılmış. Resimler, belgeler, izlenimler, anılar, bizleri yakın geçmişin günlerine götürüyor. 1953'de "Tarih Beni Haklı Bulacaktır" demiş Castro. Girmiş içeri, iki yıl yatmış, sonra bilenmiş, güçlenmiş olarak yirmi sekiz yaşında özgürlüğe çıkmış. Çıkış o çıkış... 1959'dan beri yurdunu, ulusunu "Çağdaş uygarlık düzeyine" ulaştırma çabasında... Tarih ona hak verdi mi dersiniz? Evet

verdi, Tarih insanlığın yararından yana iş görenlere her zaman hak verir. Küçük azınlıkların çıkarlarını savunanlar utanç çukurlarında boğulur giderler...

BÜYÜK PAYLAŞMA

"İngiliz Generali Ismay uyuya kalmıştı. General Hollis dirseği ile Mallaby'i dürttü ve Ismay'e doğru gülümsedi. Bir an sonra Hollis'in tebessümü kayboldu ve o da uyuyakaldı.

Yıl 1945'tir, Postdam Konferansı günlerdir sürüp gitmektedir. Yüksek rütbeli İngiliz, Amerikan, Sovyet komutanları bir araya gelmişler, Japonya'ya karşı savaşın sürdürülmesi, Rusların savaşa katılması konusunu tartışmaktadırlar. Hava çok sıcaktır, Cecilienhof Sarayı'nın büyük bir odasında buluşan genelkurmay başkanlarını uyku bastırmıştır. Toplantıya başkanlık eden Amiral Leahy dalgınlıkla "Kahraman müttefikimiz Rusya" diyecekken "Japonya" sözcüğünü ağzından kaçırmıştır. General Marshall son savaş durumunu ayrıntılarıyla açıklamaktadır.

"Mallaby sıçrayarak uyandı ve Hollis'i dürttü. Hollis General Pug'ı uyandırdı ve uyanık tutmak için bir düziye dürtüklemek zorunda kaldı. Sonunda toplantı tatil edildi."

Charles L. Mee Jr'un "Postdam Toplantısı" adlı kitabı dilimize "Yağma" adıyla çevrildi. Üç Büyüklerin Avrupa haritasını kendilerine göre düzenledikleri, yetki ve nüfuz bölgelerini ayırdıkları büyük bir olaydı bu. Stalin, Churchill, sonra Attlee ve Truman arasında geçen bu görüşmeler savaş sonrasının dünyasını kurmayı amaçlıyordu. Nasıl bir dünyanın çıktığını gördük daha sonra! İkiye bölünmüş bir Avrupa, Amerikan nüfuz bölgeleri bir yanda, Rus nüfuz bölgeleri öte yanda! Almanya ikiye bölünmüştü, Macaristan, Romanya, Polonya, daha sonra Çekoslovakya Sovyet nüfuzuna bırakıldı ister istemez. Yunanistan öte yanda kaldı; Yugoslavya ise ortada!..

Şimdi üç büyükler arasındaki bir tartışmayı izleyelim. Konu İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya safında yer almış devletlerde kurulan hükümetleri tanıyıp tanımamak, ya da tanımanın koşullarıdır... İtalya ile ilişkiler kurulmuş, ama öteki ülkelerde işbaşına gelmiş Sovyetler'e yakın hükümetlere güven duymuyor Batılılar... Stalin "İtalya'yı tanıdık, niye öteki ülkeleri de siz tanımıyorsunuz?" diye soruyor.

Truman: Hükümetleri, ileri sürdüğümüz koşullara uyduğu takdirde öteki uydu ülkeleri de tanıyabiliriz.

Stalin: Hangi koşullar?

Truman: Hareket özgürlüğü, bilgi toplama özgürlüğü hakkındaki koşullar.

Stalin: Bu hükümetlerden hiçbiri Müttefik Devletler basınının seyahat özgürlüğünü ve bilgi toplama özgürlüğünü kısıtlamamaktadır ve kısıtlayamaz. Burada bir anlaşmazlık olmalıdır. Savaş sona erince oralardaki durum düzelmiştir.

Trumn: Bu hükümetlerin yeniden örgütlenmesini istiyoruz.

Stalin: Sizi temin ederim ki, Bulgaristan hükümeti İtalyan hükümetinden daha demokratiktir.

Truman: Romanya, Bulgaristan ve Macaristan hakkında İtalya'dakinin aynı bir formülün uygulanmasını önerdik. Şimdiye dek birçok kez söyledim ki, bizim zorunlu gördüğümüz biçimde yeniden örgütlenmedikçe bu hükümetlerle diplomatik ilişkiler kurmamız imkânsızdır."

Görüşmelerde Boğazlar sorunu da ele alınır. Anglo Amerikanlar Sovyetleri hoşnut etmek için birtakım ödünlere çoktan razıdırlar Truman, "Bütün milletlerarası karasularında kayıtsız ve serbest seyrisefer"den yanadır. Milletlerarası hale getirilecek su yolları Türk Boğazları, Kiel Kanalı, Rhine, Tuna'dır. Stalin, bundan hoşlanmaz "Bu tasarıları daha dikkatle incelemeli" der. Meerr'in deyimiyle bu "kuşbeyinli bir tasarı"ya benzer. Stalin ağırlığını koyacak, Akdeniz'de, Cebelitarık'ta birtakım istekler öne sürüp sonra bunları geri alarak her dediğini yaptıracaktır.

Üç Büyükler birbirlerini yemeğe çağırırlar. Truman verdiği ye-

mekte ünlü bir Amerikalı piyaniste konser verdirir. Stalin kendi ziyafetine Moskova'dan iki ünlü virtüöz çağırır. Churchill ise altta kalmamak için Londra Senfoni Orkestrası'nı Potsdam'a getirir! Dünyayı kendi aralarında paylaşan "büyük"lerin küçük yönleri bu kitapta iyice beliriyor. Sıradan bir politikacı olan Truman, "bir şeyler" yapmak hevesindedir. Üstelik atom bombası gibi bir koz da vardır elinde. Bununla Stalin'i ürkütmek, yola getirmek ister, bir yemek sırasında atom bombasından şöylece söz açar, bir de ne görsün, Stalin hiç önem vermiyor, başka şeyden bahsediyor!

"Yağma", gerçek adıyla "Postdam Toplantısı" adlı kitabın her sayfası ilgiyle okunuyor. Bugünkü dünyanın çözümlenmez sorunları o toplantıda atılan yanlış tohumların ürünüdür. Kendilerini büyük sayan "küçük" adamlardır Trumanlar, Churchilller... Stalin'dir ağır basan, önemini duyuran, sözünü geçiren... Truman, Amerika'ya dönerken, Stalin hakkında ne düşündüğünü soran bir ere şu yanıtı vermiş: "Bana kalırsa bir orospu çocuğudur. Öyle sanıyorum ki, o da benim için aynı şeyi düşünmektedir." Birbirleri için böyle düşünen liderler dünyaya yararlı ne kazandırabilirlerdi? Hiç...

ÇİN UYANINCA...

"Çin'de daha birkaç gündür kalmaya başlamışsanız hemen bu ülke üstüne izlenimlerinizi yazmaya bakın. Daha sonra kaleminizin ucuna bir şey gelmemeye başlayacaktır, o bizimkilerden ayrı değerlere bağlanmış o çekingen, o bilmece gibi insanları anlayamaz duruma geleceksinizdir."

Çin'e gelen bir Avrupalı yazara Şanghaylı bir Çinlinin söylediği bir sözdür bu. İzlenimlerini hemen yaz, bir süre sonra anlayamaz olacaksın... Hep böyle değil midir? Yabancı bir ülkede ilk geçirilen günlerde yeni düşünceler, gözlemler, izlenimlerle dolup taşar insan. Birçok şeyi anladığını, tanıdığını, öğrendiğini sanır. Bir hafta, on günlük gezilerden sonra yazılan kitaplarda bu kesinlik açıkça görülür. Bir de o ülkede bir yıl beş yıl kalın da sonra kalemi elinize alın! Hele milyarlık bir Çin ise bu ülke, o yüzeysel görüşler, kanılar, düşünceler daha da batar okuyana, inandırmaz olur...

Alain Peyrefitte'in "Çin Uyanınca"sı dünyada "çok satar" bir kitap oldu kısa zamanda. Çevirisini elime aldığımda bir kuşku vardı içimde: Bu da bir Fransız'ın önyargılı kesinlemelerinden biri diye. Peyrefitte, De Gaulle hükümetlerinde bakanlık etmiş bir aydın. Marx'cı değil, iyi anlamıyla liberal bir kişi. Bir şeyi olduğu gibi görmek göstermek, yan tutmadan yazmak, söylemek için dürüst bir kişi olmak yetiyor. İki kocaman cilt halinde yayınlanan "Çin Uyanınca"da bu nitelik var, yan tutmayan, ne gördüyse, ne duyduysa onları bize veren bir yapıt bu. Dünyadaki üstün başarısı da bu yüzden. Herkes merak ediyor Komünist Çin'i. Nedir, nasıl bir yerdir, duyduğumuz her şey doğru mudur, uydurma mıdır? Bütün bu sorular

yanıtını buluyor bu kitapta. Peyrefitte şöyle yazıyor kitabın başlarında: "Bir yaz süren bir araştırma görevi bana hiçbir biçimde Pekinolog niteliği kazandırmadı. Hele Çin uzmanı niteliği hiç. Peki ama bunca az tanıdığın bir ülke üstüne yazmak ukalalığına niye kalkışıyorsun diyeceksiniz. "Gözümle görmeseydim inanmazdım" Çin'de böyle bir izlenim uyanıyor kişide, insanı tanıklık etmeye zorluyor bu ülke. Batı kamuoyunun Çin'e önyargıların yarattığı miyop bir gözle, ideolojik tutkular, özellikle bilgisizlik içinde baktığını saptamak için bu ülkeyi gidip görmek gerekiyor."

Napolyon'un söylediği sanılan bir söz vardır: "Çin uyanınca yer yerinden oynar." Şimdi Çin uyandı, bir milyarlık bir dev ülke ayaklandı tüm insanlarıyla. Yer yerinden oynadı mı? Daha belli değil, ama yeryüzündeki politika dengesi bozuldu. Koskoca Sovyetler, koskoca Amerika, koskoca Avrupa öteden beri korktukları "Sarı tehlike"nin bu kez daha başka biçimde karşılarına dikildiğini görüyorlar. Napolyon'un sözü ya da söylediği sanılan söz gerçekleşme yolunda, dünya yerinden oynar gibi oluyor... Peyrefitte "Bin yıllık bir uykudan uyanmış bir ülke"nin hızlı bir oluş sürecine girdiğini yazarken hiç de haksız değil. "Diyalektiğin kaynakları ve Devrim tasarısı onlara insanın ve toplumun dönüşümü konusunda sürekli devrim içine girmeyi öğretti. Sürekli devrim sürecine girdiler" diyor.

Bitmeyen bir tartışmadır bu: Mao işçilere değil köylülere dayanmıştır. Kruşçev de Stalin gibi düşünür, Mao gereğini yapmamıştır, proleterya işçi demektir, ilke bozulmuş, Çin devrimi mahvolmuştur. Oysa Mao, köylüye dayanarak başarıya ulaşmıştır. Çin devriminden yana olan Marx'cıların gözünde ise Sovyetler'de devrim geriye dönmüştür, revizyonizm bir yozlaşma yaratmıştır. Dünyanın her ülkesinde aşırı solda yer alan, partiler, gruplar, politikacılar, kuramcılar, yazarlar arasında bitip tükenmez çekişme nerdeyse aşırı bir düşmanlık çizgisine dek uzanan bir tartışma budur.

Lin Piao şöyle yazıyordu: "Bizi dirilten düşüncede Mao Çe Tung'un yüzde 90, Marx ve Lenin'in yüzde 10 payı vardır". Çinli düşünür Kuo Mo Jo da şöyle diyor: "Mao Çe Tung düşüncesi Marksist mirası sürekli bir Çin geleneğini izleyerek ele alıyor. Öğretile-

rin dış kabuğunu soymak, kabuğu kırmak, tohumun, ilkenin bulunduğu çekirdeği bulup çıkarmak. Komünizm eski Çin'de vardı. Halkımız komünizme her zaman hazır olmuştur. Bütün geleneklerimizin en yüce ülküsü, bizden bencilliği bırakıp toplum içinde erimemizi ister. Çinlilerin en büyük sevinci bir arada olmaktır. Diyalektiğe gelince araştırmalar Marx'ın onu Çin'den aldığını gösterecek belki de. Marx diyalektiği doğrudan doğruya Hegel'den alıyordu. Oysa Hegel, Fichte ve Schelling'le birlikte onu Doğu düşüncesinden almış görünüyorlar."

Alain Peyrefitte Komünist Çin'deki gezisini, incelemelerini, Çin liderleriyle konuşmalarını, gözlem ve izlenimlerini akıcı bir dille yazmış. Bilgiçliğe kaçmadan, çağın büyük bir olayını yan tutmayan bir tutumla görmek, göstermek istemiş. "Çin Uyanınca" kitabının dünyanın her yerinde cep kitabı biçiminde yüz binlerce satması bundan belki de. Yalınlığından, güzel anlatımından, Çin devrimine, Mao'nun kişiliğine gerçekçi bir gözle bakmasından...

Çin'de uzun zaman kalan Fransız misyoneri Teilhard de Chardin'in şu sözleriyle bitiyor kitap: "Çin'e büyük bir minnet duygusu besliyorum. Genişliğiyle, boyutlarının büyüklüğüyle, düşünce ufuklarımın genişlemesine, gezegen düzeyine erişmesine yardım etti" Peyrefitte, bu sözlere şunları ekliyor: "Daha adaletli bir dünya yaratma ve insanın kendisini değiştirme yolunda tutkulu iradesiyle, bize dayanılmaz görünebilecek özverilere katlanmak için gösterdiği cesaretle, bize yönelttiği sorularla..."

ÖLÜM SON KONUK MUDUR?

Son konuk!.. Acaba konuk mu, yoksa ev sahibi mi? Ünlü gülmece yazarı Aziz Nesin ölüme bu adı vermiş, son konuk! Gülmece yazarı dedim, ilk kez bu denli dokunaklı, iç sızlatıcı bir yazısıyla karşılaştığım için... Daha önceleri siyasal, toplumsal, bireysel pek çok yazısını okudum, yalnız güldürü yazılarını değil. Ama Varlık'ta çıkan "Son Konuğuma Mektup" hepsinden daha yoğun bir acılıkta. Güçlü bir yazar, yaşamla savaşa savaşa yaşı altmışı geçmiş bir sanatçı bir gün karşılaşacağı "Ölüm"le söyleşiyor...

Nerdeyse "tatlı tatlı" söyleşiyor diye yazacağım. Ölümde bir tatlılık var mıdır? Niye olmasın? Ölümsüz bir yaşam ne denli sıkıcı olurdu, bir de bunu düşünün, ölüm olmasa, doğum da olmazdı ki! İnsanlar sonsuza dek hep aynı çevrede, hep aynı kişilerin içinde, hep aynı belirli çizgide yaşar giderlerdi. Ne uygarlık ortaya çıkardı, ne sanat, ne edebiyat, ne bilim. Bütün bunları ölüme, ölüm denen gerçeğin varlığına borçluyuz!

Aziz Nesin, ölümü bir konuk gibi beklediğini yazıyor. Yahya Kemal de ölümü bir "sessiz gemi"ye benzetmişti. Ortaokulda yazdığım "tahrir"lerde ben de -belki hepiniz de- ölümü çöllerde ağır ağır gider bir kervana benzetirdim. Hep ayrılıp gitmek! Ya da bir kişi gibi gelip bizi götüren bir somut varlık saymak... Oysa ne o, ne bu, ne ağır ağır giden bir gemi, bir kervan, ne de eve son dakikamızda buyur ettiğimiz bir konuk... Doğduğumuz anda başlayarak içimizde büyüyen bir tohum. Ben böyle sayıyorum ölümü, dışımızda, bizden uzakta bir "şey" değil. Böyle olunca konuk da olamaz. Bizden hiçbir zaman ayrılmamış bir gerçek nasıl son dakikada çıkar karşımı-

za? Din adamları buna ecel diyorlar, Azrail diyorlar. Aziz'in konuğu da Azrail'in ta kendisi...

Acımasızdır o konuk. Gözünün yaşına bakmaz. Ne konuşturur, ne dinler, ne de senin isteğine, özlemine aldırır!.. "Dimdik yaşadım, sen de beni kucakla, al götür. Pusu kurma, arkamdan vurma. Ayakta karşılaşalım soylucasına" demekle iş bitmez ki. Yolda yürürken, merdivenden inerken, pencereden bakarken, gülerken, ağlarken, okurken, yazarken, ya da daha kötü bir anda yakalar seni, vız gelir "ben şöyleyim ben böyleyim" demek. Kendimiz için ne denli kesin yargılarımız da olsa, ne "ölüm" bakar ona, ne de bizden sonra bizim için, bıraktığımız yapıtlar için, hatta yaşarken çevremizde uyandırdığımız anılar için bir etkisi olabilir böyle sözlerin...

Aziz Nesin Türk edebiyatının büyük bir gülmece yazarıdır. Kuşaklarca okunacak öyküler yazmıştır. Gülmece ile ağlamacanın birbirine karıştığı unutulmaz parçalar... Hepimiz ölümlüyüz, elli altmış, yetmiş, hadi seksen olsun, biter hepsi bir gün, yazamaz oluruz. Aziz'in son konuğu gelir götürür yaşam dışına. İşte o anda ne iyi "ben elimdeki zaman parçasını boşa harcamadım, bir şeyler yaptım" demek, diyebilmek... Kaç kişi bu denli güvenlidir kendinden, kendi yaptıklarından, kazandığı başarının öneminden... Ölümü rahat karşılamaya yarar hiç değilse bu güven. Bakıyorum "Son Konuğuma Mektup" yazısında Aziz Nesin'de bu denli bir güven var: "Sen öyle bir kesin gerçeksin ki sana yalan da söylenmez. Bütün yaşamımda çağdaşlarımdan hiçbirini kıskanmadığımı bilirsin, iyi yürekliliğimden değil, hiçbirini kendimden büyük görmediğimden. Yine bilirsin yaptıklarımla da, yapmayı tasarlayıp dahaca yapamadıklarımla da böbürlenirim."

Yapamadıklarıyla böbürlenmeyi pek anlamadım, ama Aziz Nesin'in "yaptıkları" ile böbürlenmesi -şu sözcük ne denli yanlış kullanılmış, ne denli ters!- pek yanlış değil. Kitapları birçok baskılara ulaştı, dünyanın çeşitli dillerine çevrildi, dış ülkeleri gezdi dolaştı, yapıtlarıyla Türk okuruna önemli katkıları oldu, hatta kendinden sonra adını yapıtlarıyla birlikte andıracak bir de vakıf kurdu. Bütün bunlar Aziz Nesin'in bir yazar olarak "bir şeyler" yaptığını gösterir

elbet. Ama çağdaşı yazarlardan hiçbirini kendinden büyük görmemesi azıcık düşündürücü... Çağdaş tanımı çok geniş kapsamlı da, ondan! Türkiye'deki çağdaş yazarları mı belirlemek istiyor? Yirminci yüzyıl yazarlarımızın hepsinden daha büyük buluyor demek kendini. Bu, böbürlenmeyi de aşıyor. Hele çağdaş dünya yazarları ise söz konusu, o zaman sözünü ettiği "böbürlenme" çok geniş boyutlara ulaşıyor. Son konuk karşısında, hele "yalan söylenemeyen" bir varlık önünde dile, kaleme alınacak bir sav değil pek!..

Aziz Nesin'in böyle bir yazı yazmasının nedenini düşündüm, bulamadım. Yaşı ilerleyen her insan ölüm gerçeğini yanı başında duyar. Yaşamının hesaplaşmasına girişir, "ne yaptım, ne ettim, boşa mı geçti bütün bu yıllar" hayıflanmasını aşmak ister. Bu, herkesin doğal hakkı, hele topluma katkısı olan, kendi deyimiyle "ben bir simyacıyım, gözyaşlarını gülmeceye çevirerek dünyaya sundum" diyebilen bir sanatçının herkesten daha çok hakkı... Yine de değerli gülmece yazarımızın böyle ağlamacası çok, böbürlenmesi daha da çok bir "mektup" yazmamasını isterdim. Ama yazmış ne yapalım.

GERİYE KALAN

Daha o günlerde "geriye kalan" birçok şeyi varmış Aziz Nesin'in... İlk kitabının adı: "Geriye Kalan" Hani bugünlerde yazsa, bunca yaşam uğraşı, bunca yapıt, bunca deney için "Geriye Kalan" diyebilirdi. Oysa o 1953'de basılan bu ilk kitabında bile geride kalanlarla, geride bıraktığı olaylarla ilgilenmiş, onları yazmayı, okurlara sunmayı gerekli bulmuş...

Nesin'in tüm kitapları kaç tanedir? Bunu kendi de hemen yanıtlayamaz. Yazıya adanmış bir yaşam!... Altmışını yeni aşmış bir kişi, hele sanatçıysa, yazarsa, düşünürse daha "genç" sayılır Batı ülkelerinde... Yaşamının ona sağladığı birikimi değerlendirme çağıdır altmış yaş. Büyük yazarlar, sanatçılar bu yaş çizgisinden sonra daha daha büyük yapıtlar vermişlerdi. Artık ömrümüz son sınırına geldi ya da gelmek üzere, diye ölüm düşüncelerine kendilerini kaptırmaz onlar. Yetmiş, seksen yaşındaki sanatçı, yaratmayı, yaşamayı, yaşama bağlanmayı en doğal hak sayar kendine...

Hatırlayacaksınız, Aziz Nesin'in "Varlık"ta çıkan "Son Konukla Konuşma"sı üzerine "Ölüm bir konuk mudur?" diye bir yazı yazdığımı... Kimi okurlarım yazıyla sözle üzüldüklerini bildirdiler. Büyük bir yazar "ölüm" korkusuna kapılmış, öyle bir şeyler yazmış, ne var üstüne gidecek? Aziz Nesin de "Geriye Kalan"ın yeni basımını bana gönderirken şöyle yazmış: "Söz konusu ettiğin yazımı neden o türlü yorumladığını hiç anlayamadım. Çünkü yorumunun tam tersini anlatan tümceler de vardı o yazımda. Bana bir yazarın yazısından herhangi bir parça verin, onu idam sehpasına göndereyim diyeni haklı çıkardın..." Yazarı da, yazarı seven okurları da üzdüğüm

için en çok ben üzüldüm. Hangimizin dediği daha doğru? Madem ki kendisi öyle diyor, öylesi doğrudur, diyelim en iyisi...

"Geriye Kalan" 1953 öncesini anlatıyor. "Marko Paşa" serüvenini... Aradan yirmi dört yıl geçmiş. Neler neler geride kalmadı şimdi? Oturup yeni bir "Geride Kalanlar" kitabı yazmamalı mı? Hepimiz yazmamalı mıyız? Durmaksızın bir şeyler gerilerde kalıyor, bırakılıyor. Değerli, değersiz önemli önemsiz... 1952'lerde Aziz Nesin "yasak" bir yazardı. Gazetelere, dergilere girmezdi yazıları. 1950'den önceleri, daha doğrusu 1945-1950 arasında bir demokrasi öncüsüydü o. "Marko Paşa" güçlü bir güldürü dergisiydi ama aynı zamanda sözde çok partili döneme girdiğimiz o yıllarda gerçek demokrasinin, özgürlüğün anlamını duyuran bir siyasal organdı da... Recep Peker iktidarının yanlış tutumu, Menderes muhalefetinin kurnazlıkları Marko Paşa'da sergileniyordu. Hemen hemen tek başına Aziz Nesin'di sayfaları dolduran. Tutuklamalar, hapislerde yatmalar, sürekli bir savaşım...

"Geriye Kalan"ın ilanını bile basmaz gazeteler! Aziz Nesin böylesine korkulu bir addır o günlerde! O da "İntihardan Vazgeçmiştim" başlıklı bir ilan verir. Sözde birisi tam canına kıyacakken bu kitabı okumuş, vazgeçip yaşama bağlanmıştır. Oysa kitap yine de satmaz, kaldırımlarda, toz toprak arasında sürünür gider. Altı bin sayı yıllar içinde zorlukla tükenir. Zamanla Türk güldürü edebiyatında bir "Aziz Nesin Çağı" başlar. Birbiri ardına yeni yeni kitaplar, öyküler, romanlar, oyunlar, anılar... Gerçekten de o "çağdaşlarının hiçbirinin" elde etmediği geniş bir okur yığınına, onun yanı sıra yurt içinde, dışında geniş bir üne ve olanağa kavuşur. O kadar ki yapıtlarının bir bölümünün geliriyle yaşamını sürdürecek bir "Vakıf" bile kurar...

"Geriye Kalan"ın ikinci basımına yazdığı önsözü şöyle bitirmiş: "İnsanın, zamanın kendinden yana işlediğini görmesi güzel şey!" İlk basımının önsözünde ise şöyle diyordu: "Sekiz yıllık yazarlık hayatım bir palyaçonun hayatına benzer. Sevgili okurlarım, işte 'Geriye Kalan' gözyaşlarından süzdüğüm şu bir avuç kahkahadır." Evet, zaman, Aziz Nesin'den, onun gibi sanata, halka, demokrasiye inanan-

lardan yana işlemiş. Bu bir şey değil, yarınki kuşakları da düşünürsek, onların da geriye değil, ileriye, halk çoğunluğunun yararına, gerçek sanatın gereklerine uygun çalışmış, yapıt vermiş sanatçıları, yazarları benimseyeceklerine inanırsak... Geriye pek çok değerli şey kalacak demektir.

Son konukla öylesine konuşmamasını isterdim, siz ne derseniz deyin! Büyük yazarlar, sanatçılar "ölüm"e meydan okumalı bence. Ölümü düşünmemeli, ölüm yokmuş gibi davranmalı. Ufak tefek hastalıklar, dostların durup dururken yitip gitmesi, onulmaz yaraların derinleşmesi, çevremizin durmadan boşalması, hepsi etkiler kişiyi elbet. Sanatçı da bir "kişi"dir, bu geçici dünyanın bir ölümlüsü... Zaman zaman o da etkilenir, ama kendini kaptırmamalı, okurlarını da üzücü, yıpratıcı, güç kırıcı duygulanışlara sürüklememeli. Hele Aziz Nesin gibi daha altmışın dönemecini yeni dönmüş "genç" bir yazar, hiç mi hiç...

ZAMAN ACIMASIZDIR

Zaman acımasızdır. Kimse durduramaz, donduramaz onu. Lamartine "Göl" şiirinde "Ey zaman dur" der. Durmaz, durduramaz ille de geçip gidecek. Bir gün gelir kendimizi en yüce iktidarın doruğunda buluruz. Her şey elimizde, buyruğumuzdadır. İnsanların yazgıları dilinizin ucundadır. Bir söz, bir yazı yeter onları özgürlüklerinden etmeye, yapmadıklarını bile "yaptık" diye benimsemelerine...

Ne dermiş padişah alayının önünde yürüyen kişi: "Padişahım senden büyük Allah var". Bir korku vermektir bu, gelecekten ürkütmektir, davranışlarını ayarlaması gerektiğini hatırlatmaktır, sen büyüksün, sen her şeyin üstündesin, ama senden de büyüğü var. Demokrasilerde zaman zaman düzen altüst olur, bir çıkmazda bulur halk kendini. Bir güçlü kişi ya da kendini güçlü sayan kişi çıkıvermiştir ortaya, asıp kesmektedir herkesi. Kimse, senden büyük de var, bile diyememektedir. Buna diktatör deyin; diktatör taslağı deyin, ne derseniz deyin, bir çeşit dikta yönetimine hizmet ederek küçüklük duygularını unutan kişiler deyin, hepsi aynı kapıya çıkar. Böyleleri dar görüşlüdürler, daha doğrusu dar ufukludurlar, önlerinden ötesini, içinde oldukları andan ilerisini göremezler, seçemezler. "Yarın diye bir şey yok" sanırlar böyleleri...

Her zaman bir "yarın" vardır oysa. "Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde" demiş eski zamanın bir ozanı. Bu dünya kimseye kalmaz demiş bir büyüğümüz. Hep demişler bunları, daha neleri, ama her zaman insanların içinde kendini herkesten üstün görenler, ele geçirdikleri gücü bir daha bırakmayacaklarını sananlar çıkmış, çıkı-

yor, çıkacak. Geçmişten ders almak diye bir şey var sanılır, ama yoktur öyle şey. Kimse geçmişte olup bitenlerden kendisi için ders almıyor. Onlar beceremmemiş, ben beceririm. Onlar aptal gibi davranmış, ben akıllıyım. İnsanların yazgısı bu, bir kısır döngüde dönüp durmak dolap beygiri gibi...

Adlar saysam ne olacak. Anlayan anlar, tanıyan tanır. Kendisini de, başkasını da... Sen kalk herkesin önüne düş, en büyük devrimci geçin, çoluk - çocuk senin sözlerine kansın, olmadık işlere kalkışsın, sonra yakalayıp biraz sıkıştırdılar mı, vazgeç düşüncelerinden, otur bu kez bir - iki yıl önceki görüşlerine karşı çık, dün beğenmediğin kimselere yanaş, yeniden eski yerine dön. Ne oldu şimdi? Nerde kaldı senin o toplum öncülüğün? Haydi yürüyün, haydi kalkın ayağa, haydi işbaşına, diye öne atılışların? Ya sana inanıp bin bir acılara katlananlar, gelecekleriden, sağlıklarından olanlar, yaşamlarını, yaşama inançlarını yitirenler? Sen şimdi sesini çıkarmıyorsun, yine eski yerindesin. Sesin çıkmıyor, yazın yayınlanmıyor, kitabın basılmıyor, bir yanda, herkesten uzak bitkisel bir yaşam sürdürüyorsun. Yemek, içmek, uyumak, gezmek, hepsi o kadar. Böylesine yaşamak, yaşamamaktır gerçekte. Kişiliğin yok olmuş, sen yaşıyorsun sözde...

Başka biri de bir zamanlar ne dediyse, neyi savunduysa önemli bir göreve gelince hepsini yadsımış bir kişi... En uygar görünüş altında yatan gerçek, meğer bir boşlukmuş, bir "hava"ymış! Bütün o sözler aldatmaca gevezeliklermiş. Elimde iktidar olsa falan okulları iki katına çıkartırım derken de, bir yurttaş kendi devletini uluslararası örgütlere şikâyet edebilir derken de... Hepsi yalan yanlış şeylermiş. Gerçek düşüncesi bu sözler değil, bambaşka şeylermiş. Bunu anlamak için, bir süre o kişiyi önemli bir göreve getirmek gerekliymiş! Gelecek ve tükenecekmiş, bir balon gibi sönecekmiş. Şimdi bu da bitkisel bir kişidir. Bitmiş, tükenmiş, sona ermiş bir "canlı"dır. Yiyip içen konuşan gezen, ama bütün değerlerinden sıyrılmış, kişiliksiz, anlamsız bir çırılçıplaklık içinde...

Daha bir başkası, astığı astık kestiği kestik bir başkası, o da dolaşır durur kıyılarda caddelerde. Kâh yalnız, kâh eşini koluna tak-

mış. Eski iktidarının düşlerini kurarak. Bir toplumu gitmesi gereken yönden çevirip gitmemesi gereken yöne doğru yürütmek istemiş. Bu yüzden yapmadığını, kıymadığını bırakmamış. Zamanın duracağını, hep o iktidar koltuğunda kalacağını hayal ederek. Yarın diye bir şey olduğunu hiç mi hiç hatırlamayarak... Daha başkaları, bir buyruğuyla ocakları söndürenler, insanları zindanlara atanlar, sopalarla, daha nice nice eziyet araçlarıyla insanlık dışına çıkanlar...

Hepsi, bir "yarın" olduğunu unutmuşlardı bunların. Zaman sanki donup kalacaktı. Günler birbiri ardına geçip, bugüne gelmeyecekti. Saklı ayıplar ortaya çıkmayacaktı. Oysa zaman kimseden yana değildir. Doğadan yanadır zaman. Doğaya aykırı davrananlar, insanlık ilkelerini çiğneyenler yarınlardan korksunlar. Zaman acımasızca basacaktır tokadı yüzlerine...

FİKRET ADİL...

"Asmalımescit 74", "Intermezzo", "Beyaz Yollar Mavi Deniz"... Basılan üç kitabı bunlar. Yetmiş iki yıl süren bir yaşamdan kalanlar bu kadarcık değil elbet. Çeviriler bir yana, gazetelerde, dergilerde kalmış yüzlerce yazı, fıkra, kronik, öykü, makale...

Fikrek Adil'i genç kuşaklar pek tanımaz. Üç beş yıldır ne yazıyor, ne yayınlıyordu. Hastaydı, hem de ağır hastaydı. Yaşıyordu yaşamıyorcasına... Yürüyor, yiyor, bakıyor, duyuyor, anlıyor, ama zor konuşuyordu. O canlı, o yaşam dolu insan bir anda gitti, yok oldu, bambaşka bir insan geldi yerine. Gariptir şu yaşam dediğimiz. Kimse bir gün sonrasını bilemez. Bugün yaşamın içindesiniz, hatta kendinizi yaşama egemen sayarsınız. Her şey sizindir, bütün güzellikler, olanaklar. Her şey elinizin uzanacağı yerdedir, bir de bakarlar ki siz, siz olmaktan çıkmışsınız, tanınmaz hale gelmişsiniz...

Bankacıydı, gazeteciydi, yazardı, öykücüydü, sanat eleştiricisiydi, Türkiye'de sanatçıya, edebiyatçıya saygıyla bakan, yaklaşan adamdı, gerçek anlamıyla bir sanatseverdi, bir sanat adamıydı Fikret Adil. Dernekler kurmak, lokaller açmak, Türk yazarını, sanatçısını bir çatı altında toplamak, birbiriyle kaynaştırmak, bir sanat dünyası yaratmak isterdi. "Sanat Dostları Cemiyeti" üç beş yıl İstanbul'da canlı bir yaşam gösterdiyse bunu Fikret Adil'e borçluyuz. PEN Klüb yazarlar derneği bugüne dek yaşadıysa biraz da Fikret Adil'in çabasıyladır. Herkese yakın, dost, anlayışlı Fikret Adil'in toplulukları çevresinde toplayan dost sıcaklığındandır.

Bir zamanlar basın hep eskiye dönük kişilerle doluydu. Çağdaş sanat yalnızca alay konusuydu gazetelerin sütunlarında. Cumhuri-

yet devrimlerini en çok öven, tutan kimseler bile sanatta, edebiyatta yapılmak istenen yeniliklere, atılmak istenen ileri adımlara karşı çıkmayı görev sayarlardı. Bir şiir heceyle, ya da arzuyla yazılırdı ancak, hiç değilse Nâzım Hikmet'inki gibi ahenkli bir serbest nazımla!.. Sonra şiire her konu girmezdi, şiir olacak konu vardı, olmayacak konu vardı. Resim de öyleydi. Alışılmış beğenilerin çizgisinden çıkmamak gerekliydi. D Grubu, Yeniler Grubu eski beğeni çizgisinden mi kopmuş, yeni biçimler mi bulmuş, toplumsal konuları mı işlemiş, Babıali adı verilen basının ünlü kalemleri hemen yerin dibine batırırlardı böyle eylemleri! Zordu, çok zordu geniş yığınlara yeni bir şey getirmek, kabul ettirmek... Önce tutucu basının engelini aşmak gerekirdi.

Fikret Adil işte bütün bu öncülüklerin bayraktarlığını yapmış kişidir. D Grubunu da, Yeniler'i de o savundu, o anlattı, o tanıttı, o sevdirmeye çalıştı. Büyük payı vardır modern sanatın, edebiyatın gazete okurlarınca sevilmesinde, benimsenmesinde... Kısacık yazılar yazardı, polemiklere girişirdi, tek başına kalem savaşı yapardı nice ünlülerle... Ne yazık ki bunlar gazete koleksiyonlarında kaldı hep. Bir gün biri çıkar da modern sanat akımlarının yurdumuza nasıl gelip, nice çetin çarpışmalardan sonra yerleştiğini incelerse Fikret Adil'in yazılarından çok yararlanacaktır. O günlerde çağdaş bir beğeninin yerleşmesi için olanca gücüyle çalışanların başında Fikret Adil'i görecektir.

Bir öykü yazarıydı ayrıca... Dergilerde kalmış güzel öykülerini kim derleyip bir kitapta toplayacak? Belki Yeditepe Yayınlarının sahibi Bozok yapar bunu, yapmalıdır da. Yeni bir beğeni getirmek isteyenlerdendi bu edebiyat dalına. Evet öyküleri var kitap halinde basılacak. Sonra da sanat ve edebiyat konusundaki yazıları. Hem belgeseldir onlar, hem de bugün de okunacak bir düzeydedir. "Deli Saraylı", "Gog", "Gergedan" v.b. çevirilerindeki Türkçe'nin tatlılığı da unutulmamalı...

Fikret Adil artık yok. Bir çağ da gitti onunla birlikte. Yeri boş kaldı. Onun gibi sanata, edebiyata tutkun, sanatçıyı edebiyatçıyı gerçekten seven, anlayan, bütün bir yaşamını bu konulara veren başka

bir kişi yok ortalıkta... Basılmalı yeni kitapları, eskileri de kalın bir ciltte toplanmalı. O zaman büsbütün ölmez Fikret Adil!.. Bir yazar kitapları okunduğu sürece ölü sayılmaz.

SOYAK'IN ANILARI

İlginç bir kitap okuyorum son günlerde. Bir banka yayınlarında çıkan bir anı kitabı: "Atatürk'ten Hatıralar", Yazan, Hasan Rıza Soyak, Cumhurbaşkanlığı eski genel sekreterlerinden... Atatürk'ün son yıllarında yakınında bulunmuş bir kişi... Bildiğimiz olaylara yeni ışıklar tutmuş, bilmediğimiz olayları da sunmuş. Heyecanla, merakla okunan bir yapıt.

Tanık yok, belge yok, kanıt yok! "Bana söyledi, bana dedi. İster inanın, ister inanmayın. Zor inanılır yanlar da var, örneğin Atatürk'ün Soyak'a ölmeden önce söyledikleri... "Benden sonra İnönü'yü değil Fevzi Paşa'yı devlet başkanı seçsinler" demişmiş Atatürk. Ama bu sözü nedense Başbakan Bayar'a söylemeyi unutmuş! Bunun gibi daha başka şeyler! Yine de kitabın çekiciliğini azaltmıyor bu çeşit kanıtsız, tanıksız savlar. Büsbütün arttırıyor. Tarih dediğimiz şey, gerçek, gerçek dışı, yarı gerçek, yarı uydurma öykülerin, yapma ya da sahici birtakım belgelerin ortaya çıkardığı bir anlatı değil midir zaten?..

Görmüyor musunuz Atatürk'ün sözleri bile bozuluyor, değiştiriliyor. Geçenlerde bir gazete yazarının fıkrasında okudum. Bu bay yazara göre Atatürk "Biz devlet adamı, zengin, sporcu, hatta padişah da olabiliriz ama sanatkâr olamayız" demiş! Böyle midir bu söz? Nasıl der Atatürk "Biz padişah da olabiliriz" diye? Mustafa Kemal Paşadan bu sözü dinleyenler daha aramızda yaşarken bir gazete yazarı Atatürk adına böyle bir saçmalık uydurup gazete sütunlarında yayınlayabiliyor! Hem de eğitimci bir yazar... İstek nedir, amaç nedir bunu yapmakla, siz düşünün orasını. Atatürk'ün belge-

leşmiş sözleri bile tepetaklak edilirken birtakım yakınlarının yazdığı anılara ne denli güvenilir, burası da ayrı konu...

Ölümünden önceki yıllarda CHP için yeni bir tüzük ve program taslağı hazırlanır. Genel Sekreter Recep Peker İtalya, Almanya başta olmak üzere Batı ülkelerini gezmiş, geniş bir inceleme yapmıştır. Dönüşünde de toplanacak parti kurultayına sunulmak üzere bir tüzük ve program tasarısı hazırlar. Başbakan İsmet Paşa da bu tasarıyı görmüş, onaylanmış, imzalanmıştır. Bu tasarıyla CHP yeni bir biçim kazanmaktadır. Soyak alır bu evrakı Atatürk'e götürür. Başbakanın gönderdiğini söyler. Atatürk, "Masanın üstüne bırak sonra okurum" der. Soyak, ertesi sabah köşke gider. Bundan sonrasını Soyak'tan okuyalım:

"Banyodan yeni çıkmış, sırtında bornoz, günlük gazeteleri gözden geçiriyordu. Üzerinde ilk bakışta görülen sinirlilik vardı, beni görünce azarlar gibi sordu: "Bu zorbalar kimlerdir, onları kim seçecektir?" Şaşırmıştım, kekeledim: "Hangi zorbalar Paşam?" Daha sert ve yüksek bir sesle: "Efendim; sen dün akşam getirdiğin kâğıtları okumadın mı?", "Biraz okumuştum Paşam" "Ha, işte orada bahsedilen, bütün kuvvetleri nefsinde toplayıp tek partiyi, tabii dolayısıyla, devleti ve memleketi kendi başlarına idare edecek olan yüksek meclisin azasım... diyorum, onları kim seçecek?.. Hayret hayreti uzma. Bu ne sakat düşüncedir, bu nasıl zihniyettir? Görülüyor ki varmak istediğimiz hedef, henüz en yakın arkadaşlar tarafından bile, zerre kadar, anlaşılmış değildir. Çocuk, biz öyle bir idare, öyle bir rejim istiyoruz ki, bu memlekette bir gün -eğer dünyada hükümdarlık aleyhinde gittikçe artan kuvvetli cereyan muvacehesinde kalanlar varsa- Padişahlığa taraftar olanlar dahi bir fıkra kurabilsinler."

Soyak alır tüzük tasarısını, inceler, bir de görür ki "o zamanın tek partili totaliter idarelerindeki esaslara göre kaleme alınmıştı, başta azası mahdut, fakat kudret ve selahiyeti sınırsız bir heyet tasavvur ediliyordu. Bütün kararları bu heyeti âli veriyor. BMM bir şekilden ibaret kalıyordu". Almanya'daki gibi gençlik örgütleri, zorba bir dikta yönetiminin koşulları, hepsi vardır bu tasarıda, "Bir ke-

lime ile ve tam manasıyla faşizm" diyor Soyak. Atatürk alır kalemi eline bu taslağın her sayfasını karalar. Sonra Başbakanla Genel Sekreteri Köşke çağırtır, iki-üç saat kapanırlar odaya. İnönü'yle Peker gittikten sonra Soyak'a "İsmet Paşa, Recep'in marifeti olan o saçmaları okumadan imza etmiş. Neyse her şey olduğu gibi kalacaktır" der.

Soyak bu tüzük ve program taslağının nerde olduğunu bilmiyor. Belki CHP'nin evrakları arasındadır. Öyleyse, onu bulup yayınlamak Atatürk'ün anısına en büyük hizmet olacaktır. Soyak'ın da dediği gibi: "Bu vesikalar Atatürk'ün totaliter idarelerin ne kadar aleyhinde olduğunu, bütün gayret ve icraatının memleketi en sağlam ve sarsılmaz temeller üzerine kurulmuş gerçek bir halk ve hukuk idaresine kavuşturmak hedefine mütevecciih bulunduğunu" göstermektedir.

"Atatürk'ten Hatıralar"ı okuyun elbet, ama öteki anıları da... Birbirini tamamlayan, destekleyen, tanıklayan, kanıtlayan yapıtlar bir bütünü, bir anlamı oluşturacaktır. İşte bir örnek... Gerçek Atatürkçülüğün Atatürk'ün ölümüyle birlikte önce yavaş, sonra hızlı bir tempoyla ortadan kaldırılmasının nedenleri yatıyor bu yaşanmış olayda... Dünün, bugünün anlamı, Atatürk'ün, Atatürkçülüğün ne olduğu, ne olmadığı...

SABIK ŞAİRLER

Hiç kötü şeyler düşünmek istemiyorum. Avrupa'ya kar yağıyormuş, yollar kesilmiş, soğuk sıfırın altına inmiş. Oysa İstanbul ilk yazın en güzel günlerini yaşıyor. Bir süre balkonda oturdum, güneş içimi ısıttı. Doğa yeni uyanmış, yeni bir yaşamın eşiğinde. Kuş sesleri geliyor arkadaki korudan. Derken bir serçe kondu parmaklığa. Baktı baktı baktı, sonra uçtu gitti karşı dama.

Elimde gazeteler... Nedense gazeteler getirir bize iyi haberleri de, kötüsünü de... Bu sabah sağcı basını göremedim. Gazeteye geldiğim günler bir iki saatimi alıyor bu gazeteleri okumak, incelemek. "Sabık şair"in anılarını okuyordum, bir ara benim de adım geçti o yazılarda. 1940'ları anlatıyor, lise yıllarım, üniversitenin ilk sınıfı... O zamanlar "sabık" olmamıştı daha. Sevdiğimiz bir şairdi, dizeleri ezberimizdeydi. Bir dergi çıkarıyordu. İlk öykülerimi o dergide yayımladım. En önemli yeri bana verirdi, durmadan överdi, yüreklendirirdi. En tanınmış yazarlar şairler, Sait Faik'ten Bedri Rahmi'ye, Fethi Giray'dan Özdemir Asaf'a, Fahri Erdinç'ten Fikret Adil'e dek en seçkin kişiler yer alıyordu bu derginin yapraklarında. Birkaç yıl sürdü bu dergiyle işbirliği... Sonra bir gün bu "sabık" şair bir öykümün son bölümünü değiştirmeye kalktı. İstemedim, bu yüzden de bu dergiyle her türlü ilişkimi kestim. Şimdi anılarında bu olayları anlatmış. Baştan başa yeniden yazarmış öykülerimi, Atatürk Cumhuriyetinin kuşağı tümüyle değersizmiş falan filan!..

Bir insan kendine "sabık şair" der mi? Bu ünlü kişi, demekten çekinmemiş. Hem bir şair, "sabık olmaz ki! Kim, bir zamanlar beş

on güzel, unutulmaz şiir yazmışsa edebiyata "şair" diye girer, kolay kolay da çıkmaz. Bir kişi "şair"liği küçümsediği için böyle yazıyor, eskiden şairdim, sonra başka "şey" oldum demeye getiriyor! Bir kez bana da söylemişti: "Siz beni en değersiz yanımla tanırsınız, beğenirsiniz" diye. "Şimdi gözüm büyük sanatkârlıkta" diye yazmıştı o günlerde. Büyük sanatkârlık derken şairliği de elinden gitti!..

Kendini 1940 kuşağını durmaksızın savunmakla yükümlü sayın bir yazar arkadaş da almış bu anıları tersine çevirmiş... Bu "sabık" şair 1945'lerden sonra aşırı sağcı bir kişiliğe büründü diye onun dergisinde öyküler, şiirler yayınlamış kimselcri suçlamaya kalkışıyor! Bakın eskiden onlar kimlerle beraberdiler, sonra değiştiler; bizlerse hep aynı yerdeyiz, demelere getiriyor. Faşizme karşı bir kuşaktır 1940 kuşağı... Doğru, ama bir bölümüyle değil, tümüyle. Kendilerini "gerçekçi şair ve yazar" sayıp da başkalarını "faşizme yakın" kimseler olarak göstermek en azından "gerçeklere ve gerçekçiliğe" aykırıdır.

Edebiyatta herkese yer vardır. Gerçekçilere de, gerçek üstücülere de, hatta hiçbir gerçekle ilgisi olmayan aşırı düşçülere de... Niye bu kadar korkuyorlar 1940 kuşağının birtakım kişileri? Kimsenin hakkı yenmez. Varsa elbet!.. Gençliğinde üç-beş şiir yazdın diye yaşamın süresince el üstünde tutulamazsın.

İster gerçekçi ol, ister düşçü!.. Hem yalnızca "faşizme düşman olmak" da bir kişiyi değerli bir şair, bir yazar yapamaz. 1940'larda gerçekten de sosyalist eğilimde yazarlar, şairler vardı. Bunlar kendi dergilerinde üç-beş yüz kişilik okurlarına seslenirlerdi. Değerlileri bugüne de kaldı, siyasal propagandacılar ise silindi gitti. Bir edebiyatçının geleceğe kalmasını sağlayan yalnızca ele aldığı konular, politik davranışları değildir; o konuları, davranışları edebiyata kazandırma yeteneğidir. Kısacası, kalıcı değerde yapıt ortaya koyabilmesidir.

Bir "sabık" şair 1940'lardaki genç yazarları, şairleri kendi açısından lekelemek istemiş, başka bir "sabık" şair de o aynı çabaya katılmış... Biri aşağı sağcı, öbürü solcu... Ama gerçek edebiyatçıları

gölgeye itmekte işbirliği halindeler... Galiba şairlikte bu iki kişiyi "sabıklar" arasına iten bu yönleri, sanata, sanatçıya karşı saygısızca davranışları...

ŞİİR ESKİMEZ

"Bir gün doğururuz elbet güneşi kafamızda -Sesimiz tayfun gibi kükrer bu gökkubbede- Mısralarımızla dolar dünyanın bütün yelkenleri...

Kenan Harun, 1940'ların "en genç" ozanıydı. Şimdiki edebiyatçılar hatırlamazlar bile. Ne güldestelere geçti adı, ne kitabı çıktı. Belki kendisi bile unuttu "ozan"lığım. On yedi, on sekiz yaşlarındayken çok umut veren dizeler yazdığını... Meclis'e gittikçe rastlıyorum koridorlarda, basın locasında... Bir ajansın parlamento muhabiri Kenan Harun. Hem de yıllardan beri... Yaşı da, elliyi geçti artık. Bir gazeteci olarak sürdürdü yirmisinden sonraki yaşamını, şiirden hiç değilse görünüşte uzak, hatta o eski ozanlık günlerine azıcık da alaylı, küçümser duygularla bakarak...

Eski dergileri karıştırmak garip duygular veriyor kişiye. Hele o dergilerin yapraklarında kendi geçmişimizin izleri de varsa... "Servet-i-fünun - Uyanış"ın 1943 ciltlerinde otuz dört yıl öncesini buldum. Yaş yirmi, Kenan'ınki on sekiz, Özdemir Asaf'ınki 19... 1943'ün genç ozanları, yazarlarıydık biz. İlhan Berk, Cahit Saffet bizlerden üç beş yaş ilerdeydiler, ama birer "usta" görünümündeydiler o günlerde... Kenan'ın ozanlık serüvenini yeni baştan yaşadım o eski dergi yapraklarında "Büyük şehirler yas tutmasın ardımızdan, ne çıkar? -Mahzun iskelelerde baş başa verip söyleriz "gözlerim yollarda kaldı" şarkısını- Uykulu bir iklim tahayyül eden sarhoşları düşünürüz. -Kıvrım kıvrım halatlara gömülen ümitlerimiz aydınlığa kavuşur -Ve serilir yıldızlar içimizdeki maviliğe boylu boyunca -Kızarır bahçemizde en güzel, en taze arzularımızın meyveleri"...

Rimbaud on altı ile yirmi yaşlarında yazdı en güzel şiirlerini. Sonra gitti Afrika'ya, silah kaçakçısı oldu. Bir daha dize yazmadı derler. Bir zamanlar Pascal Pia diye birisi çıktı Fransa'da, Rimbaud'nun Afrika'da geçirdiği serüven yıllarında binlerce dize yazdığını söyledi, ortaya birtakım şiirler çıkardı. 1945'lerde Fransız edebiyat çevrelerinde kıyamet koptu. Sonunda bu dizelerin Rimbaud'nun olmadığı saptandı, Pascal Pia'nın adı da silindi ortalıktan... Kenan Harun'u biz Rimbaud'ya benzetirdik 1943'te... Ama onun şiirden kopamayacağını sanırdık. Mersin'deki Denizcilik Okuluna şiir sevgisiyle girmiş, sonra şiirli bir yaşamı bulamayınca orda, bir daha dönmemesiye çıkmıştı okuldan... Ama yaşam şiirden kopardı bu genç ozanı. Suç yaşamda mı? diye bir soru sorulabilir. Nice ozan yaşam koşullarına karşı çıkarak şiir yazdı, direndi. Harun niye öyle yapmadı, yapamadı... Bir gün karşımıza yeni yeni dizelerle çıkar mı, bilemem.

1943'ün Servet-i fünun'unda Faik Baysal'ın, Cahit Irgat'ın, Mümtaz Zeki'nin, Ahmet Arif'in, Nüzhet Erman'ın, geçenlerde yitirdiğimiz Şükrü Enis Regü'nün daha başka genç ozanların şiirlerine dalıp gittim. Mümtaz Zeki "Dada" çığrının ozanı diye bilinir, yalnız o kadar. Dadacılığı da "Adada-Dada" diye bir kafiye düşürmesinden... Küçük bir şiirini okudum o dergilerde: "Küstü de bize -Bu yıl meyve vermedi elma ağacı- Halbuki bir yemiş ağacı Hodkâm olmamalı - Düşünmeli aşeren hamileyi Çoluğu çocuğu Gelecek yıl pıtrak gibi olur inşallah" Bu şiirle, Orhan Veli'nin "Kızılcık" şiiri arasında büyük bir yakınlık yok mu? Ama Mümtaz Zeki'ninki yazılış tarihi bakımından daha eski.

Bugün toplumcu ozanlarımızın en çok sevileni Ahmet Arif, o günlerde Kenan Harun, Nüzhet Erman gibi hayaller, özlemler içinde bir gençti. "Bir uzak rüyada yorgun ıhlamur - ikindiler sonu inen ıssızlık - Ve Araf kokulu uzak bir yağmur - Hâlâ düşüncemde sonsuz yalnızlık - Yemyeşil saltanat minarelerde - Ağıtlar içilir pencerelerde - Uzak hatırası sevilenlerin - Haşin bir uzlettir kurşun sonbahar - Hummalı alınlar serin camlarda - Ve kara sevdalı delikanlılar - Bekleşir... Bekleşir bu akşamlarda."

O günlerde Ahmet Arif'le Nüzhet Erman'ın dizeleri pek benzerdi duygululuk, hayalcilik açısından... Gariptir, zaman neler yapar insanoğluna, Ahmet Arif bugün "Hasretinden Prangalar Eskittim" adlı bilmem kaç kez basılan bir kitabın devrimci ozanı... Öte yandan Nüzhet Erman ise böyle devrimci atılımların uzağında bir yüksek görevli. Son yıllarda Muğla Valisiydi, şimdi bilmem hangi ilde?.. Ama 1943'te Erman'ın dizeleri Arif'inkilerle akrabaydı: "Bir gözümde ıslak yeşil bir vaha Yorgun kanatlara dolan yolculuk Köpükten bir el mendil sallamada - Ve bir gözde sen, ey güzel çocuk "

Irgat, hepimizin sevgiyle okuduğu bir ozandı. Erkekçe bir ses, yürekli bir atılım: "Yetişir bozuk para gibi kullanıldığım - Beni sen de sevmezsin - Çay borcumu da ödedim aceme de vız gelirim - Sen söyle be Hristo ben kötü adam mıyım? Mandolinci söylesin, bulaşıkçı söylesin Şehrin meyhaneleri bilir, vallahi iyi adamım Acırım halinize beni unutursanız - 27 maslı işret meyhanesinde" diyordu... Özdemir Asaf, o günlerin daha on dokuz yaşındaki ozanı da gençlere, çocuklara sesleniyordu, yani bize, kendine... "Ol, olma gene de yeşerecek dal - Gene yapraklar düşecek - Lâkin her şey senin elinde - Ayağını tetik al"

Otuz dört yıl öncesinin şiirleri arasında bir gezi... Şiir eskimez, şiirler için zaman diye bir şey yoktur, ama ozanlar, yazarlar için var elbet, hem de nasıl var!..

MUTLULUĞA UÇMAK

"Mutluluğa uçuyoruz".

Her uçuş, her yola çıkış, bir yere varmak içindir. Sonra da dönülür o gidilen yerden. Dinlenmeye, gezmeye, bir şeyler görmeye, bir iş yapmaya gidilir bir yerden başka bir yere. Çağımız sürekli yolculuklar çağı. Kimse yerinde durmuyor, ordan oraya, ordan oraya... Yollar, denizyolları, havayolları, karayolları, demiryolları, bitip tükenmeyen yollar... Her çeşit taşıtın birbiriyle yarıştığı yollar. Herkesin bir yere gittiği... Bir yerden döndüğü... Gitmek isteyip gidemediği... Dönmek olanağını bulamadığı... Yazgı deyin, rastlantı deyin, ne derseniz deyin insanı aşan bir güç var yaşamda. Karşı konulmayan, gelişi önlenemeyen, etkisi durdurulmayan...

Yeni evliydiler Eşbe'ler. Bir ay olmuştu nikâhları kıyılalı. Oktay ve Ayşe... Nikâh çağrılarını uçak bileti biçiminde yaptırmışlardı. Oktay Eşbe, Havayollarında çalışıyordu. "Mutluluğa uçuyoruz" diye yazdırmışlardı üstüne. 'Ya dönüş? Yoktu dönüş. İstemiyorlardı "Mutluluğa varış" yerinden geri dönmeyi. Uçak biletinin dönüş tarihinin yazıldığı yere de dönüş tarihi belli değil" demişlerdi. Balayıydı bu. Ne zaman dönülür? Hem sevişen insanlar için biter mi balayı?

Dönüş tarihi hiçbir zaman belli olmayacak... Dönüşleri yok. Dönüşü olmayan bir yolculuğa çıktılar. Kolay edebiyat yapılır böyle konularda. Gözyaşı bol bol akıtılır. Dizeler alınır ozanlardan. Gidenler gittikleri yerden memnunlar, bakın kimse geri dönmüyor, denilir. Ölüm denen gizin bir başka "ülke" olduğu, başka bir "evren" olduğu orada sonsuz mutluluklar içinde yaşandığı söylenir. Ozanlar, yazarlar, filozoflar ölümü korkunç bir görünümden kurtar-

mak için böyle çabalar harcamışlardır tarih boyunca... Yine de ölüm güzelleşmedi, insanlara bir avuntu veremedi. Nasıl, hangi yüz, hangi görünüş altında çıkıp gelse de ölüm, bir bitiştir. İnsanda hiçbir duygu bunu ortadan kaldıramadı. Bir bitiş, tükeniş, yok oluş. Sonrası? "Böyle bir teselli" avutmaz kimseyi...

O gece belki de gördüm gökyüzünde uçan o kocaman uçağı. Allı yeşilli ışıklarla gürültüyle geçip gitti üstümüzden. Her uçak görüşümde bir mucizede sayarım kendimi. Bilmem kaç ton çelik, yüzlerce yolcu nasıl havaya kalkar, uçar, bir kentten bir kente, bir ülkeden bir ülkeye gider, dağlar denizler aşar? Oysa en sevdiğim taşıt aracıdır uçak.

En çok yolculuk yaptığım araç. Otobüste giderken içim titrer de uçakta bulutların arasında huzur duyarım. Aklıma hiç mi gelmez, ya bir şey olursa, ya motor durursa, ya da bir patlama, şu bu? Gelir, geldiği gibi döner. Bulutlar vardır bin bir biçimde, gökyüzü vardır görülmedik bir mavilikte... İnsan, kendi boyutlarını aştığını duyar on bin metre yukardan toprağa bakarken...

Havacılığın şiirini en güzel biçimde yazmış Saint-Exupery der ki "Makine bir amaç değildir. Uçak bir amaç değildir, bir araçtır yalnız. Sapan gibi bir araç. "Sık sık bunu düşünürüm havada uçarken. Uçak bir araçtır. Her makine insan mutluluğunu kurmaya yarayan bir araç olmalıdır. Bilginler bugün insanlığa en büyük kötülükleri yapmış birtakım makineleri bile "insan mutluluğu" için yaratmışlardır. Ama sonunda o buluşlar insanın felâketi için kullanıldıysa bunda o bilginlerin ne suçu var? Son uçak kazasından sonra otobüste bir konuşma duydum. Bir bezgin ses "Uçağa bir daha binmem ben" dedi. Ne demek bu? Ya tren, ya otomobil, ya otobüs, ya vapur? Onlara da binmeyecek mi? Bütün bunlar, insana hizmet etmek için yaratılmış araçlar. Önemli olan araçların tutsağı olmamak, araçları kendi hizmetimizde kullanmak...

Birkaç gün sürer bu tür çekingenlikler. Ne zaman bir otobüs kazası olsa, bir tren raydan çıksa, şehir dışı yolda zincirleme arabalar birbirine girse, düşünürüz bir daha otobüse binmemeli, ya da trene, ya da otomobile!.. Bugünlerde de uçaktan yılgınlık var hepi-

mizde... Bu da geçer, uygarlık, teknik üstünlük yener böyle korkuları... Yazarın dediği gibi "uçak bir araçtır". Bize düşen o aracı en iyi, en sağlam, en güvenilir bir biçime sokmak...

"Mutluluğa uçmak"... Bu, en büyük özlemidir insanoğlunun. Oysa bilmez ki mutluluk nedir? Soyut bir kavram, bu mutluluk dediğimiz... Var olduğunu sandığımız anda bile, biraz üstünde durunca yok olan bir şey. Bizim yarattığımız bir duygu. İnsanoğlunun çağlar boyu ardında koştuğu, bir türlü yetişemediği... Eşbe'ler, daha kimler kimler, "mutluluğa doğru" yola çıktılar. Önemli olan da buydu, o duyguyu bir anlığına yaşamak... "Mutluluğa uçuyoruz" duygusunu tatmak da bir üstünlüktür. Çok kısa bir zaman süresince bile olsa...

SAHTESİNDEN SAKININ

Tissot, Ancelot, Feletz, Patin, Lebrun, Drotz, Dük Pasquier, Baron Guiraud, Baron de Barante, Dupin, Kont de Salvandy, Kont de Molé, Royer Collard... 1845'te Fransız Akademisi'nde üye idi yukarda adları yazılı kişiler... O çağın ünlü yazarları, düşünürleri, ozanları, edebiyatçıları olarak Akademiye seçilmişlerdi. Bugün bir tekinin ne adı var, ne de okunan bir yapıtı! Açtım Fransız edebiyat sözlüklerini bu adları aradım, hiçbirini bulamadım.

Her ülkede, her çağda "edebiyatçı" geçinen nice kişi vardır. Böyleleri şiir yazar, roman yazar, kitap üstüne kitap çıkarır, önemli görevlere seçilmeyi başarır, "edebiyat" konusunda yetkili uzman geçinirler. Ama ölür ölmez unutulurlar. Daha yaşadıkları günlerde bile gerçek edebiyatçılar, yazarlar, bu gibi sözde edebiyatçıları tanırlar, kendilerini onlardan ayırırlar. Ne var ki, sahte edebiyatçı yaşadığı sürece iyi edebiyatçıyı gerilere iter, kaçırır alanlardan. Ön yerleri bırakmaz değerlilere.

1845'de Fransız Akademisi'nde üye bulunan gerçek edebiyatçılar ise bakın ne kadar az: Lamartine, Hugo, Sainte Beuve, Merimée, Chateaubriand... Bir sürü değersiz kişinin yanında bir avuç değerli edebiyatçı! Sahtelerle, gerçek edebiyatçılar Akademi üye seçimlerinde her zaman ters düşerlerdi. Ne zaman yeni bir aday ileri sürülse Akademide çoğunlukta bulunan değersizler kendileri gibi, kendilerine benzeyen kişilere oy verirlerdi. Birkaç yıl sonra Vigny de üye seçildi, ama onların yanı sıra Baour, Empis, Flourens, Pongerville, Remusat, Vitet gibi kimseler de Akademide yer aldılar. Durum değişmiyordu, gerçek edebiyatçılar her zaman azınlıktaydı,

sahte edebiyatçılar ise her zaman çoğunlukta, her zaman egemen...

Hugo anılarında Balzac'ın sık sık adaylığını ileri sürdüğünü yazar. Balzac her seçimde yenilir. M. de Noailles adlı biri yirmi beş oy alır, Balzac ise dört! Chateaubriand ölmüştür, onun yerini alacak edebiyatçı seçilecektir. Bir Akademi üyesi Hugo'ya "Chateaubriand'ın yerini büyük bir yazar almalı, ama öyle biri yok ortalıkta" der, Hugo'dan şu yanıtı alır "Evet, böyle biri var" Balzac'tır elbet o büyük yazar, ama seçilemez... Derken başka bir yaşlı üye ölür, onun yerine yeni bir seçim yapılır. Beş aday vardır: Saint Priest, Nisard, Saintine, Chasle ve Balzac... Balzac iki oy alır, Saint Priest seçilir. Balzac'a bu kez Hugo ve Vigny oy vermişlerdir. Önceki seçimde de Balzac'a verilen dört oyun ikisi Lamartine ile Hugo'nundur.

Musset'nin de Akademi üyesi olması epey çetin geçmiştir. Barant, Deschamps gibi adaylar karşısında Musset bir türlü beş oydan çoğunu elde edemez. Musset'ye oy verenler yine Hugo, Lamartine, Vigny'dir. İki kişi de bu ustalara uymuştur. Musset daha sonraki yıllarda üyeliğe seçilebilecektir. Balzac ise hiçbir zaman Akademiye giremez. Bilmem kaç kez adaylığını koyduğu halde!..

Bütün bu örnekler neyi gösteriyor? Bir gerçek edebiyatçı var, kendini sanata adamış, roman, oyun, şiir, deneme yazan, bunun dışında hiçbir politika gütmeyen, kendini yapıtına adamış geri kalan her şeyi önemsiz görmüş kişi.. Bir de onun bunun hoşuna giderek onun bunun övgüsünü yaparak, kendini tanıtmayı başararak, değersizliğini siyasal oyunlarla, açıkgözlüklerle kapatarak, yazdığı değersiz yapıtları kendisi gibi değersiz kişilere övdürerek! Bunlar bilgin, profesör, öğretmen, gazeteci, yüksek devlet görevlisi, politika adamı olabilirler, bu koltuklara tırmanarak, edebiyat dünyasında da yaşadıkları sürece bir ün elde edebilirler.

Hugo, Vigny, Lamartine, Musset, Merimeé, edebiyat tarihlerinde önemli bir yer tutar kitapları sürekli basılır, kuşaklar yapıtlarını okur, inceler, ezberler dizelerini... Dünya edebiyatının malıdırlar onlar, yapıtları hemen her dile çevrilmiştir. Yaşadıkları sürece, bu büyük edebiyatçılar zaman zaman birbirlerini çekemeseler de, birbirlerinin değerini bilirler, kabul ederler, o sahte edebiyatçılara kar-

şı "kendileri gibi" olanları tutarlar. Ama değersizler çoğunluğu karşısında zaman zaman yenik düşerler. Ne var ki gelecek onlarındır. Öyle de olmuştur. Her zaman da öyle olacaktır.

ŞİİRDEN POLİTİKAYA

"Sen bu dünyada olacaksın, adam sayılacaksın" diyor CHP Genel Başkanı Ecevit. Mehmet'lerin "adam" yerine geçmesi için tüm çabasıyla didiniyor. Bunca yılın ağırlığı, yorgunluğu, bitkinliği, nerdeyse tükenmişliği içindeki CHP'yi, Genel Başkanının gerisinde kalan CHP'yi, olumlu, aydınlık bir yöne doğru sürüklemeye çalışıyor. Başaracak mı? CHP aydın, iyi niyetli Genel Başkanının atılımına ayak uyduracak mı? Bunu kesinlikle söylemek zor. Şimdilik görünen, Bülent Ecevit'in, ozan, düşünür, dürüst, politikacı, ulusuna gönül vermiş Ecevit'in, CHP'ye çağa yakışan bir kişilik, bir nitelik kazandırma savaşıdır, hepsi bu...

"Doğmuşsun da - insanmışsın da yurttaşmışsın da - Durmuşun oğlu Memetmişin geç hemşerim geç bunlarla kendini adam saydıramazsın - vergini vermişin de - askere gitmişin de eylikten gayri - kime ne'etmişin de - geç hemşerim geç - bunlarla karnını - doyuramazsın hani senin tapun - hani senin senedin hani iki şahidinen - bin dönüm zilyedin - git işine Memet - elde ne tapu ne senet - sen bu dünyada ne ararsın."

Bülent Ecevit 1965'te yazmış bu şiiri. Bakanlıktan yeni mi ayrılmıştı, Genel Sekreterliği seçilmiş miydi, yoksa yalnızca milletvekili miydi o sıralarda? Yurdunu tanımaya başlamıştı. 1957'de milletvekili olarak Anadolu'yu yakından tanımak olanağı bulmuştu. Daha önceleri öğrencilik, gazetecilik, ozanlık yıllarıydı, içine kapanık, Tagor'lu Eliot'lu, Pound'lu bir evrendeydi. Ne ararsın orada Mehmet'ler, onların bu dünyada olup olmayışları?.. Uzaktan görülüp geçilen gölgeler gibiydi yurdun acılı insanları. Yalnız ona mı? Büyük

kent çocukları olan, yaşam öğrenimini kitaplar arasında yapmış hepimiz için de öyleydi. Soyut bir insan sevgisi, o kadar...

1968'de, Genel Sekreter olduğu yıllarda, daha doğrusu ortanın solu esinlerinin başkaldırdığı günlerde şu dizeleri yazmıştı Ecevit: "o köyde doğup o köyde ölenler ne bir deniz ne bir kent ne de başka bir dağ görenler - Toprağı kıraç - Kendisi aç elleri yedirenler Umutsuz gelip bu dünyaya - Umutsuz gidenler. O köyde doğup o köyde ölenler" Derken o köyde doğanlar, o köyü bıraktı, kentlere, Almanya'lara taşındılar. Ekmek parası, yarına güven özlemiyle... CHP'nin genç Genel Sekreteri "ortanın solu" diye bir yön gösterdi yetişen kuşaklara. Sosyal demokrasiydi bu, Batılı ulusların çok yıllar önce gerçekleştirdikleri bir düzen anlayışıydı. Bağnazlıklara sapmadan, katı kurallara bağlanmadan, 61 Anayasası'nın çerçevesinde, büyük yığınların yararı, çıkarı, yarını olmayanları, umutsuzları yaşama kazandırmak, yaşama inandırmak, onlara bu dünyada "var" olduklarını duyurmak... Toprak işleyenin, su kullananındı elbet. Bu, en doğal haktı. Bunu söylemek bile tutucu, gerici güçler karşısında büyük bir yüreklilik, bir ileri adımdı elbet...

Bülent Ecevit'i ozan olarak tamdım. Sonra da iyi bir çevirici olarak... Wilder'den yaptığı "Andros'lu Kadın"ı hatırlıyorum. Bilmem neden kitap olarak basılmadı bu güzel roman? Daha başka çevirilerini, Eliot'un "Kokteyl Parti"si, şiir çevirileri... Gazete yazarı olarak da aydınlık, ilerici bir tutumu sürdürdüğü yıllarca, politikaya adım attığı günden bu yana dürüst, içtenlikli, inandırıcı bir kişilik taşıdı. Bakanlığı, Genel Sekreterliği, Genel Başkanlığı, Başbakanlığı, muhalefet liderliği hep bu "önce ozan" olan kişinin ağırbaşlılığını, saygınlığını duyurdu. Bir yük gibi değil, değerini arttıran, değerini yaratan bir nitelik olarak...

Ecevit'in "Şiirler" adlı kitabını okuyorum bu günlerde.

"Bir siyaset adamının bütün yaşamı ve dünyası siyaset olursa, onun siyasette bile yararlı olamayacağına inanırım... Her siyaset adamının siyasetten başka bir dünyası da olmalıdır. Zaman zaman o başka dünyasına geçip siyasete siyasetin dışından da bakabilmelidir. Siyasetin bir soyut uğraş olmadığını, siyasetin öz konusunun in-

san olduğunu unutturmayacak bir uğraşı, bir bakış açısı bulunmalıdır siyaset adamının". Böyle diyor kitabında yazdığı önsözde. İlginç bir yazı. Ecevit'in "gerçek" kişiliğini tanımak isteyenlerin, bu önsözü ve kitabı dolduran gençlik, orta yaşlılık dizelerini okumalarını öğütlerim. Sanatçı kişi, dizelerinde, yapıtlarında yalan söyleyemez. Neyse, odur. Politikacılıkla, ozanlık ve düşünürlüğü birleştirebilmiş sayılı kişilerden biri olan Ecevit'i bu kitapta "olduğu gibi" bulabiliyoruz dersem ileri bir söz etmemiş olurum.

"İşini bitirdin mi - çekilmesini bil" demiş son şiirlerinden birinde... Ecevit daha yeni başladı işine. Memet'leri bu dünyada "var" etmek işi, uğraşı, savaşı bu, kolay kolay bitmez. Memet'lerin de katılmaları gerek bu uğraşa, bu savaşa. Onlara, "Sen bu dünyada ne ararsın" diye sorulmayacak, denilmeyecek bir gün elbet gelecek... Memet kendini kurtaracak, Ecevit gibi özü sözü bir öncülerin, aydınlık kişilerin yol göstericiliğiyle, sevgisiyle, dostluğu ile ama her şeyden önce kendi çabası, kendi istemi, kendi gücüyle...

"ŞİMDİDİR TEK ZAMAN"

"Ey yaşlı deniz Hep gelip geçeceğiz" diyor Necati Cumalı, "Aç Güneş" adlı uzun şiirinin bir yerinde... Hep gelip geçeceğiz... Eski bir öyküsünde de Cumalı şöyle demişti: "Bütün Bunlar Anı olacak..." Gelip geçmek, anı olmak... İnsanoğlunun yazgısında, yaratılışında hep bu var. Kimse kazık kakamıyor, sürgit yaşam süremiyor. Önce zaman diye bir "şey" var. Bir esin gibi geliyor, alıp götürüyor en değerli yanımızı. Gençliktir bu! İçinde olduğumuzda değeri bilinmeyen, "koklamadan attığımız gül demeti..." Tarancı da, "Çağınız başlıyor ey hatıralar" dememiş miydi bir ayna karşısında?..

İnsanların en acınacak durumda olanları kimlerdir? Ben, politikacılar derim. Hepsi mi? Değil elbet. Bir başka uğraşı olan kişiler de var içlerinde. Bilim adamı, sanat adamı, herhangi bir ikinci ya da birinci uğraşı bulunanlar... Politikayı bir yurt, bir toplum görevi diye bir süreliğine üstlendiklerini bilenler... O süre geçince politikacılığı bir giysi gibi çıkarıp atanlar... Onlara değil sözüm, benim acıdığım kişiler, politikacılık dışında hiçbir şey olamayanlar, olamayacaklarını bilenler, buna inananlar... Ecevit, "Bir siyaset adamının tüm yaşamı ve dünyası siyaset olursa onun siyasette bile yararlı olamayacağına inanırım... Her siyaset adamının siyasetten başka bir dünyası olmalıdır" diyor. Noktası noktasına katıldığım bir sav bu.

Politikacı, kötü, acınası bir kişi olan politikacı, "zaman" denen değeri bilmez, tadını tatsızlığını, güzelliğini çirkinliğini... İktidar koltuğunda oturmaktır önemli olan! Her zaman oturmaktır! Göbeği büyüse de, ensesi kalınlaşsa da, saçları dökülse de, ak pak da olsa, kafası işlemez duruma da gelse, beyni de şulansa, ayakları da tut-

maz olsa, hep o koltukta oturmaktır tutkusu! Yaşamın değeri, güzelliği yoktur da, koltuğun büyüsü vardır, yalnız o vardır...

"Varlık"ın geçmiş sayılarından birinde okudum Cumalı'nın "Aç Güneş"ini. Son yıllarda en sevdiğim şiirlerden biri. Cumalı dostum, durur durur, oyunlar, romanlar, öyküler, denemeler yazar sonra, birden bir şiir çıkarır ortaya. Başkalarını bilmem, ama beni etkiler çoğunlukla, o bir süre değişik yazı dallarında kalem oynattıktan, ürün verdikten sonra, okurlarına sunduğu o şiir. Gerçek bir ozan olmasından, ozan yaratılmasından, her şeyden çok ozanlığının ağır basmasından... "Ceylan Ağıdı" da böyle oldu benim için, şimdi de "Aç Güneş..."

"Ey yaşlı deniz - Hep gelip geçeceğiz - Bu aç güneşin altında - Esen rüzgârda savrula savrula - Toz toprak olacağız - Duvarlarda yazı Okunmaz silik - Boş kalelerin kıyılarında - Görkemli fosiller gibi kalacak - Bizden bir titreşim - Otların ucunda - Üstümüzde keçilerin gözleri"

Cumalı, yaşlı Akdeniz'in eski kalelerini bir bir gezmiş, tanımış; anlatıyor dizelerinde. Aç bir güneş vardır tepemizde pusuya yatmış. İnsanları besleyen doyuran, sömüren, öldüren bir güneş! Bir yaz günü Akka kalesindedir, İzmir'de, Bodrum'da Selçuk'tadır başka günler. Beyrut, Yafa, Dubrovnik, Split, Nis kaleleri daha daha sonra... Mezarlarıyla, ölüleriyle geçmiş zaman kentleri, kaleleri. Kemik olmuş eski zaman insanları. "Tüm kardeşimdi tümü kardeşim Testi kırıkları, kaval kemiği, böceklerin - Ah dile kolay O kemik de kaşınır şarap içerdi" diyor baktıkça tüm eski kale yıkıntılarına, oradaki geçmiş yaşamları anımsadıkça...

Her şeyin boşuna olduğunu anlar insanoğlu, baktıkça geçmişin kalıntılarına... Hep geçip gideceğiz, der, hep... Bir şey kalmaz ardımızda... Belki birkaç dize, bir iki çizgi, üç beş ses "Kimler geldi kimler geçti" diyor o hafif müzik şarkısı bile! Her şey duyurmak istiyor bizlere bugün var yarın yokuz, öyleyse niye bu kin, bu düşmanlık, bu tutku, bu coşku, bu koşuşma, bu yarış, acıya, ölüme, işkenceye doğru? Niye niye? Biz insanoğullarının budalalağından, bir adım ötesini göremeyişinden... Başta bizleri yönetmek savında olan o po-

litikacı adındaki yaratıkların acınasılığından... Bizleri birbirimizle kavgaya savaşa itmelerinden, ellerimize istemediğimiz kanlı silahları tutuşturmalarından... Bu aç güneşin o doymak bilmezliğinden...

Cumalı'yı dinlesek mi, bir ozanın öğütlerine uysak mı? Sanırım en iyisi budur, en doğrusu: "Haydi bütün uç noktalarım -Ellerim dudaklarım haydiŞimdidir tek zaman Şimdi olmazsa bitti"... Yaşam "şimdi"dedir. Ne yapacaksak "şimdi" yapacağız. Yarını yapmak, yaratmak işi bile "şimdi"de, içinde bulunduğumuz anda...

DORIOT'LAR HER YERDE VAR!

Yıl 1925, Fransız Millet Meclisinde Komünist milletvekili Jacques Doriot kürsüde konuşuyor: "Fas, Faslılarındır. Fas halkı İspanyol emperyalistlerine karşı parlak bir zafer kazanmıştır. Her çeşit emperyalizmden, Fransız emperyalizminden de Fas toprakları kurtulacaktır. Yaşasın sömürge uluslarının dünya emekçilerinin savaşı..."

Meclis'te sağcı milletvekilleri bu sözleri şöyle söz atmalarla kesiyorlar: "Fas Faslıların ha, öyleyse Fransa da Bolşeviklerin!", "Fransa Fransızlarındır, Rusların değil" Bizim Mecliste de buna benzer söz atmaları çok duyduk. Moskova'ya, Moskova'ya bağrışmalarını, Rusların mı köpeği olalım yani! gibilerden karşı çıkışları... Doriot, Fas Faslıların olmalı derken, Fransa Bolşeviklerin olsun demiyor, Rusların olsun da demiyor, ama sağcılar bile bile böyle sözler atıp, çıkışlar yapıyorlardı!..

1925'te Abdülkerim'in komutasındaki Fas kabileleri İspanyollara karşı başkaldırmışlardır. İspanya askerlerini alt eden Fas lideri bağımsız bir devlet kurmak istemektedir. Bu arada Fransızlar İspanyollarla işbirliği etmeye başlamışlardır. Fas'ta uyanan milliyetçilik bilinci, sömürgeciliğe, emperyalizme karşı başkaldırma direnci Fransız anamalcıları için de tehlikeli olmaya başlamıştır. Komünist Partisinin en genç milletvekili Doriot, Fransa'nın sömürge politikasına şiddetle çatmakta, hiç çekinmeden Fas lideri Abdülkerim'e kutlama telgrafı çekmektedir komünist gençlik adına...

İlginç bir kişidir Doriot... Bir politikacının, kendini aşırı tutkuya, yükselme hırsına kaptırmasının, onu hangi uçurumlara sürükle-

yeceğini gösteren kolay kolay rastlanmaz bir örnek... Doriot 1920 yılında partiye girer, yirmi iki yaşında, ateşli bir gençtir. İki yıl sonra Partinin Merkez Komitesine üye, Gençlik Örgütünün genel sekreteri olur. Çin'e yaptığı bir gezide Çu En Lay'la, Rusya'ya yaptığı bir gezide de Zinoniyev'le tanışır. O günlerin iki tanınmış komünist lideri, genç Fransız'ın geleceğinin çok parlak olacağı tahminini yürütürler. Gerçekten de geleceğin tanınmış bir kişisi olacaktır Doriot, ama ters yönde...

Doriot, Meclis'in en genç üyesidir, iktidarın korktuğu bir hatiptir. 1929'a dek böyle sürer. O yıl Moskova'da yapılan 6. Enternasyonal Kongresi'nde bir karar alınır, sosyalistler sınıf düşmanı sayılacaklardır, onlarla hiçbir biçimde işbirliği yapılmayacaktır. Fransız Komünist Partisi liderleri tartışmasız kabul ederler Moskova'dan gelen bu buyruğu.

Ama Doriot karşı çıkar, yazılarıyla, konuşmalarıyla. İşçi sınıfına ihanet sayar bunu. Ayrıca Troçki tehlikesini de hafife aldığından parti yöneticileriyle arası açılır. Buna rağmen yeniden milletvekili ve Saint Denis Belediye Başkanı seçilir. Doriot partiden tam kopmamıştır, ama 1934 şubat olaylarında Komünist Partinin aşırı sağcı partilerle işbirliği yaparak hükümete karşı çıkışı, bardağın son damlası oldu. Komünist Partisi, başkaldıran genç milletvekilini hizaya getirmek istedi, yanıldığını açıklamaya çağırdı, ama Doriot bunu yapmadı ve partiden atıldı. Önce sosyalistlerin arasına karıştı, sonra da PPF'yi, Fransız Halkçı Partisini kurdu. 1937'de kurulan bu partinin 130 bin üyesi vardı, yüzde altmış beşi işçiydi, haftalık yayın organı iki yüz bin satış yapıyordu. PPF yavaş yavaş sağa kaydı. Hitlerci selamı, Yahudi düşmanlığını benimsedi. Yalnız komünistlere değil, sosyalistlere de saldırmaya başladı Doriot, Belediye Başkanlığından uzaklaştırıldı. Meclise de seçilemedi. Savaş tehlikesi arttıkça Doriot'nun partisi Fransa'nın en aşırı sağcı partilerinden biri haline geldi. Fransa istila edilince Doriot partisini Hitler'in buyruğuna verdi. Sovyetler'e karşı savaş başlar başlamaz bir gönüllü ordusu kurdu, Nazi üniforması giyerek Doğu cephesine savaşmaya gitti. Almanya'daki kurulan kukla Fransız Hükümeti'nde görev aldı, sonun-

da otomobilde, bir Alman uçağından açılan yaylım ateşle öldürüldü.

Nerden aklına geldi bu Doriot serüveni? diyeceksiniz belki. Bir zamanlar sağcı, sonra solcu, daha sonra ortacı, şimdi yeniden sağcı olan bir kişiyi hatırladım da... Sağcı bir gazetede köşe yazıları yazıyor şimdilerde. Durmaksızın CHP'ye, sola saldırıyor. Oysa birkaç yıl önce o partinin önde gelenleri arasındaydı. "solcu" diye Sıkıyönetim Mahkemelerine çağrılıp hesap vermişti. Demek istediğim Doriot'lar bir değil beş değil, her yerde, her zamanda var benzerleri... Şimdi eski solcu, yeni sağcı kişiye sorsanız bu eylemin nedenini, size belki de o an için inandırıcı açıklamalar yapar. Ama kendi kendine kaldığında neler geçer içinden? Bir insan başkalarına kolaylıkla hesap verebilir, ama kendine verilen hesaptır önemli olan... Verebilirse! Doriot'lar politika tutkusu, çıkar tutkusu, kişisel hesaplar sonucu o esinden bu esine kendilerini kaptırarak bir aşırı uçtan bir aşırı uca giderler. Her attıkları adım onları daha derin uçurumlara, çıkmazlara sürükler, sürükler, sürükler...

TEMMUZDA MANGAL

"Hapishane yapısına kapıları demirden olarak birkaç mahzen yaptırıp, işine elvermediği birisini adi suçla tutukladığında o mahzenlerden birisine atar, sözde orası nemli olduğu için üşümesin diye içersine kömür dolu bir mangal koydurur, zavallı suçlu "Aman efendim, temmuz ayındayız, mangalın gereği yoktur" diye bağırdıkça, "Sen bilmezsin, her ne kadar temmuz ayında isek de burası soğuktur. Müşir paşa efendimiz acıdıklarından böyle emrettiler, siz rahat ediniz" diye demir kapıyı kapayıp giderler. Zavallı adamın, ertesi gün "doğal ölümüyle ölmüştür" diyerek cenazesini kaldırttığı pek çok kez olmuştur. "Basiret" gazetesini yayınlayan Ali Efendi'nin ilk kez 1909'da yayınlanan anılarını okuyorum. Sander Kitabevi bu kitapçığı Prof. Tunaya'nın önsözüyle yeniden bastırdı. Tunaya diyor ki "O, üzerinde durduğu olayları, kendini etkilendirme açısından ele almıştır. Küçücük kitapta koca bir istibdat rejiminin Abdülaziz'den başlayarak Abdülhamit'le nasıl geliştirildiğini, çok açık olarak O izleyebiliyor. Çürümüş bir bürokrasinin, yerinde kalabilmek için, nelere başvurduğu kolaylıkla anlaşılabiliyor. Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik tablosu, anlamlı fırça vuruşlarıyla somutlaşıyor. Basın baskısı, rüşvet, sansür, jurnal, dış borçlanma, Rumeli ordusu için sarraflardan yüksek faizle para arayarak, bu parayı başka yerlere harcama sahteciliği, bürokrasinin doruklarında simgeleşiyor... Kitaplıklarımızda bu tür yayımlar sayılamayacak kadar çok. Gerçekler, elimizin, zahmetsizce uzanacağı kadar yakında. İşte kanıtı."

Ali Efendi'nin "İstanbul'da Elli Yıllık Önemli Olayları" kitabı

1864'te gazetenin imtiyazının alınma öyküsüyle başlıyor. O sıralarda Girit Savaşı vardır, Hariciye Nâzırı Fuat Paşaya verilen dilekçe geri verilir, "şimdilik" sakınca görülmüştür böyle bir gazetenin çıkarılmasında... Girit karışıklığı ortadan kalkınca "Basiret" çıkmaya başlar. Ali Efendi Fransız-Alman savaşı olaylarını Almanları destekleyerek yazar. Bu yüzden de Bismarck savaştan sonra, Ali Efendiyi Almanya'ya çağırır, bir ay ağırlar, para verir, hatta bir de basımevi armağan eder. Anıların bu yönü de ilginç elbet, ama bizler için en önemli yanı, güncelliği bir türlü geçmeyen birtakım olaylar... Öyle şeyler ki bunlar, dün de oldu, bugün de oluyor, belki yarın da olacak! Basına, yazara, düşünen kafalara baskılar, tutuklamalar, eziyetler... Ali Efendi sık sık tutuklanır, "Biri sağ biri sol tarafımdan ellerini pantolonumun kemerine sokup beni katil gibi Müşürlük kapısına ulaştırdılar" Karşısına çıkan soru hep şudur "Bugün 'Basiret'te çıkan fıkra..." Ali Efendi o günlerin Zaptiye Müşürü Hüsnü Paşa'nın elinden çok acılar çekmiştir. Bir yandan da korku içindedir, ya onun da kapatıldığı mahzene içi kömür dolu bir mangal konursa!..

Ama Ali Efendi'nin "bir türlü aklı başına gelmez" Basın özgürlüğünün öncüsüdür o. "Hakayiki Vekayi" gazetesi sahibi Filip Efendi hükümetin hoşuna giden, padişahtan bahşiş koparmaya yarayan yazılar yazmasını söyleyince şu yanıtı verecektir: "Sadrazamın ne denli güçlü olduğunu biliyorum, fakat ne çare ki, günümüzde kamuoyu ondan daha çok güçlüdür." Bugün de nice "Filip Efendi"ler var iktidarın, iktidara sahip politikacıların dümen suyunda giden başkalarının da aynı işi yapmasını isteyen... Böylelerine verilen yanıt hep aynı: "Kamuoyu, hükümetlerden daha güçlüdür" Yüz yıl önce Ali Efendi'nin verdiği yanıt günden güne güçlenerek önemini koruyor...

Ali Efendi'nin anılarında Abdülhamit'e, Abdülhamit çağının olaylarına da geniş yer verilmiş. "Kızıl Sultan" adıyla tarihe geçen bu kişinin, günümüzde birtakım sağcı politikacılar ve yazarlar tarafından "ulu hakan" sayıldığını biliyoruz. Abdülhamit tahtta kalsaymış Osmanlı ülkesi parçalanamazmış, Abdülhamit iktidarda kaldığı

33 yılda hiçbir vatan parçası elden çıkarılmamış, bütün suç İttihatçılarda, özgürlükten yana olanlardaymış! Ali Efendi'nin anıları bu savı kökünden çürütüyor. Burda sözü Ali Efendiye bırakmak en iyisi:

"Abdülhamit'in otuz üç yıl süren saltanat döneminde Osmanlı devletinin uğradığı büyük belaların, felaketlerin sayılıp dökülme olanağı yoktur. Yalnız nüfus ve topraktan dolayı olan kayıplarımızın niceliği göz önüne alınırsa insanın tüylerini ürpertir. Ali Efendi "vatandan koparılan, zaptedilen yerler yedi krallık ve dört valilik toprağıdır" diyor, bir bir sıralıyor: "Ulah ve Buğdan voyvodalıkları, Bugün Romanya... Sırp Beyliği iken krallığa dönüşen Sırbistan... Krallığını ilan eden Karadağ... Koskova Bosna Hersek... Bulgaristan ve Doğu Rumeli'den oluşan Bulgar krallığı... Mısır ülkesi... Fransa'nın eline geçen Tunus Beyliği. İngilizlere verilen Kıbrıs Adası... Yunanistan'a bırakılan Tesalya ve Yenişehir eyaleti. Rusya'ya verilen Batum, Kars ve Ardahan... Yirmi beş milyon insanın yaşadığı bütün bu topraklar Abdülhamit döneminde Türklerin elinden gitmiştir...

"Basiretçi Ali Efendi"nin "İstanbul'da Elli Yıllık Önemli Olaylar" kitabı büyük bir ilgiyle okunuyor. Böyle bir "gerçek gazeteci"nin anıları belge niteliğindedir. Yan tutmayan, olayları gördüğü gibi yazan, kamuoyu karşısında sorumluluk nedir bilen bir insan, Türk basınının bir öncüsü...

O, BAHRİYELİ ÇOCUKLAR

Denizci giysileriyle resim çektirmemiş kent çocuğu var mıdır? Varsa da, bir özlem duymamış mıdır böyle resimleri gördükçe albümlerde, kitaplarda, dergilerde?.. Nedir denizciliğin çekiciliği? Nedir beyaz rengin tüm renklere üstünlüğü? "Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu. Birinciliği beyaza verdiler" der Özdemir Asaf... Bir kez giyilir o beyaz giysiler, akşama kalmaz toza, toprağa, çamura bulanır. Bu yüzden az giyilir, bu azlıktan ötürü anılarda büyüktür yeri, derindir, anlamlıdır. Tüm çocukluk yaşar bir beyaz pantolonda, bir beyaz ceketle... Hele yakaları mavi çizgiliyse, paçalar da bolsa, başta da denizci kepi varsa!..

Aldı beni 1930'ların Florya'sına götürdü Tarık Dursun K.'nın "Bahriyeli Çocuk"u... Ben de öyle bir resim çektirmiştim bu yazlıkta. Daha yeni yeni kuruluyordu Florya, belki hiçbir şey yoktu daha, bir niyetten, bir özlemden başka... Hiç gülmeden bakan, geleceği nerdeyse gözleri önünde, gören bir çocuğun resmidir o. Şimdi soldu, bir tanınmaz anı oldu. Ben miyim o? diye şaşarım. Her yıl, her dönem bir başkasıyızdır ya, yine de kendimizi eski bir dostu, bir yakını anımsar gibi görürüz kendi içimizin derinliğinde...

Tarık Dursun K. "Bahriyeli Çocuk" adlı yeni öykü kitabında bunu yapmış, çocukluk, ilk gençlik çağını geri getirmiş... Bu yalnız onun yaşamından ilginç yapraklar değil, hepinizin de kendinizi bulabildiğiniz olaylar, kişiler, anılar... Zaten saklamıyor yazar, kitabın arkasında "bir açıdan otobiyografik hikâyeler de diyebilirsiniz" diye yazmış, çekinmeden. Neden, kimden çekinecek? Önce kendimizden çekinmeliyiz, yazar olarak kişi olarak... Geçmişimizle hesaplaş-

mada ak alınla çıkabildik mi, sorun kalmaz. Hele bir de kendi yaşam deneylerimizi "herkesin" yapabilmek gücüne sahipsek, tamamdır artık. Öykü diye yaz, roman diye yaz, anı diye yaz, deneme diye yaz! Biri kalkacak da, "bunlar özyaşamından alınmış" diye burun mu kıvıracakmış, kıvırsın, burnu kıvrıldığı ile kalır, geleceğin okurları bu öyküleri, romanları, yazıları "kendi"nin yaparak, sayarak, benimseyerek okur, sever, anlar...

"Dikkat, ben bir iki üç diye sayacağım, hiç bozmadan, öyle duracaksın. Şimdi buraya bak! Kuş çıkacak, tamam mı?" der babası o bahriyeli giysisiyle bayram yerine gelmiş çocuğa. Anası, babası, mutluluğu az şeyler midir? "Kuş çıkacak" Bekle ne çıkacak? Bir küçük insanın yaşamın bir kısacık anındaki görünüşüdür çıkan. Ya boynunu bükmüştür o bahriyeli çocuk, ya da asker gibi dikilmiştir. "Güzel çocukların resmi güzel olur diyecektir" analar babalar. Sonra o resimlerden birer tane yakınlara gönderilecektir, bir tane paşa amcaya, bir tane ninoye, bir tane halaya, bir tane dayıya. Fotoğrafçı girer araya, "Ben on tane kadar yapayım, artarsa size kalır, saklarsınız, hatıra olur." Tarık Dursun, yani o bahriyeli çocuk, sonradan düşünülecektir: "Evet, fotoğrafçılar biliyor. Her şey bir gün hatıra olacak. Her şey! Konuşmalar, çekilenler, güzel günler, sövgüler, kavgalar, resimler. Geçmişe en çok saygı gösterenler de fotoğrafçılar. Fotoğrafçıların hepsi."

"Bahriyeli Çocuk"un ninesini, kumrularını, dedesini, babalarını, mezarı bile yitip giden -birçok ana gibi- anayı, ağabeyi, ilk sevgilileri, yaşam sevinçlerini, kavgalarını, umutlarını, umutsuzluklarını tanıyoruz bu öykülerde. Birbirini tamamlayan düz yazılar bunlar. İster küçük bir roman sayın, ister ayrı ayrı birer güzel öykü, ister Tarık Dursun K.'nın çocukluk, gençlik anıları... Ne var ki bir tek insanın, yani yazarın değil bu yaşam, herkesin oluyor sonunda. Yazarın başarısı, yengisi budur, bir tek insanın yaşamasını herkesin yapmak, yapabilmek... Aldırmayız biz okurlar gerisine, yazarın özyaşam öyküsü olmuş, ya da olmamış, biz yazık ki yaşama bakarız, onun etkililiğine, anlamına, kalıcı yanlarına...

"Bahriyeli Çocuk" siz de olabilirsiniz. Belki de sizin öykünüz

anlatılıyor o kitapta. Giymişsinizdir o beyaz ceketle pantolonu, başınıza denizci kepi takmışsınızdır. Dedim ya, giymediyseniz bile özlemişsinizdir giymeyi, özenmişsinizdir, düşlemişsinizdir. "Bahriyeli Çocuk" o günleri yaşatacak size işte.

IRGAT IRGATTIR,
AĞA DA AĞA...

Irgat Siman için Bosna'ya Avusturya ordusunun girişi yeni bir yaşamın başlangıcı olmuştur. 1878 yılının 19 Ağustos günü Osmanlı İmparatorluğu tek silah atmadan Bosna ve Hersek topraklarını Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bırakmıştır. Daha doğrusu Kızıl Sultan Abdülhamit bu büyük toprakların Avusturya'lılar tarafından ele geçirilmesine ses çıkarmamıştır. Bir de Abdülhamit döneminde bir karış toprağın yabancılara bırakılmadığı, İttihat Terakki'nin işbaşına gelmesinden sonra İmparatorluğun küçülmeye başladığı söylenip durulur. Oysa Osmanlı Devleti Abdülhamit çağında da gücünü yitirmeye, toprak vermeye başlamıştır.

Irgattır yalnızca Simo Vaskoviç... Ona Siman adı takılmıştır. Sarayevo yakınlarındaki bir köyde karısı, iki çocuğuyla yaşar. Başçarşıda saraç İbrahim Ağanın ırgatıdır. Küçük bir ağadır İbrahim Ağa. İnsaflı ağa sayılır. Ama İvo Andriç bu "İnsaflı ağa" için şöyle yazıyor: "Gerçekte bu gibi ağalar ne daha insaflıydılar, ne de daha iyi, yalnızca daha güçsüzdüler ya da "ırgatlarının ensesinde boza pişiren" güçlü ağalara ve köylü harmanlarından haksız ölçülerle tahılı son tanesine kadar kaldıran kimi insafsız subaşılara göre yaratılışları bakımından daha az saldırgandılar. Tek ayrıcalık bu gibi ağaların kimilerinin küçüklerle güçsüzlerdeki zekâ üstünlüğüne sahip oluşlarıydı. İbrahim Ağa da bunlardandı. Yine de sonsuz ve çözümsüz hesaplar yüzünden onunla ırgatları arasında da aynı temel ilke, ırgat-ağa ilişkisindeki korkunç ilke sürüp gitmekteydi, ilkinin, ikincisi adına çalışarak gücünü harcayıp her hasatta kendinden birer parça-

yı toprağa gömdüğünün ve toprağı işleyen olarak herhangi bir umuda kapılmaksızın, üstelik hiçbir zaman değiştiremeyeceğini bildiği kendi aleyhinde gelişen bu ilişkilerin kötülüğünün farkındaydı" Irgat Siman öteki ırgatlar gibi yapmaz, yani işi hileye, kaçamağa dökmez. Kurnazlığa, direnç göstermeye yeteneği yoktur. O ağasına gerekenin hepsini verir. Ağa da üçte biri alır, bununla yetinir, ırgatından başka hizmet beklemez. Yani evinde çalışmaya zorlamaz, üçte bir tahıl ve meyve hakkını arabayla kendisi gider getirir...

İvo Andriç'in "Irgat Siman" adlı hikâyesidir anlattığım... Adnan Özyalçıner'le Üsküplü Türk şairi İlhami Emin'in ortak çevirisi. Kitapta, başta "Irgat Siman" olmak üzere "Anika yaşarken" "Jepa Köprüsü" adlı üç öykü var, ayrıca "Sürgünden Notlar" da eklenmiş... Yıllardır tanıyıp, sevdiğimiz bir yazardır Hırvat romancısı Andriç... Anlatmasını bilen, daha önce de neyi anlatması gerektiğini bilen, okurunu etkileyen, saran bir öykü yazarı... Andriç'in hemen bütün roman ve öykülerinde on dokuzuncu yüzyıl sonlarının Sırbistan'ı, Bosna'sı, Hırvatistan'ı vardır. Osmanlı egemenliğinin çöküş dönemi... Bunlarda bir kin, bir düşmanlık izi görülmez, Andriç kişileri, ister Sırp, ister Hırvat, ister Türk olsunlar, her şeyden önce bir "insan" olarak alır, işler, yaşatır, ölmezleştirir. Toplum sorunlarını da yan tutmayan bir bakışla inceler.

Irgat Siman 1878'de Osmanlı egemenliği Bosna'da yıkılınca umutlara kapılır. Öyle ya kendi ağası bir Türktür, bir Osmanlı tüccarıdır. Şimdi egemenlik gitmiştir Türklerin elinden. Avusturyalı efendiler gelmiştir. Artık her şey değişecektir. Sarajevo'da yeni iktidar yerleşince İbraga gider yeni yöneticilerle görüşür, anlar ki "ağa-ırgat" ilişkilerinde bir değişiklik yoktur, herkes kendi malının sahibidir, ağalık payları eskisi gibi alınacaktır. İbraga atlar arabaya tarlaya gider. Siman ise kararlıdır, Türk ağaya üçte bir hakkı vermeyecektir. "Hayır" der ağasına. Birkaç kez tekrarlar "hayır"ı. "Kaç kuşaktır gün gün, bu yıldan ötekine başkaları adına çalışan insanlar, bu durumu görüp hisseder de karşı koyma gücüne sahip olamazlarsa, kendi doğrularını söylemekten çekinirlerse yüz binlerce insanın ve onlarca kırımın acısı toplanıverir bir gün onlardan birilerinde"

diye yazıyor Andriç...

Öykü bundan sonra acı bir mizaha dönüşüyor. İbrağa "Benim olan bir şeyin birdenbire senin olması adalete sığmaz" der, ama Siman'dan şu yanıtı alır: "Seninkisi de bir vakitler bizimmiş, zaman gelmiş, kim bilir hangi adalet yoluyla sizin olmuş. E, ezelden benim olan bir şey senin olabilirse, vallahi şimdi senin olan, eskiden olduğu gibi benim olabilir." İşe, adalet, mahkeme vb. karışır. Ne var ki Avusturya yönetimi Osmanlı adaletinin, yasalarının, yerleştirdiği toprak düzeninin yanında yer almıştır. Bir yanda ağalar vardır, bir yanda ırgatlar. Ezenler, ezilenler... Irk, din, milliyet daha sonra gelmektedir. Siman mahkemede ağzına geleni söylediği için sekiz gün de hapiste yatacaktır. İşler büyür, büyüdükçe de ırgat Siman'ın aleyhine dönüşür. 1859 tarihini taşıyan bir fermana göre bir ırgat toprak işlerini ihmal eder, yasa dışı olarak onu işlemezse, bu yüzden toprak sahibi gelirsiz kalırsa, o ırgat adı geçen çiftlikten devlet eliyle uzaklaştırılabilir. Kısacası, Siman topraklarından da atılacaktır. Acı bir alayla yazılmış öykü sürüp gider böyle...

Andriç'in öyküleri ilgiyle okunuyor, toplum çelişkilerini, insanoğlunun ölümsüz yönlerini, "kurulu düzen"den yararlananların ırk, din, milliyet gibi kavramlar tanımadıklarını, onlar için önem taşıyan şeyin yalnızca sınıf ayrıcalıklarının sömürü düzeninin yaşatılması olduğunu gösteriyor... Öteki öyküleri de bu nitelikleri taşıyor... "Irgat Siman" kitabını okurken insan düşünmezlik edemiyor, böyle gelmiş böyle mi gidecek, sömürenlerle sömürülenler her zaman, her yerde, her maske altında var mı olacak? diye...

UYUR GİBİ YAPMAK

Bakın Gandhi ne demiş: "Bir insanı, gerçekten uyuyorsa, uyandırmak mümkündür. Ama uyumuyor da uyur gibi yapıyorsa dünyanın tüm çabasını harcasanız da boştur."

Biz uyuyor muyuz, yoksa uyur gibi mi yapıyoruz? Biz, yani tüm toplum... İnsan inanamıyor, anlayamıyor. Kırk milyonluk bir koca ulusuz. Zengin bir geçmişimiz var. Geleceğimiz niye geçmişimizden daha parlak, aydınlık olmasın? Oysa yerimizde sayıyoruz, debeleniyoruz, el yordamıyla ilerliyoruz gün ortasında... Bir çelişki var, birçok çelişki var bunda. Yanılgılar içinde yüzmek, ama yanılgıların farkına varmamak var!..

Tek tek alırsak ele insanlarımızı, ne göreceğiz? Hiçbiri uykuda değil! Alabildiğine açmış gözlerini bakıyor dünyaya dikkatle, umutla, güvenle. Daha doğrusu bir güven, bir umut ararcasına, özlercesine... Hiçbirimiz uyumuyoruz kendi evrenimizde. Göz, kulak, duygu, eylem kesiliyoruz her an. Ama uzaktan bakınca topluma, hepimize, bir uyku havası sezmemek, görmemek yine de olanaksız. Uykudan beter bir şey, uyur gibi yapmak, uyur gibi yapmayı bir huy, bir alışkanlık, bir yaşama yolu saymak, edinmek, bellemek...

Aydınlar yetiştiriyoruz, batı kentlerinde okumaya gönderiyoruz, ya da kendi yurdumuzun yüksek okullarında belirli bir bilgi düzeyine çıkarıyoruz onları. Git, ışık getir bize diyoruz, Fikret gibi bu Halûk'lara! Bu Halûk'lar gidiyorlar. Çağdaş uygarlık bize göre değilmiş, biz "kendi" özgeçmişimizin paslı, yosunlu, hiçbir zaman bu topluma yarar sağlamamış, mutluluk getirmemiş eski yöntemlerine, alışkanlıklarına, beğenilerine dönmeliymişiz. "Biz" yani yığınlar! Ya

kendileri? Onlar başkadır, onlar bize yön verirler, bize, size! Ama kendileri Batı ekinin denizlerinde yüzerler. Pipolar, purolar tüttürerek, Eliot'lar, Pound'lar okuyarak. Marx, Freud sözleri ederek! Arada bir de kökümüze bağlılıklarını göstermek için sazlara giderler. Divan şiirinden dizeler okurlar, eski Padişahlarımıza övgüler düzerler.

Hiç mi hiç uyumuyorlar böylelcri... Bizi sizi uyutuyorlar, kendileri ise uyur gibi yapıyorlar. Sever gibi yapıyorlar, hoşlanır gibi yapıyorlar eskiliklerimizi, çağdışılıklarımızı... Bir Atatürk çıkmış uygarlık demiş, çağdaşlık demiş, insanlık demiş, bilim, sanat demiş, ulusal bağımsızlık, laiklik, sürekli devrimcilik demiş. Birçok şey yapmış, yepyeni bir yurt, bir ulus, gerçek uygarlığa açılış. Her şeyden önce uyandırmış bizi bin yıllık bir uykudan, ama gerçek bir uykudan... Uyur gibi yapıp da uyumayan aydınlarımız, sözde devrimcilerimiz, ilerici gerici'lerimiz için bir aşağılama, hor görme, küçümseme konusu şimdi Atatürk ve atılımcı devrim!..

Mühendis olurlar, yazar, çizer olurlar, matematik, fizik, felsefe, okur, uygar birer insan gibi görünürler. Sonra da inanarak mı, inanmayarak mı -öyle olsa bir türlü, böyle olsa daha başka türlü- bir garip tutumu benimserler. Oy almak için, seçilmek, yüksek yerlere tırmanmak için... Örneğin şu Ayasofya konusu... Atatürk bu eski kiliseyi, daha doğrusu Fatih Mehmet tarafından cami yapılmış bu dünyanın en eski büyük kilisesini uluslararası bir sanat anıtı saymış, bir müze yapmış. Bundan doğal, bundan güzel, insanca ne olabilir? Böyle bir şeye karşı çıkmak için kişinin sağduyudan tümüyle kopması gerekir. Niçin cami olsun Ayasofya? İstanbul'da cami mi kalmadı? Her gün dolup taşıyor mu tüm camiler? "Ayasofya cami olacak diye" bağrışan gençler camileri doldurup yer mi bulamıyorlar?

Öyleyken yüksek mühendis Erbakan, Asiltürk, Adak, Özal, kurmay albaylıktan emekli Türkeş, avukatlıktan politikaya atlamış Öztürk, Müftüoğlu, CHP'nin içinde yıllarca Atatürk ilkelerine bağlı görünen Melen, Kültür Bakanlığı koltuğunda oturduğu halde "Kültür"den uzak mı uzak bir Danışman, Bakanlar Kurulu'nda

"Ayasofya cami olmalıdır" diyorlar, bu konuda olumlu oy veriyorlar... Cumhuriyet Başbakanı Demirel ise açıklanması zor bir şey yapıyor: "Çekimser" kalıyor! Ne demek çekimserlik? Ayasofya ne müze olacak, ne cami!.. Kilise haline mi getirilsin der Bay Demirel yoksa? Başka bir anlamı var mı "çekimser" kalmanın?

Birtakım aydınlarımız da tutturmuşlar okullarda Arapça Farsça okutulmalı, o da olmazsa Osmanlıca öğretilmeli diye!.. Türkçeyi yeterince öğrettiniz de sıra Arapça, Farsçaya, ne olduğu belirsiz Osmanlıcaya mı kaldı! Hiç de "uykuda" kimseler değil bunlar. Öylesine diri ve canlılar ki, öylesine gözler yuvalarından fırlamış kadar açık ki! İstedikleri sizi, bizi uyutmak. Sol gösterip sağ vurmak. Hem solcu gibi görünmek, hem de aşırı sağcı dilekler, öneriler, hesaplar ardında koşmak...

Toplum olarak uyutulmak isteniyoruz, bunu bilmemiz gerek. Toplumun ön yerlerindeki böyle kişilerin, solda ya da sağda görünmelerine bakmayın, hepsi aynı yerdedir, devrimci Türkiye'nin gerilerinde... El ele vermişler hepimizi uyutmak istiyorlar, uyku hapları vererek, yazılarıyla, sözleriyle, eylemleriyle... Koparmak istiyorlar Kemalist devrimi temelinden. Biliyorlar ki bir koptuk mu, bir çıktık mı bu yoldan, işleri iştir...

Bu kimimizin gerçekten uyuduğu, uyutulduğu, kimimizin uyur gibi yaptığı ağır uykudan, bir gün uyanacağız. Kuşkunuz olmasın. O uyanma anı korkunç olacak, korkunç güzel olacak. Ne diyordu André Gide: "En güzel uyku bile uyanılan anın değerine ulaşamaz." Biz, o anı yaşayacağız. Tüm uykuculara, uyuyanlara uyur gibi yapanlara karşın...

"BİR HAZİN HÜRRİYET"

"Büyük hürriyetinle çalışırsın el kapısında anamı ağlatanı Karun etmek hürriyetinle, hürsün!"

Tutturmuşlardır bir "hürriyetçi demokrasi" sözü. Bir elden giderse yandık derler. Oralarda hürriyet yoktur, oralarda insanlar hür değildir, basın hürriyeti verilmemiştir, gezi hürriyeti tanınmamıştır, ama hürriyetçi demokraside herkes hürdür, hür doğar, hür yaşar!..

Nâzım Hikmet 1951'de yazdığı "Bir hazin hürriyet" şiirinde işte bu hürriyetin ne biçim bir şey olduğunu anlatıyor. Ne hürriyeti vardır insanoğluna tanınan? Durmaksızın çalışmak, sömürülmek, yoksulluk çekmek, ölmek hürriyeti...

"Sen doğar doğmaz dikilirler tepene -işler ömrün boyunca durup dinlenmeden yalan değirmenleri- büyük hürriyetinle parmağın şakağında düşünürsün vicdan hürriyetle, hürsün." Vicdan hürriyeti!.. Ne işe yarar? Yenir mi içilir mi? Elle tutulur mu? Hayır. Herkeste vicdan var, öyleyse herkes hür! Ama ara, yerini bulamazsın, izini göremezsin. Ama sözcük olarak, anlamı bilinmeyen bir deyim olarak çoğunluğun hoşuna gider şu "vicdan" sözcüğü. Hele hele vicdan hürriyeti! Büyük hürriyettir doğrusu, ama nedir, ne verir, ne kazandırır, bunu bilen yok!

Nâzım Hikmet'in şiirleri durmaksızın yeni yeni kitaplarda toplanıyor. İncelemelerle, yeni düzenlemelerle... Yeni çıkan "Bir Hazin Hürriyet" kitabını okurken çoğunlukla bildiğim, bu arada ilk kez karşılaştığım şiirler okudum. Gerçekten ozan doğmuş, ozan yaşamış, ozan ölmüş sayılı kişilerden biri Nâzım Hikmet... Yaşamı bü-

yük müdür, küçük müdür, bunu uzmanlar belirler. Ben derim ki o daha çok şiir yazmak için yaşamıştır, eyleminden daha çok, dizeleriyle etkilemiştir, yarar sağlamıştır, kalıcı olmuştur. Nâzım Hikmet'in, toplumculuk alanındaki eylemi nedir diye düşündünüz mü, kolay kolay çıkamazsınız işin içinden. Ne parti kurdu, ne kurulmuş partilerin örgütlerinde çalışıp büyük katkılarda bulundu, ne de bir eylem adamından beklenen işleri yaptı. Tutuklanmalar, uzun süren mahpusluklar da eyleminden değil, bir adalet yanlışlığı, o zamanki iktidar adamlarının, birkaç önde gelen kişinin özel düşmanlığı yüzündendi. Kendi de mahpusluğu boyunca yineledi bunu...

Nâzım Hikmet büyük bir ozanımızdır. Sosyalizme inanmış, bağlanmış bir ozan. O kadar ki gençlik yıllarında Maksim Gorki'yi bile eleştirmiş bir şiirinde: "Hayır - Maksim Gorki hayır! - Hayır ihtiyar usta bu hususta - hemfikir değiliz" diyecek kadar... "Fakat sevmek - anlamak - demek - değil - Şuurun çok uzun - bir köprüsü var - duymakla anlamanın arasında - Sen de sevdin onu - onu duydun - fakat anlamadın" diyor Gorki'ye Lenin'in ölümünden sonra... Bol duyguyla yıkanmış dizeleri, her ne kadar bilinci, sağduyuyu öne almak baş kuşkusu olduysa da coşkun duygulardan yaşamınca kurtulamadı. Bu da doğaldı, o ozandı, ozan yaratılmıştı. Gorki gibiydi o da... Nitekim yaşamının son yıllarında, Stalin'in ölümü üzerine şu dizeleri yazacaktı, "Taştandı tunçtandı alçıdandı kâğıttandı iki santimden yedi metreye kadar taştan tunçtan alçıdan ve kâğıttan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında -parklarda ağaçlarımızın üstündeydi taştan tunçtan alçıdan ve kâğıttan gölgesi- taştan tunçtan alçıdan ve kağıttan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın."

Ben en çok "Bir hazin hürriyet" şiirini sevdim bu kitapta. "Dünyanın en tuhaf mahlûku" da dilden düşürülmeyecek şiirlerden... "Ve hâlâ şarabımızı vermek için - üzüm gibi eziliyorsak kabahat senin - demeğe de dilim varmıyor ama - kabahatin çoğu senin, canım kardeşim" diyor o dünyanın en tuhaf mahlûku olan bizim insanımıza, bizim emekçimize, bizim ezilen halkımıza... Ne var ki bu, çeyrek yüzyıl önceydi. O zamandan beri çok değişti durum. O "tu-

haf mahlûk" da değişti. Daha var böyleleri aramızda, ama azalıyorlar günden güne. Serçe gibi, koyun gibi, midye gibi, akrep gibi olmaktan çıkıyor insanlarımız, kendileri gibi oluyorlar artık, düşünen, bilinçli bir yurttaş...

"İşsiz kalmak hürriyetiyle hür", "Hava üssü olmak hürriyetiyle hür", "Meçhul asker olmak hürriyetiyle hür", "Yakalanmak, hapse girmek, hatta asılmak hürriyetiyle hür" olan bu dünyanın en tuhaf mahlûku, gerçek hürriyet, Türkçesi özgürlük nedir, nasıl bir şeydir, nerde bulunur, nasıl kazanılır, hangi koşullarda korunur iyi öğrendi artık. Öğrendiğini de başkalarına öğretiyor, konuşarak, yazarak, direnerek, gerektiği zaman özgürlüğü için çarpışarak, her şeyi göze alarak...

"Bu hürriyet hazin şey yıldızların altında" demiş Nâzım Hikmet. Hazindi, acıydı, garipti, gülünçtü özgürlükle ilgisiz bir hürriyet! Şimdi özgürlük derken her şeyden önce bilinçli bir kişi olmayı anlıyor "tuhaf" olmaktan kendini kurtaran o "mahlûk" Nâzım Hikmet'in şiirinde anlattığı eski günlerin "mahlûk"larını acımayla, acıyla "hazin" bir duyguyla hatırlıyor.

GEORGE SAND ÜZERİNE

"Kimileri benim Lelia olduğumu söyleyecekler. Ama başkaları benim eskiden Stenio olduğumu da hatırlayacaklardır. Magnus, benim çocukluğumdur. Stenio gençliğim. Lelia olgun çağım... Trenmor ise belki yaşlılığım olacak."

George Sand 1833'te bir dostuna böyle yazmış. Değişik roman kişilerini "ruh ve yürek" olarak yaşadığını söylüyor. Tüm roman yazarları gibi... Etten kemikten olmayan bu roman kahramanları bizi etkiliyorlarsa, aramızda yaşamış gibi canlılıklarını duyuyorlarsa, tek nedeni o kişilerin yalnızca birer düş yaratığı olmamalarıdır. Bir zamanlar gerçekte vardılar, yazar onları tamdı, kendi varlığında, ya da çevresinde...

Yüz yıl olmuş Sand öleli... Fransız gazeteleri anma yazıları yayınladılar. Yeniden güncel oldu bu kadın yazar. Bizde bir filmle tanınır Sand. Merle Oberon'un oynadığı bir rolle... Chopin'in yaşamını yansıtan "Ölmeyen Şarkı" ile... Ne var ki, filmdeki Sand'la gerçek yaşamdaki Sand arasında hiçbir benzerlik yoktur. Bir iki romanı da yayınlandı dilimizde "Thérese ve Laurent" gibi... Ama geniş okur yığını tanımaz bu öncü Fransız kadın yazarını. Erkek giysisiyle dolaşan, kadın - erkek eşitliğini her alanda kanıtlamak isteyen, toplumcu görüşleri savunan, çağının ileri kafalı bir öncüsüydü o. Romanlarının çağını aşmayacağına inanılıyordu yakın zamana dek. Gençlik yıllarında bir şeytan, yaşlılık günlerinde Nohant konağının yaşlı hanımefendisi, başından bir sürü aşk serüveni geçmiş bir kadın, o kadar... Kendisi de yazdığı romanların geleceğe kalacağına inanmazmış. Bir gün Flaubert'e şöyle demiş: "Sanırım elli yıl geç-

meden unuturlar beni. Birinci sınıf olmayan her şeyin başına gelecek budur. Bense hiçbir zaman birinci sınıf olduğuma inanmadım."

Önce André Maurois'nın "Lelia" adlı yapıtıyla yırttı bu unutuluş perdesini... "Lelia" George Sand'ın bir kahramanıdır. Yazarın ta kendisi sayılır Lelia. Kendisi de yadsımıyor, "olgun çağımın insanıdır" diyor. Maurois bu kitapta George Sand'ın yaşam öyküsünü anlattı. Geniş yığınların ilgisi, merakı uyandı birden. İncelemeler yayınlandı, yeni bir bakış açısından ele alındı romanları... Sand yalnız çağının toplum sorunlarına, kadın sorunlarına eğilmiş bir yazar değildi, bilinçaltının derinliklerine inmek isteyen, düşlerin gerçeğini anlayan, tanıtan bir öncüydü de... Freud'den, Jung'dan çok daha önce şöyle yazmıştı: "Düşlerin yalnızca rastlantıların bir sonucu olduğunu mu sanıyorsunuz? İnsanoğlunda gizli, bulanık, içgüdüsel pişmanlıklar vardır, uykunun kâbusları, batıl inançların korkuları ile ortaya çıkar bunlar. İzleri beynin bir köşesine sıkışıp kalmıştır, zekânın öteki bölümleri uykudayken onlar uyanırlar."

Rahat, kolay yazan bir yazarmış... Bir oturuşta sayfalar doldurmuş. "Yazın, yeteneğiniz varken, bellek değil Tanrı size yol gösterirken" diyor yazmak heveslisi bir kadın arkadaşına... Flaubert şöyle demiş onun için "Bir ırmak gibi akıp gider düşünce onda. Bende ise incecik bir su sızıntısı gibidir bu"... Sand'ın yayınlanan mektupları da birbirinden ilginç görüşler taşıyor. 1826'da bir dostuna şöyle yazıyor: "Yılın belirli bir döneminde, kendimi bir hayvan gibi duyarım. Bu mayıs ve haziran ayları, karşı konulmayacak biçimde etkiler beni. Köpekler gibi güneşe serilirim, güneş ışıkları altında yaşamı tadarım. Kuş olurum, ya da köpek, ya da tavşan, ya da daha başka bir hayvan. Ama onlar kadar da düşünmem.

Doğanın bir parçası olmaktır bu. Kendini bir hayvan, hatta bir nesne, bir bitki gibi duyabilmek duyarlığıdır sanatçı olmak, konuların derinliğine inebilen bir yazar olmak... Sand, elli yıl sonra beni unuturlar, hatırlamazlar, demiş. Sand'ın oğluna gönderdiği başsağlığı mektubunda Flaubert şöyle yazıyor: "Sizin ölümünüzden, iki küçük kızınızın küçük torunlarının ölümünden sonra, bizi çevreleyen bütün bu insanlar ve nesneler ortadan kalktıktan sonra, yani birçok

yüz yıl sonra, bizim yüreklerimize benzer yürekler onun yüreğiyle birlikte çarpacak. Kitapları okunacak, düşünceleriyle düşünülecek, aşkıyla sevişilecek."

Ölümünden sonra yüz yıl geçmiş bir yazar için yaşamda olmak, yaşamak, etkilemek budur. Flaubert o büyük sanatçı sezişiyle doğruyu görmüş. Tıpkı Balzac'ın geleceğe kalacak büyük bir yazar olduğunu herkesten önce görmesi, söylemesi gibi... Şu ortaya çıkıyor, çağın yargıları, hatta o çağın yargılarının etkisinde kalan bir iki dönemin yargıları da eskiyor, değişiyor; bir süre gölgede, yanlış anlamalar arasında kalan bir yazar, günü gelince bir edebiyat gömüsü gibi insanlığı etkiliyor.

HİTLER GİBİLERİ

"Bir toplumun sağlıklı olması için o ülkenin yönetiminden sorumlu kişilerin psikanalizini yapmak gereklidir: Devlet Başkanları, endüstri kralları, pedagoglar, yazarlar vb. Bu insanlar kendi duygu temellerini, yapılarını birazcık görmelidirler. O kişinin karısının, çocuklarının, çalışma arkadaşlarının sorunları bir yana itilmemelidir."

Alman tarihçisi Friedrich Heer böyle diyor. Son kitabı "Adolf Hitler'in Otopsisi" Batı basınında ilgiyle karşılandı. Alman diktatörü yıllardır üzerinde durulan, kişiliği, serüvenleri, düşünceleri didik didik incelenen bir kişidir. Yeryüzünde gelmiş geçmiş devlet adamları arasında onun kadar tartışmalara konu olmuş başka bir kişi yoktur. Kitaplar, filmler, sahne eserleri, sayısız biyografi, inceleme... Heer, hem tarihçi, hem de bir Katolik din adamı. Bu kitabında Hitler'i Katolik bir tarihçi olarak inceliyor.

Heer'e göre, Hitler Katolik bir ailenin çocuğu olarak bu mezhebe bağlıymış. Hitler'in özel sekreterinden duymuş, Alman başbuğunun zaman zaman kiliseye iane verdiğini... Ayrıca kadınlarla normal cinsel ilişki kuramayışı da aşırı Katolikliğinin doğal bir sonucuymuş. "Leni Riefensthal anlattı cinsel güçsüzlüğünü... Uzun uzun konuşmalar yapardı geceler boyu, çevresinde onu dinleyenler uykuya dalarlardı. Viyana'dan, Katolik kilisesinden söz ederdi bu konuşmalarında. Bilirsiniz Viyana'ya karşı aşırı bir nefreti vardı, ama son yıllarında hep çocukluğunu, Avusturya'daki Katolik çevreyi hatırlar, anlatırdı. Psikolojik olarak bunun açıklaması, o sırada Rus cephesinde kaybedilen savaşın gerçeklerinden kaçmaktır. Hem o Viyana'dan kaçmış, gitmiş Münih'te 'kral' olmuştu."

Alman tarihçisi, Bavyera'nın başkenti Münih'in böyle durumlara elverişli olduğunu söylüyor, "Hitler Bonn'da, Leipzig'de ya da Weimar'da kendini kabul ettiremezdi" diyor. Hitler'in patolojik bir toplumda nevrozlar yarattığını, bu nevrozları billurlaştırdığını, toplumun bütün bireylerinde var olan bu nevroza seslenerek egemenliğini kurduğunu iddia ediyor. "O politikaya dayanan bir dinsel inanç kurdu. Heyl Hitler sözünü başka bir dile çevirmek olanak dışıdır. Heyl, hem bir selamdır, hem de bir kurtarıcının, bir Peygamber'in varlığını belirleyen bir sözdür. Pek çok Alman, özellikle Katolikler, Hitler'de "Tanrı'nın insan biçiminde ortaya çıkışı" olayını görmüşlerdir...

Bir gazeteciyle yaptığı konuşmada Heer "Nazizmi önlemenin olanak içinde olup olmadığı" sorusunu şöyle yanıtlıyor: "O günlerde benim de bir nevrozlu olup olmadığımı düşünüyordum. Toplumun içinde bulunduğu hava sağduyu dışıydı. Ben miydim deli, yoksa başkaları mıydı? Anlamak zordu. Hem beni 1938'de hapse attılar. Faşistler çevrenizde propaganda yaptıkları sürece Nazilikle savaşılmayacağını anlamak hem güç, hem de tehlikeliydi. Hitler Almanyası hepimizin büyükannesiydi. Hepimiz anavatanın çocuklarıydık. Papa için insanlar kilisenin çocuklarıdır. Önemli soru, boyun eğmesini bilmekti. Hitler, analar bayramını yaratarak bu duyguyu Nazi geleneğine kazandırdı. Aşk; çocuk, yani geleceğin askerini doğurmaktı. Din açısından da aşk, çocuk doğurmak demektir. Kadınlardan vatana, kocaya boyun eğmeleri ve çocuk doğurmaları istenir."

Koskoca bir ülke birkaç yıl içinde bir akıl hastasının buyruğuna nasıl girer? Hem de Alman ulusu gibi aydın bir topluluk!.. Politika ile din, bilerek ya da bilmeyerek aynı amaca doğru yürürse, boyun eğmeyi kabul ettiren inançlar toplum üzerinde bu denli yaygın ve etkin olursa!.. Henri Bremond dermiş ki: "Alman uygarlığının taşıdığı tehlike bu ulusun uzun monologlarla duygularını dışa vurmasıdır" Hitler Alman ulusunun bu yanını gördü, geçti karşısına uzun uzun söylevler verdi, kendinden geçirtti, büyüledi. İyi bir demagogdu, üstün bir konuşmacıydı, din ilkelerini almış yeni bir din kurmuştu, Nazilik dini!..

Bir toplumun sağlıklı olması, sağlıklı kalması büyük çaba ister. O toplumun uyanık güçleri vardır. Hele uyutulmaya hazır geri kalmış ülkeler, kötüye kullanılan din duygularını sömüren demagogların bol bol bulunduğu toplumlar, Faşizmin, Nazizmin, zorbalık yönetimlerinin kucağına kolaylıkla düşüverirler. Boş verin, bu saçmaları kimse dinlemez, dememeli hiçbir zaman. Hep tetikte durmalı... Bilinçli emekçiler, aydınlar, yazarlar, sanatçılar, bilim adamları, uyanmış gençlik yığınları Faşizme, Nazizme, her türlü geri, ilkel, çağdışı akımlara, tutumlara karşı en güçlü güvencelerdir. Her şeyden önce, bizi yönetmek savındakileri iyi tartıp ölçmeliyiz, Heer'in dediği gibi o kişilerin psikanalizini yapabilmeliyiz. Ne denli ruh hastası oldukları meydana çıkmış, çıkarılmış bin kez kanıtlanmış "hasta"lar bir başa geçmesinler, o hastalık bulaşır tüm topluma... Ondan sonra "bir ben miyim sağlıklı, yoksa bir ben miyim hasta" diye sorar kişi kendi kendine, bir uçuruma doğru koşan ülkesinin acıklı haline bakarak!..

HEP BENİM İZLERİMDİ

Geçerdim basıp bir takım izlere
Eğildim biraz dikkat ettim yere,
O izler benim, hep benim izlerimdi...

Bir kısır döngü bu kadar güzel anlatılır. Dönüp dolaşıp hep aynı yere geliyoruz. Dün, önceki gün bıraktığımız ayak izlerini tanıyoruz. Biz buradan geçmiştik, unutmuştuk, nasıl oldu da ileriye doğru gittiğimizi sanırken yeniden gerilere düşüp yine o eski izlere döndük?..

Tevfik Fikret'in "Kırık Saz" adlı şiirlerini okuyorum. Bilinen adıyla "Rübab-ı Şikeste" Ahmet Muhip Dranas bu şiirleri Türkçeleştirmiş. Büyük bir değişme yapmamış, anlaşılır gibi olan yerlere dokunmamış, ama bugünkü kuşakların bilmediği, anlamadığı Arapça, Farsça sözcüklerin yerine Türkçelerini koymuş. Fikret, kimi zaman duru bir Türkçeyle yazmış. Örneğin yazımın başındaki dizeleri... Dranas bunları bırakmış, ama "Hep levs-i riyâ, levs-i haset, levs-i tenefffû Yalnız bu... ve yalnız bunun ümmid-i rerefffû – Milyonla barındırdığın ecsad arasından – Kaç nasiye var çıkacak pak-ü dırahşan" gibi dizeleri baştan başa değiştirmiş. İşte yukardaki dizelerin Türkçesi:

"Bir sahtecilik kiri dalgalanır zerrelerinde – Bir zerre temizlik bulamazsan içerinde – Hep sahteliğin, hep hasedin, hep çıkarın kirliliği – Yalnız bu... ve yalnız bunun yükselme ümidi. – Milyonla barındırdığın cesetler arasından – Kaç tane alın vardır çıkacak pak ve ışıklı?"

Görüyorsunuz, Dranas'ın "çevirisi"ni de birkaç yıl sonra başka bir genç şair çıkıp bir kez daha Türkçeye çevirecek: Sahtecilik, zerre, hased, pak gibi, sözcükler daha şimdiden eskidi, atıldı bir yana!..

Bir yandan Cephe iktidarı Arapça, Farsça sözcükleri yeniden dirilteceğini sansın, dilekçelerde, yazışmalarda, hatta konuşmalarda Türkçe sözcüklerin kullanılmasını önlemeye, hatta yasaklamaya çalışsın, bu yolda umutsuz çabalar harcansın, hatta Dil Akademileri kurup Türkçe düşmanlarına kazanç kapıları açma hesapları kursun, hepsi boşunadır boşuna... Fikret'in şiirini Dranas alır yeniden yazar, bir gün gelir Dranas'ın şiirini de başka bir genç şair... Üzücü bir şeydir bu elbet, yazar, şair sağlam, yerleşmiş sözcüklerle yazmalı, her on yılda, yirmi yılda eskiyen sözcüklerle boğuşup durmamalı... Ne yazık ki bir türlü yerleşmemiş bir düzenin, bir uygarlık dengesizliğinin içindeyiz. Bir bocalama, bir kararsızlık, kesinlikle hangi yöne gideceğimizi bilememe. Boyuna yanıltılma korkusu içinde çırpınma. Bir ileri bir geri adımlar ata ata yerimizde sayma... Dil Devrimi demişiz, uymuşuz, ama kimileri de buna karşı, bir yandan ileri giderken toplumca, öte yandan geriliyor toplumun başka bir kesimi!..

Tevfik Fikret kimi zaman duru Türkçeyle yazmış, ama çoğu zaman en ağdalı bir Osmanlıcayla... Ahmet Haşim de aynı işi yapmış. "Edebiyat yapmak" sanmışlar anlaşılmazlığı! Halk o günlerde de anlamazdı "Leyl-i nisyan-ı kalb-i", "Mütevali şu'un-i edvarı", "reh-güzara hun-efşan" gibi sözleri... Ama "Geçerdim basıp birtakım izlere" dedi mi bunu tüm ulus anlıyor, benimsiyordu. Fikret'in, Haşim'in, başka şairlerin yanılgısını bugün anlamamız güçtür. Hele "Şermin" adlı çocuk şiirlerindeki tertemiz Türkçeyi de gördükçe büsbütün şaşırıp kalıyoruz. Koskoca Tevfik Fikret "edebiyat yapmak" isterken niye böylesine gerçeklerden uzaklaştı diye...

Ahmet Muhip Dranas'ı Tevfik Fikret'in biçemini, deyişini, özelliklerini bozmadan Türkçeleştirdiği "Kırık Saz"ı okurken bu çeşit düşüncelere daldım. Çağdaş bir şair saydım Fikret'i. Konuları, ele aldığı sorunlar, duyarlıkları, izlenimleri bugüne yakışıyor. Kısa-

cası çağımızın bir şairi o. "Doğruluk kalpte yok, dudaklarda – Hayır ayaklarda, şer dudaklarda – Bir hakikat: Esir hakikatıdır – Bir konuşma: Kılıç konuşmasıdır – Hak, o hep güçlünün, demek, kötünün – En açık önsöz: Ezmeyen ezilir – Her onur yapma, mutluluklar piç – Her şeyin başyeriyle son yeri hiç – Din şehit ister gök kurban – Her zaman, her tarafta kan, kan, kan" diyen bu şairi nasıl yanımızda saymazsınız, bugün de yaşıyor kabul etmezsiniz?

"O izler benim, hep benim izlerimdi" diyordu. Hepimiz birtakım eski izlerimizi görmüyor muyuz yaşamımızda? Dön dolaş eski işlere gel! Tevfik Fikret kırk sekiz yıl süren kısa yaşamında bunu görmüş, duymuş. Eski izlerine rastlamak tedirgin eder kişiyi. Hep yeni baştan almak, hep kendi izlerine basa basa bir daha geçmek aynı yoldan... Hep "Yağma Sofra"sını gör, üzül, yaz, böyle sofraların çirkinliğini duyur ulusuna!..

"Bu sofracık efendiler, -ki yenmek üzere tam hazır
Huzurunuzda titriyor - şu milletin hayatıdır
Şu milletin ki muztarip ve ölmede ağır ağır
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin yutun hapır hapır
Yiyin efendiler, yiyin, bu yerde iştiha sizin
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin"

GÜNEŞ'İN ÖLÜMÜ

Güneş'i tanırsınız. Çevrenizde yaşayan devrimci bir öğretmendir o. Belki de dostluk da ettiniz, ya da bir arkadaşınızdan övgüsünü dinlediniz. Köyden çıkmış, Enstitü yıllarına yetişememiş, öğretmen okulunu bitirmiş, sonra da yükseğini... Devrimci çizgide bir eğitim adamı. Nereye gitse varlığını duyuran biri... Bağıra çağıra değil, türlü gösterilere başvurarak değil, kendiliğinden, içtenliğiyle, halkçı çabasıyla... Halktan bir parça olduğunu unutmamış. Halkın uyanmasına, aydınlanmasına, bilinçlenmesine vermiş kendini. Gerçek eğitimcinin görevi budur, demiş. Her şeyi göze almış, sürgünler, kıyımlar, gözdağları, en sonunda da ölüm...

Güneş öğretmen kendisini öldürmek isteyen yanıltılmış, aldatılmış bir gence şöyle der: "Sen beni şahsen tanımazsın. Bana bir düşmanlığın varsa bu şahsıma karşı olamaz. Olsa olsa benim düşüncelerime düşmansın. Oysa düşüncelerimi bile bilmiyorsun. Henüz sana anlatmadım. O zaman sen nedenini bilmeden düşmansın bana. Daha doğrusu düşman edilmişsin."

Güneş'ler bir değil, on değil bu ülkede. Güneş'lerin düşmanları da yüz değil bin değil. Sayılı Güneş var, ama Güneş'i ortadan kaldırmak isteyenler sayılamayacak kadar çok. Neden? Çünkü bu ülkenin kırk milyon insanının tümü belirli bir bilinçlenme aydınlığından uzaktır. Büyük çoğunluğuyla karanlıktır. Bir Güneş çıkıverince, bin Güneş düşmanı onu karartmak, soldurmak, yok etmek ister. Bu karanlığı sevenlerin varlık nedenidir. Güneşte, güneşlerle uğraşmaktan başka şey bilmezler, onlar...

"Güneş'in Katli", bir öğretmen tarafından yazılmış bir kitap,

Güneş'leri yakından tanımış bir insan. Belki kendisinde de Güneş'ten parçalar, izler var. Çünkü yazar Mehmet Türkkan da kıyılan, sürülen, ezilmek istenen devrimci öğretmenlerden biri. Balıkesir Eğitim Enstitüsündeki görevinden uzaklaştırılmış şu günlerde. "Sırtları sıvazlanarak devrimci, yurtsever kişilerin üstüne saldırtılan komandolar kolay sınıf geçsin, sınavsız mezun olsun diye... Sonra da bu kolaycacık mezun edilen komando kafalı genç-yaşlılar hemencecik birtakım önemli görevlere atanacaklardır. Komando öğretmenler, müdürler yönetiminde bir "kadro" Türkiye'yi Atatürk devrimciliği çizgisinden koparıp "MC" partizanlığına sürüklemeye çalışacaktır.

Ne denli başarıya ulaşacaklar, hem başarı kazanabilecekler mi? Türk öğretmeni, Türk aydın gücü, Türkiye'nin bilinçli güçleri meydanı bırakır mı onlara? İşte görüyorsunuz, kıyımlar, sürgünler, ezme denemeleri sürüp gidiyor, karşı koymalar, savaşımlar da öte yandan... Türk halkının büyük çoğunluğu bu savaşta yerini almaktadır. Atatürk devrimciliğini savunan, bu devrimi daha ileri atılımlara götürmek isteyenlerin safındadır. Son seçimde ilerici, çağdaş, devrimci, gerçek Atatürkçü görüşleri savunan partinin yüzde kırk dört oy alması boşuna değildir...

Mehmet Türkkan "Güneş"in öldürülmesini anlatıyor. Bu, bir roman mı, yoksa bir özyaşam anlatısı mı? Roman olarak ne denli başarılı? Orasını tartışmak gereksiz. Ben kitabı elime alır almaz okumaya başladım, bir solukta bitirdim. Türkkan, öğretmen Güneş'in nasıl öldürüldüğünü türlü yönlerden işlemiş. Onun çevresindekiler bir bir konuşuyorlar, öğrencileri, ilin valisi, müfettiş, arkadaşları, işçiler, sonra eşi, anası ve onu öldüren aldatılmış kişi... "Seksen bin TÖS'lü şimdi de yüz bin TÖB-DER'li öğretmene" adanmış bir kitap. Bu yüz bin öğretmen Güneş'in öyküsünü yaşıyorlar zaten. Her biri kendince, kendi gücünce... "Bu kitabı yazdığımda Battal, Hüseyin, Hikmet, Hasan öldürülmemişti" diyor. En kolay iş galiba bir öğretmen öldürmek bizim toplumumuzda!.. Nasıl bir toplum olduğumuzu bundan daha iyi ne anlatabilir?

Güneş'i öldürmek kolaydır. "Arkadan aniden yaklaşırsın ada-

ma. Birden sarılır, sol elle ağzını kaparken dizini beline dayar geri kanırtırsın. Bu sırada tuzağa düşmüş avınızın karın nahiyesi davul derisi gibi gerilir. Sonra sağ elindeki bıçağı adamın karnına diye salarsın. Bıçak bu durumda yağ gibi kayar ve doğruca karaciğere saplanır." Böyle de olur. Anadolu'nun bir ilçesinde, ya da ilinde, bir Güneş böyle solar. Sonra da kırık not alan, ya da sınıfta bırakılan bir öğrenciyle çıkan kavgada vurulmuş sayılır!.. Romanda, katil yakalanıyor, beş yıla mahkûm ediliyor hiç değilse!.. Gerçek yaşamda çoğunlukla bu bile yok. Ölen ölüyor. Ölüyor, ama anısı, bıraktığı güzel izler yeni yeni Güneş'lerin yolunu aydınlatıyor...

GAPON'LAR TÜKENMEZ!

"Hükümdar, bakanlarının güncel durum üzerine bütün gerçeği sana söylediklerine inanmıyorum. Bütün halkın sana güveni var. Sana ihtiyaçlarını sergilemek için yarın, pazar günü, öğleden sonra saat 2'de Kışlık Saray'ın önünde kendisini göstermeye karar verdi. Eğer, halkın önünde görünmezsen, seninle halkının arasında bulunan manevi bağı koparırsın. Yarın, halkının önünde görün, bu saygılı dilekçemizi yiğit bir ruhla kabul et. Ben işçilerin temsilcisi ve cesur arkadaşlarım şahsınızın dokunulmazlığını garanti ediyoruz."

Otuz bin üyesi bulunan "Rus Fabrika İşçileri" örgütünün başkanı Papaz Gapon, Rusya Çarı II. Nikola'ya yazdığı mektupta böyle diyordu. Bir yürüyüş hazırlanmıştı Petersburg'da. Kadın erkek, çoluk, çocuk, ellerinde bayraklar, dinsel resimler, ilahiler söyleyerek Kışlık Saray'a doğru yürüyeceklerdi ve Çar'a bir dilekçe sunacaklardı. Bu dilekçede, baskı ve düşünce, dernek kurma özgürlüğünün kabul edilmesi, bir Kurucu Meclis toplanması, yasalar önünde eşitliğin tanınması, köylülere toprak verilmesi, sekiz saatlik iş gününün kabul edilmesi isteniyordu. Solcular böyle bir eylemin yanlışlığını, işin içinde başka bir "iş" olabileceğini söyleyerek işçileri böyle bir yürüyüşten vazgeçirmek istemişler, ama başaramamışlardı. İşçiler, köylüler, ezilmiş halk yığınları genç papaz Gapon'a inançla bağlıydılar. Mademki önde o vardı, madem ki o Çar'la "eşit" bir güce sahipti, ardından yürüyeceklerdi!..

"Kardeşlerim eğer Çar bizi kabul etmek yerine, bize tüfeklerle ve kılıçlarla karşı koyarsa, o zaman kardeşlerim, vah haline. O za-

man artık Çarımız yoktur. O zaman her şeyi göze alıp haini yere yıkacağımıza and içiniz" demişti birkaç gün önce kalabalık bir toplantıda...

9 Ocak 1905 pazar günüydü. Tarihe "Kanlı Pazar" diye geçen gün. Üç yüz bine yaklaşan bir kalabalık Saray'a doğru yürüdü. İkonlar, flamalar, ilâhiler, marşlar, yer yer kızıl bayraklar... Başta görkemli giysisiyle papaz Jorj Gapon... Ama Çar'ın hükümeti "Rusya'nın damarlarını açmak için biraz kan akıtmak gerekir, bu toplumu yatıştırır" inancındaydılar. Zaten Çar da orada değil, uzaktaki Yazlık Saray'da idi, güncesine şu satırları yazmıştı o gün: "Dünden beri Petersburg'da bütün fabrikalar ve iş yerleri grev halinde. Sayıları yirmi bini aşıyor. Başlarında Gapon adında sosyalist bir papaz bulunuyor" Tertip başarıyla uygulanmıştı, belki Çar da bilmiyordu papaz Gapon'un polisin kışkırtıcı ajanı olduğunu... O denli mükemmel, başarılı bir oyundu bu! Papaz Gapon yüzbinlerce silahsız insanı Kışlık Saray'ın önüne getirdi, orada dört yandan gelen ateşin karşısına bıraktı. Giri üniformalı alaylar halkı sardı, kazaklar yalın kılıç saldırdı. Gapon yere uzanıp "Artık Çar yok" diye bağırdı. Sonra bir dost evine saklandı, sakalını, bıyığını kazıtıp bir süre sonra Paris'e gitti, ordan Brüksel'e, Zürih'e, Londra'ya... Bir özgürlük kahramanı olarak dolaştı Avrupa'da...

Oysa Kanlı Pazar günü iki binden çok insan öldürülmüş, sekiz on bin kişi de yaralanmıştı. Çar hükümeti kıyıcılıkta ileri bir adım atmış, işçileri sindirmişti. Ama bu tertip ne denli yararlı oldu? Çar "halk celladı" adıyla anılmaya başlayacak, o gün ekilen tohumlar güçlenerek büyüyecek, on beş yıl sonra Çar da, Çarlık düzeni de tepetaklak edilecekti. Polisin kışkırtıcı ajanı Gapon bilmeyerek yararlı bir iş yapmıştı. Çar hükümetinin adamı olarak halkı ezdirmek, yıldırmak istemişti, başlarını derde sokmuştu. Ama birkaç bin ölü, Rusya'da korkunç bir öç alma ateşini yakmıştı...

Bir süre sonra yeniden Rusya'ya döndü Gapon. Yeniden sosyalistler arasında işler çevirmeye kalkıştı. Ondan kuşkulananlar bu kez tetikteydiler. Eski arkadaşı Rutenberg onu bir buluşmaya çağır-

dı. Orada Gapon gerçeği anlatır: "İhtilâl başarısızlığa uğradı. Olaylardan yararlanmayı bilmek gerek" der. Ama yan odada devrimciler vardır, her şeyi duymuşlardır, gelir ve polisin kışkırtıcı ajanı Gapon'u öldürür, tavana asarlar. İşin garibi Gapon'un yok edilmesinde büyük rol oynayan sosyalist Azev de çarlık polisinin başka bir ajanıdır!

Bernard Thomas'ın "Polis Kışkırtmaları" adlı kitabını okumalısınız. Polis kışkırtıcı ajanlarının Rusya'da, Almanya'da, Fransa'da, Amerika'da ne denli etkili olduklarını göreceksiniz... Buna bir de Türkiye'yi ekleyecekler bir gün! Böyle olayların iç yüzü ancak yıllar sonra meydana çıkıyor. İçindeyken, "Kim kimdir" anlayamıyoruz, yanlış değerlendirmelere, yanılgılara düşüyoruz. Hızlı yargılar, yüzeysel görüntülere kapılmalar, uydurma kahramanlara kapılmalar toplumların başını dertlere sokuyor her zaman... Gapon örneği bunlardan biri... "Polis Kışkırtmaları" kitabında, "Devrimler ve karşı Devrimler Ansiklopedisi"nin 1905 Rus Devrimi, "Kanlı Pazar" sayısında okuyun Gapon'un serüvenini... Yeryüzünde, aramızda, nice Gapon'ların yaşadığını da unutmayarak...

UZAKTA BİR MEZAR...

Ben de Nâzım Hikmet'in mezarına bir saksı çiçek bırakmıştım bir zamanlar... Bir şiirinde "Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni - Hasan Bey'in vurdurduğu - Irgat Osman yatsın bir yanımda - Ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp - Kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda" diye yazıyordu. Bu topraklarda, insanlarının arasında uyumak istiyordu son uykusunu...

Oysa Moskova'da Novo Deviçye mezarlığında yatıyor 1963'ten beri. Üzerinde kabartma profili ve imzası... Komşu mezarlarda yabancı adlar! Ayşe'ler Osman'lar yok, Anton Çehov var, Nikola Gogol var.. Her zaman çiçeklerle süslüdür o kayanın önü. Bilmem benim saksı ne oldu? Bir süre sonra kaldırıp başka yere koymuşlardır. Dünyanın her yerinden sevenler geliyor Nâzım Hikmet'i. Bir an için mezarı önünde ona yaklaşmak istiyorlar. Bir Türk sanatçısı, şairi, yazarı, politikacısı da gelse bu kente, gidip büyük şairin anısını selamlamalı. Bu ulusal bir görevdir. Türk şiirini yeryüzünün en uzak ülkelerine dek duyuran, sevdiren tek büyük sanatçımız o. Tüm saygılara hak kazandırmaz mı bu?

Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay Moskova'ya çağrılı olarak gitti, geldi. Götürdüğü Türkiye toprağını Nâzım'ın mezarına dökmüş. Sen misin bunu yapan, sağcı basın demediğini bırakmıyor, nerdeyse adalet eliyle kovuşturulmasını isteyecekler. Niye gider de Nâzım'ın mezarında saygı duruşu yapar, hele hele o mezara Türk toprağı koyar? Dalokay'ın bütün bu garip suçlamalara verdiği yanıt şu, o Türkiye'nin büyük bir şairidir... yeter bu kadarı! Her Türk gibi, bir belediye başkanının, halkçı bir aydın kişinin görevidir büyük

bir Türk sanatçısının anısına saygı göstermek...

Kimdir bu "Nâzım Hikmet" düşmanları? Bir bakın kişiliklerine, anlayın gerçeği. Bu yurdu Nâzım Hikmet'ten, Vedat Dalokay'dan, sizden, bizden daha çok sevenlerin kişiliklerinin cilasını biraz kazıyın altından ne çıkacaktır, bilir misiniz? Üç kâğıtçılık, sahte yurtseverlik, çıkarcılık, halka, halkın yararına olan her şeye karşı olan birtakım gizli açık işbirlikçiler... Bütün bu baylar, "vatansever", Nâzım Hikmet'se "vatan haini"! Şiirimizin ölümsüz yapıtlarını vermiş, Türk insanını dizeleriyle dünyaya tanıtmak, gerçek ulusçuluğun örneği olan "Memleketimden İnsan Manzaraları"nı, "Kuvayi Milliye Destanı"m yazmış bir ölümsüz insan... Dünyanın neresine gitseniz rastladığınız bir sanatsever kişi, "Türküm" dediğinizde "Nâzım Hikmet'in memleketindensiniz demek" diye ilgi gösterir, önem verir size. Ama siz diyemezsiniz "Biz, bu şairi büyük şairi haksız yere yıllarca hapis yatırdık, sonra canını kurtarmak için yurt dışına gitti, bu kez ona, 'Vatan haini'dedik, şimdi öldü, aradan on iki yıl geçti, mezarı hâlâ Moskova'da, yurdumuza getirtmiyoruz. Utanırsınız, ezilirsiniz...

Benim başıma çok geldi bu. Hem gurur duymak Nâzım Hikmet'le aynı ülkeden olduğum için, hem de bir sıkılma, bir utanma duymak böyle uluslararası bir büyük kişiye yapılan haksızlıkları, ölümünden sonra bile sürdüren bir toplumun insanı için...

Oysa Nâzım Hikmet gerçek "Vatan hainleri"ni bağışlamıyor dizelerinde: "İnsan olan vatanını satar mı? - Suyunu içip ekmeğini yediniz - Dünyada vatandan aziz şey var mı? Beyler bu vatana nasıl kıydınız? - Onu didik didik didiklediler - Götürüp kâfire 'buyur' dediler - Beyler bu vatana nasıl kıydınız?"

İyi yapmış Vedat Dalokay, halkın oylarıyla işbaşına gelmiş bir belediye başkanı halkının en büyük şairine böyle saygı göstereceekti elbet... Halktan, halk yararından, gerçek ulusçuluktan, sahici vatan sevgisinden uzak kişiler onu istedikleri kadar suçlasınlar, kimseyi kandıramazlar.

– Sen gerçekten mi konuşuyorsun? diye sordum.

– Sesimi işitmedin mi?

Ve hafifçe gülmeye koyuldu. Az kalsın, haykırarak bahçeye kaçacaktım. Ama merak beni orada tutuyordu.

– Nerenden konuşuyorsun? dedim.

– Ağaçlar aynı anda her yanlarıyla konuşurlar. Yapraklar, dallar ve kökleriyle birlikte. Görmek ister misin? Kulağını gövdeme daya ve kalbimin atışını dinle.

Pek karar veremiyordum, ama boyunun küçüklüğüne baktıkça korkum geçti. Kulağımı dayadım: İçerde bir şey, tik, tak, tik tak ediyordu.

"Şeker Portakalı" en yakın arkadaşıdır beş yaşındaki Zeze'nin... Kalbinin vuruşunu dinler, konuşur onunla dertleşir. Kalabalık, yoksul bir ailenin çocuğudur. Yalnızdır, yaşama daha ilk adımlarını atmaktadır. Her şeyi gören, duyan, anlamak isteyen çocukluk yılları. Sanki bir gün bütün bunları yazacak, anlatacak... Bilinçle yaşar sıkıntılı, acılı günleri Zeze. Beş yaşındadır, ama okur onu çok daha yaşlı sanır. Büyümüş de küçülmüş değildir, büyük doğmuştur...

Ben, Brezilyalı José Mauro de Vasconcelos'un "Şeker Portakalı"nı okurken karşı tepelerden bir orman yanmaktaydı. Örendeydim, Kazdağı'nda çam ağaçları tutuşmuştu. Üç gündür bitmiyordu, önlenemiyordu bu yangın. Radyoda, TV'de yurdun birçok yöresinde ormanların yandığı söyleniyordu. Gecenin karanlığında alevler göklere yükseliyordu. Çıkıp bakıyorduk çaresiz, üzüntülü. "Şeker

Portakalı"nın yüreğinin tik tak, tik tak vuruşunu anlatıyordu Vasconcelos... Hepsi canlıydı o ağaçların, hepsinin içinde bir yürek çarpıyordu. Ama karşımda yanıyorlardı işte. Nice nice çocukların arkadaşlık ettiği, dostluk kurduğu ağaçlar da vardı bu yananlar arasında, Zeze'nin "Şeker Portakalı"na benzer dost ağaçlar, arkadaş, kardeş bitkiler...

Yeni bir eve taşınır Vasconcelos'lar... Bahçede ağaçlar vardır, abla Gloria Hint kirazına sarılır "Bu benim, önce ben dokundum" der. Antonio da başka bir ağaca yapışır: "'Demirhindi' de benim" Zeze'ye ağaç kalmaz, o da gider arka bahçedeki incecik şeker portakalına sahip çıkar, isteksiz, üzgün... Derken bir ses gelir portakal ağacından. Yalnızlık içindeki çocuk yaşamının unutulmayacak bir dostunu bulur o ağaçta...

Ama gerçek dostluk insanlarla kurulanıdır. Zeze boyuna dayak yer, boyuna muziplik yapar, boyuna çevresinde tatlı huzursuzluklar yaratır. Ama duyguludur, anlayışlıdır, iyidir, dürüsttür. Yaşamın tadını duymak ister azıcık. "Günün birinde acıyı keşfedecektir. Gerçek acıyı, ama önce bir dostluğun verdiği mutluluğu... Portekizli Manuel Valarades'le Zeze'nin dostluğu gerçekte o kadar önemli midir, yoksa beş yaşındaki bir çocuk düşçülüğü mü onu böylesine önemli sayar? Ya da zamanın gerisinde kalan anılar, kişiler daha sonra hatırlanınca başka bir tat mı uyandırır kişide? Zeze'nin Portekizli'ye karşı önceki düşmanca duyguları azıcık ilgi, sevgi karşısında çözülür, büyük bir sevgiye, dostluğa dönüşür. Portekizli'nin ölümü Zeze'ye ilk acıyı, gerçek acıyı, yaşam denen gerçeğin acısını tattıracaktır.

Bir gün yıkılır bu dünya. Şeker portakalı da kesilecektir artık. Geçmişte kalacaktır, her şey gibi o konuşan, duyan, yüreği çarpan ağaç da... Portekizli Manuel'in ardından şeker portakalı da yaşamın acıları sevinçleri ortasında yalnız bırakacaktır Zeze'yi... Ama o küçük çocuk kırk sekiz yaşma geldiğinde bile unutamaz o iki varlığı, acısı, tadı ile yaşamı ona tanıtan bu iki eşsiz dostu... "Zaman zaman özlemin arasında, hep bir çocuk olduğum izlenimine katılıyorum. Birden ortaya çıkıverecekmişsin bana artist resimleri ve mile-

ler getirecekmişsin gibi geliyor. Hayatın sevilecek yanlarını bana sen öğrettin, sevgili Portugan'm. Şimdi mile ve artist resmi dağıtma sırası bende, çünkü sevgisiz hayatın bir anlamı yok."

Kazdağı'ndaki yangın üç gün üç gece sürdü... "Şeker Portakalı" da öyle... Yaşar Kemal çocukların insan olduğunu söylüyor yazılarında. Çocuklar da insan değilse kim "İnsan"dır acaba? Ben, "gerçek insan" ancak çocuklardır diyeceğim. Belli bir yaşa kadar "insan"ız, sonra büyüyor, değişiyor, insanlığımızdan çıkıyoruz! Büyüklere "insan" dememeli. Başka bir ad bulmalı, ama "insan" dememeli.

"Şeker Portakalı"nda gerçek bir insan tanıyacaksınız. Zeze'yi, Sao Paulo'lu bir küçük melez çocuğu. Kim bilir belki de kendinizi, küçük çağlarınızda yaşadığınız "insan"lığınızı...

ROBESPIERRE ÜZERİNE

"Hükümetlerin en soysuzu, halkın kör inançlarında, alışkanlıklarında ve eski eğitime bağlılıkta büyük bir destek bulurlar. Zorbalık, özgürlükten kuşkulanır ve belirtilerinden ürker, insanların kafasını öylesine bozar ki insanlar zorbalığa tapar hale gelirler.

Vedat Günyol "Devrimin Bağrından" başlıklı kitapta ünlü Fransız devrimcisi Robespierre'in söylevlerinden en önemlilerini bir araya getirdi. "Kimdi Robespierre" başlıklı önsözde çevirici şunları yazıyor "Robespierre, devrimin bağrında, dört bir yanını saran ihanetler, tuzaklar, sapkınlıklar, sahtecilikler, ikiyüzlülükler arasında geçen beş yıllık politika hayatında görüyor ki toplumdaki kötülükler, halktan değil, hükümetten ve parlamenterlerden gelmektedir. Ona göre, bütün kötülükleri yaratan iki şey vardır: İktidar ve zenginlik. İşte Robespierre bu iki şeye karşı halkı koruma gereğini duyuyor, halkın esenliği uğrunda, 'Erdemi egemen kılmak için' yıldırıya başvuruyor."

"Robespierre'in giriştiği yıldırı 'terör' halka karşı değildir, halk düşmanlarına karşıdır, halkın yararını istemeyenlere karşıdır. Günyol "Ama hangi demokrasi rejimini gösterebilirsiniz ki yıldırıyı halk yararına kullanmakta olsun" diyor. Her zaman yıldırı, yani terör, baskı, zulüm, tutuklama, idam gibi ağır cezalar, hep varlıklı sınıf yararına, geniş halk çoğunlukları zararına işlemiştir, işlemektedir. Bu çarkı ilk kez tersine çeviren, işleten tek devlet adamı Robespierre'dir.

Evet, zaman zaman çıkar böyle insanlık tutkunları. Tüm insanlığın yararını bir avuç mutlu azınlığın yararından üstün tutar. Her

şeyi göze alır, üstüne yürür zorbaların, onlarınki kadar acımasız duygularla... Fransız Devrimi'nin terör diye adlandırılan o kısacık döneminde Robespierre'lerin, Saint-Just'lerin yaptığı da budur. Ezilenlerin yanında yer almak, ezenlere karşı çıkmak... Bu yolda gerekirse çok ileri çizgiye kadar gitmek... Bir devrim, yapılmıştı, halk yararına bu devrim başarıya ulaşmalıydı. Sana acımayana acımak yanlıştı. Düşünceler, inançlar uğruna bir eylem adamı, bir savaş, adamı oldu Robespierre... Sonradan çok kötü şeyler söylendi onun için. Kan içici, zalim, acımasız, daha daha neler! Ezenler yeniden iktidarı ele geçirdiler. Başladılar ezme işlemini sürdürmeye. Halk yığınlarına da Robespierre ve arkadaşlarını hasta ruhlu birer kişi olarak gösterdiler, tarih sayfalarına lanetlenmiş bir insan olarak geçirdiler. O tarihleri yazanlar, okutanlar hep yığınları ezenler, ezilmesinden yana olanlardı da ondan...

Oysa Robespierre, Konvansiyon Meclisinde şöyle diyordu: "Hiçbir namuslu kazancı, hiçbir sahiplik hakkını ellerinden almıyorum. Ticareti değil tekelciliğe bağlı yağmacılığı ortadan kaldırıyorum. Onları sadece benzerlerinin yaşamasına engel olmamaya mahkûm ediyorum. Yasacının insanlara yapabileceği en iyi hizmet, onları dürüst birer insan olmaya zorlamaktadır. İnsanın en büyük çıkarı, hazine üstüne hazine koymak ve en tatlı mülkiyet bahtsız yüzlerce ailenin geçim araçlarını yutuvermek değildir hiç. Benzerlerinin acısını azaltmak zevki ve yurduna hizmet etme şerefi bu acınası üstünlüğe değer. O iğrenç ticaretlerini sağlayan sonsuz serbestlik nesine yarar hava oyuncularının? Ya ezilenlerden olmaya ya ezenlerden... Bu sonunculardan olmak iğrenç bir şeydir..."

184 yıl önce söylenmiştir bu sözler. Bugün söylenmiş gibi. İnsanlık yararına çalışanlarla bu çalışmayı bütün çabalarıyla önlemek isteyenler arasındaki savaş yalnız yüz seksen dört yıldır değil, binlerce yıldır sürüp gidiyor. Hem de az çok aynı sözlerle. Başkasının mülkiyetini çiğnemek, tekelci yağmacılık, hazine üstüne hazine biriktirmek, binlerce ailenin geçim araçlarını yutuvermek, iğrenç ticaret yolları. Yüzlerce yıldır bilinçlenen yığınlar, öncü aydınlar bunlarla savaşıyorlar...

Robespierre'in konuşmasını biraz daha okuyalım: "Bencil zenginler, adalet ve insanlığa karşı, o alçak gurur ve tutkuların korkunç sonuçlarını görüp önlemesini öğrenin. Soylular ve kralların başına gelenler gözünüzü açsın. Eşitlik ve erdemin sağladığı derin hazları tatmasını öğrenin. Ya da hiç değilse, servetin size sağladığı üstünlüklerle yetinin ve halka ekmeğini, emeğini ve törelerini bırakın. Özgürlük düşmanları vatanın bağrını delik deşik etmek için boşuna çırpınıyorlar. Güneşin seyrini durduramayacakları gibi insan aklının gelişimini durduramayacaklardır. Alçaklık hiçbir zaman cesareti alt edemeyecektir. Dalavere kafası, özgürlüğün üstün yetenekleri önünden kaçacaktır. Siz ey yasacılar ayrıcalıklı bir sınıf değil Fransız Halkı'nın temsilcileri olduğunuzu unutmayın. Unutmayın ki düzenin kaynağı adalettir, kamu huzurunun en şaşmaz güvenliği yurttaşın mutluluğudur ve devleti altüst eden bitmez tükenmez sarsıntılar, kör inançların ilkelere, bencilliğin genel yarara, güçlü insanların gurur ve tutkularının haklara ve güçsüzlerin ihtiyaçlarına karşı yaptıkları savaştan başka bir şey değildir.

İlk kez Türk aydını Robespierre'in ilginç söylev ve yazılarını bir kitapta okuyabilecek. "Amaç, Anayasanın halk yararına uygulanması", "Düşmanlarımız ahlaksızlar ve zenginlerdir" diyen büyük eylem adamını yakından tanımak gerekliydi. Büyük Fransız Devrimi insanlık tarihinin bir dönüm yeridir. Robespierre de bu dönüm noktasının en önemli bir kişisi... "Devrimin Bağrından" bugünlerin en ilginç, en yararlı, bilinçlenme yolunda katkısı olan kitaplarından biridir.

FAŞİZME DİKKAT

"Bir ya da iki genel seçim sonra Ulusal Toplumcu hareket meclise çoğunluğa sahip olacaktır. Dolayısıyla o zaman artık Ulusal Toplumcu devrimi hazırlayabileceklerdir. Partimizin etkisini egemen kılmak için yasama organına gireceğiz. Anayasal yetkileri bir kere elimize aldıktan sonra da devleti doğru bulduğumuz bir kalıba dökeceğiz." Yasal yollar izlenecektir, iktidara yan kapılardan geçilerek gelinecektir. Başka partilerle ortak olunacak, bazı kabinelere bakan verilecektir. Ulusal Toplumcu partinin içinde "darbe" yoluyla iktidarı ele geçirmek yanlıları da vardır. "Bir komünist ayaklanması" bahane edilerek iktidar şiddet yoluyla ele geçirilebilir fikrini ileri sürenler de... Ulusal Toplumcular açık kuvvet gösterilerine girişmekten geri kalmazlar. Düzenli birlikler kurarlar, dev geçit törenleri yaptırırlar. "Fakat kahverengi gömlekliler ordusu bir göstermelik ordudur. İktidarı alacak olan o değildir. Devlet kendisi dövüşmeden teslim olacaktır."

Hitler'in Nasyonal Sosyalist, yani Ulusal Toplumcu Nazi Partisi'nin iktidara geliş günlerini okuyorum. Daniel Guerin'in "Faşizm ve Büyük Sermaye" adlı kitabı... Bir an şaşırdınız, Türkiye'nin bir sağcı partisinden söz ettiğimi sandınız. Ne kadar benziyor değil mi? Devlete yardımcı birlikler kurarak, hükümet ortaklıklarına katılarak devleti ele geçirme çabaları!. İster İtalya'da, ister Almanya'da, ister Türkiye'de olsun hepsi birbirinin eşidir. Hitler yasal yollardan gelir işbaşına. Her iş bitirilip kotarıldıktan sonradır ki, kahverengi gömlekliler Berlin Sokaklarında muzafferane yürüyüşler yaparlar.

Oysa İtalya'da Mussolini faşistlerinin, Almanya'da Hitler Na-

zi'lerinin, onlara bağlı gençlik birliklerinin bir gün iktidarı - hem de yasal yoldan ele geçirebilecekleri kimsenin aklından geçmemiştir. Eğlence konusudur Faşistler ve Naziler!. Konuşmaları, yürüyüşleri, cakalı halleri, ileri sürdükleri savlar... Ne kentsoylu partiler ne sosyalistler bu denli güçlü saymazlar onları. Guerin şöyle yazıyor: "Alman sosyalist ve komünistleri de aynı şekilde Nasyonal Sosyalizmin bir zafer kazanabileceğine inanmazlar. Dahası, habire, onun çökmekte olduğundan dem vururlar. Sosyalistler, her fırsatta, zafer naraları atarlar. 1932'de Başkan Hindenburg, Hitler'in taleplerini reddetti diye. 6 Kasım seçimleri ertesinde Nazi oyları gerileme gösterdi diye... Bu tarihte Vorwarts şöyle yazar: Biz, Nasyonal Sosyalizmin iflasını on yıl önce gördük. Bunu gazetemizde açık açık yazdık. Hitler'in iktidara gelmesinin ardından liderlerden biri, Schiffrin şunu yazar: Burnumuza artık sadece kokmaya başlayan bir ceset kokusu geliyor. Faşizm kesin olarak yıkılmıştır. Bir daha ayakları üstüne kalkamayacaktır. 1932'de Thalmann "Hitler faşizminin oportünist bir şekilde" abartılmasına karşı çıkar...

Bugün Türkiye'de, üç yüz bin oy almış partinin, kendini "komünizme, sosyalizme, faşizme, nazizme karşı" olduğunu söyleyen, ama düşünceleri, eylemi, ülküsüyle Nazi Partisine pek benzeyen bir partinin sağcı iktidarda iki koltuk aldığına tanık olduk. Bu üç milletvekiline sahip partinin lideri demeçler vermekte demokrasiye bağlılıktan, yasal yollardan söz etmektedir. Yine ona benzer başka bir parti daha vardır, bir milyondan çok oy almış elli milletvekili çıkarmıştır. Amacına varmak için her çareyi, her yolu doğru sayar. Sağla da işbirliği eder, solla da... Çünkü istediği bir tek şey vardır, zaman kazanmak, "meşru" sayılmak, yasal yollardan hedefe ulaşmak... Bu iki parti yerleşmiş düzene, Atatürk Cumhuriyetinin temel ilkelerine karşı, "devleti doğru buldukları bir kalıba" dökecek örgütlerdir. Bunları özel bir dikkatle izlemek gereklidir. Kim onlar, ne yapabilirler, devrimci güçler ayaktadır, seçmen çoğunluğu Kemalist devrim ilkelerine bağlıdır, yasal yollar da yasa dışı yollar da böyle aşırı sağcı, çağdışı tutumlara, akımlara, eğitimlere, örgütlere kapalıdır, demek yanlıştır, gereksiz bir böbürlenmedir.

Almanya'da, İtalya'da Faşizm, seçim yoluyla iktidara gelmiştir. Kimsenin adam yerine saymadığı, ciddiye almadığı iki adam o ülkenin acımasız diktatörleri oluvermiştir. Onları iktidardan düşürmek için milyonlarca insanın öldüğü büyük bir dünya savaşı gerekmiştir. Daniel Guerin'in "Faşizm ve Büyük Sermaye" adlı kitabı bütün bu konuları bir bir gözler önüne seriyor. Faşizmin iktidara nasıl geldiğini, onunla nasıl savaşmak gerektiğini bize gösteriyor. Guerin bu kitabı 1936'da yayınlamıştı. Yani Almanya'da ve İtalya'da faşizmin en güçlü biçimde iktidarda bulunduğu bir yılda... 1936'da yazdığı önsözde kitabın amacını şöyle tanımlıyor: "Faşizme özgü birtakım kanunları ortaya çıkarmak. Guerin, faşizmin ancak ve ancak büyük sermayenin desteğiyle işbaşına gelebileceğini, daha açığı faşizmin ve nazizmin büyük sermayenin bir yaratığı, bir aracı olduğunu gösteriyor. Öyle bir araç ki, günün birinde onu yaratanların da başına bela olabilmektedir.

Guerin diyor ki "Faşizm, büyük sermaye kendisini terk ettiği andan sonra bile belli bir süre korkunç baskı mekanizması sayesinde ayakta durabilir. İşçileri öldürmek için sıkılan kurşunlar birtakım burjuvaların nazik postlarını delmeye de yarayabilir. Fakat uzun bir süre değil elbette. Hiçbir siyasi rejim iktisadi iktidarı elinde bulunduran sınıfa karşı hükümet edemez. Faşizm ile büyük sermaye arasındaki bağ öylesine sıkıdır ki büyük sermaye desteğinden yoksun kaldığı gün faşizm için sonun başlangıcı da gelmiş çatmış demektir.

Evet, "Faşizm ve Büyük Sermaye" bugün güncel politikayla ilgili herkesin okuması gereken bir kitap.

DAHA İYİ BİR YAŞAM İÇİN

"Ozanlar dünyanın kabul edilmeyen yasa koruyucularıdır" dermiş Shelley... Ozan, gelecekleri önceden sezerek gören, duyan, duyuran kişidir. O hem yasa koyar, hem de eski yasalara karşı çıkar. Yeni yasa getirmek demek, eskileri yürürlükten kaldırmak değil midir? Her çağda, her iktidarda, ozanların baş düşman sayılmaları bundan ileri gelir. Ozan yenilikler arayan, düzeni daha iyiye doğru değiştirmek isteyen, başkaldıran, karşı koyan güç demektir. Bir bakıma huzursuz kişidir o. Yalnız kendisi için yaşamayan... Bencilliği yenmiş, kişiliğinde kalabalıkları toplamış biri...

On yedinci yüz yıl İngiliz ozanlarından Winstanley'in şiirini okuyalım birlikte: "Ayaklanın artık Mülk sahipleri çevrenizi kuşattılar - Papazları yardıma çağırdılar - Günahtır diyorlar, artık özgürlüğümüzü istemeye başladığımız için Ayaklanın artık, kazıcılar hep birlikte... Bir de bugünün bir genç Türk ozanının Nihat Behram'ın şu dizeleri: ve Hitler, Mussolini, polis pusuda bekliyor bizi İşte sivil biri köşebaşında - Ardından kurşunlananlar - Darağaçları, ayrılıklar - Yaşandı, yaşanmaktaÖylç ki bazı günler - Vahşetle sardılar köşeleri Tek silahımız vardı bizim: Sesimiz" Üç yüz yıl arayla yerleşmiş kötü düzene, yanlış, adaletsiz tutumlara, uygulamalara karşı çıkan iki ozan, hemen hemen aynı şeyleri söylüyorlar. Bu düzen bozuktur, yanlıştır, değiştirmek, daha iyisini kurmak gerek...

"Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi'nin" üçüncü sayısı "Devrimler ve Edebiyat" konusuna ayrılmış. Bu konu iki sayıda işle-

necek. İlkinde "Aydınlanma Çağı" ele alınıyor. Albert Camus "Yaratıcılık, bir anlamda dünyanın yadsımasıdır" Bu yüzden de "Dünyanın yadsımasına yol açan şey, dünyada, yani toplumda eksik olandır." Her çağın sanatçısı içinde yaşadığı toplumun "eksik" yanlarını bulup, ortaya çıkarır, gözler önüne serer. Bunu bir görev olarak mı yapar? Yoksa varlığı bunu mu gerektirir? Sanatçılık, ozanlık budur belki... "Aslında her sanatçı ister istemez bir ideoloji taşıyıcısıdır. İdeolojisi kabul edilir veya edilmez. Ama ideolojik olan her şey devrimci demek değildir. İster kurulu bir otoriteye karşı şiddetli bir başkaldırma sayılsın, ister düşüncelerin ve kurumların şiddetsiz, ama kökten değişimini oluştursun, bu devrim değil devrimci durumların belirtisidir."

Ozan, gerçek ozan bilerek bilmeyerek içindeki toplumu daha iyiye, daha güzele doğru değiştirmek, isteyen kişidir. Buna ister devrim deyin, ister devrimci durumların belirtisi deyin, pek ayrım yoktur arada. "Dünyayı yeniden biçimlendirmek" bir tutku halinde ozanın içinde yaşayan bir özlemdir. Kimi zaman bu bir sezgiye dayanır, kimi zaman bilinçli bir düşünceye... Çoğunlukla ozanlar sezgilerine, duygularına uyarak başkaldırdılar kötü yaşam koşullarına, düzenine. Shelley romantik bir ozandı, ama haksızlığa, kötülüğe karşı direnen bir sanatçıydı. Rastlantı sonucu değildi onun bu konudaki dizeleri, düşünceleri. 1718'de bir dostuna şöyle yazar Shelley: "Bütünüyle siyasal olan ve reformcuların hayalini yönetmeye ve uyandırmaya yönelik şiirlerden oluşan bir kitabı yayımlamaya hazır bir yayımcı tanıyıp tanımadığınızı sormak istiyorum". Bu da gösterir ki gerçek ozan, ne denli bireyci, romantik duygular içinde olsa da, toplumdan, yerleşik düzenin haksızlıklarından kendini koparamaz. Byron ve Shelley, bu iki ozan için Marx, şöyle yazmış: "Onları anlayıp sevenler Byron'un 36 yaşında ölmesine seviniyorlar, çünkü daha fazla yaşasaydı gerici bir burjuva olacaktı. Shelley 29 yaşında öldüğü için de üzülüyorlar, çünkü özünde bir devrimciydi ve her zaman sosyalizmin bir öncüsü olarak kalacaktır."

"Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi'nin 'Devrimler ve Edebiyat'sayısını okurken bir daha anladım, gerçek ozan içinde ya-

şadığı toplumdan, ortamdan; kısacası yeryüzünün gerçeklerinden kopamaz. İstese de kopamaz... Sezgileri, gözlemleri, duyumlarıyla o, insanlarla, gerçeklerle iç içedir. Belki yazdıkları zaman zaman o çağın kişilerine yabancı, anlaşılmaz gelebilir, ama o çağın havasını, insanlarının acısını duyurmaktadır dizelerinde, yapıtlarında... Kimi zaman yüz yıllar geçer aradan, ancak o zaman anlaşılır o sanatçının çağının en gerçek devrimcisi, öncüsü olduğu. Ozan vardır, "bağıran" yapıtlar yazar, devrimciliğini açık açık söyler, duyurur. Ama gerçekte devrimci değildir, öyle görünen biridir. Hiç etkilemez dizeleri, hiçbir şeyin değişmesine katkıda bulunmaz. Ama öyle sanatçılar da vardır ki, devrim davulculuğu etmeden toplumu "daha iyi bir dünya"ya doğru götürüyorlar. "İdeolojik olan her şey devrimci değildir" cümlesini gerçek devrimciler, daha doğrusu toplumda "iyi, güzel, yararlı" değişiklik yapmak isteyenler hiçbir zaman unutmamalı. Sanatçıyı yargılamak olanak dışıdır. Tek yargılayıcı zamandır. O da bizim dışımızda bir güçtür.

"Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi" çok yararlı bir yapıt. Böyle yayınlar daha iyi bir toplum, daha iyi bir düzen, daha iyi bir dünyanın kurulması yolunda insanlara yardımcı yapıtlardır. Bir şeyler veren, duyuran, sezdiren, yanlış, haksız bir düzenin, bir anlayışın yıkılmasını sağlayan gerçek devrimler kültür birikimine dayanan lardır.

GÜZELLİK VE ÇİRKİNLİK

"Güzelliğin bir tek görünüşü vardır, çirkinliğin bin.

Victor Hugo'nun bu dizesini sık sık hatırlıyorum son zamanlarda. Öyle sözler vardır ki, gerçekten anlaşılmaları belirli bir sürecin geçmesine bağlıdır. Yaşam deneyleri öğretir bir şeyleri bize. Güzelliğin bir tek görünüşü olduğunu anlamak için güzelliği, güzellikleri görmek baş koşuldur. Bir insan yaşamı boyunca bir tek "güzellikle" karşılaşmamış ise, elbet bilemez onu. Üstelik eğitimle öğrenilir güzellik çirkinlik. Bilgisizlik, bakışlarımıza da etki yapar. Neye baksanız tekdüze görürsünüz, hem çirkin güzel ayrımını da yapamazsınız, böyle bir şeyi düşünmezsiniz bile...

Ama bir kez tanıdınız mı güzelliği, ister bir insanın yüzünde, ister davranışlarında ister bir şiirde, bir yazıda, bir resimde, bir heykelde, bir duyguda, bir düşüncede... Güzellikle bir karşı karşıya kaldınız mı yaşamınızca unutamazsınız onu. Yücelirsiniz, bir doruğa çıkarsınız kendi kişiliğinizde. Ne mutlu güzeli, güzelliği görebilmiş, tanıyabilmiş, içine sindirebilmiş insana. Hele bunu vakit geçirmeden yapabilene, yapabilecek gücü, yeteneği bulmuş olana...

Çirkinlik bin yüzlüdür, bin görünüşlüdür elbet. Tanıdım, öğrendim sayarsınız kendinizi. Ben çirkini, çirkinliği biliyorum dersiniz. Sonra bir de bakarsınız bambaşka bir çirkinlikle karşılaşmışsınız. Yanılmak, aldanmak bu yüzden pek çoktur çirkinlik önünde. Güzellik bir, çirkinlik bin ise, bu çirkinliğin, gücünü, etkisini, egemenliğini göstermez mi? Yaygınlığın çirkinlikte olduğunu? İnsanoğ-

lunun yaşamı süresince daha çok çirkinlikler içinde bocalayacağını, daha çok çirkinliğe alışacağını, bu yüzden de güzeli göremez, arayamaz olacağını...

Siz "edebiyat yapmak" diyeceksiniz belki de bu sözlere. Yazar, okumuş bir dize, hoşlanmış, geçmiş karşımıza laf döktürüyor diye düşünmeniz de olasıdır. Ben yıllar yüz yıllar önce varılmış gerçekleri bize taşıyan, günümüze getiren böyle dizelerden, sözlerden hoşlanırım. Zaman zaman bir yerlere, elime geçen kâğıtlara, defterlere, kitap sayfalarına yazarım. Bir Victor Hugo kalkmış "Cromwel" adlı yapıtının bir yerinde böyle bir söz söyletmiş. Boşuna mıdır, havada kalacak parlak bir söz olsun diye midir? Hayır, koca şair güzelliğin tek, çirkinliğin çok olduğunu kim bilir kaç kez görmüştür, yaşamıştır da ondan... Kısacası yazarlar, şairler en "doğru" gerçekleri verirler bize. Önce anlamasak, yadırgamasak da günü gelir benimseriz o sözlerin önemini, yaşanmışlığını. Sıradan kişiler "edebiyat" saysalar da birtakım sözleri, dizeleri, yapıtları, çağlar aşınca o sözler, dizeler, yapıtlar "edebiyat"ın "gerçek yaşam" olduğu anlaşılır gelecek kuşaklarca...

Önümdeki gazeteleri okuyorum, notlar alıyorum, oturup ben de bir şeyler yazıyorum. İşte Türkiye'nin durumu, işte dünyanın durumu! Güzel olan bir şey görüyor musunuz? Bir güzellik bıraktılar mı ortada? İçimizde, dışımızda, bir yerlerde? Hayır ne varsa çirkindir, çirkinliktir egemenliğini bir daha kalkmazcasına kurmuş olan... Bin demiş Hugo, hangi bin, kaç bin, kaç yüz bin? Günümüzde, hele bugünkü ortamın Türkiye'sinde çirkinlikler sayılmayacak kadar çok. Bu çirkinlikler dört yanımızda olunca, neye baksak çirkinliği görünce "güzel"i aramak bir düş oluyor!.. Hatta gülünçleşiyor böyle bir çaba!..

"Güzelliğin bir tek görünüşü vardır, çirkinliğin bin" Güzelliğin düşmanları bin kat çoktur demeye gelir bu. Güzel duyguların, isteklerin, özlemlerin binlerce düşman karşısında sürdürdüğü savaş ne denli güçtür, ne denli umutsuzdur anlayın artık!.. Üstelik güzellik tek kalır, çirkinlikse çirkinlik doğurur, yaratır. Yapılacak şey, bir

güzelliği bin yapabilmek, bin çirkinliği de azaltmanın yolunu bulmak. Politikada, sanatta, düşüncede, yaşamda, insanoğlunun iç dünyasında her yerde, her işte...

Nereye baksan çirkinliğin göründüğü bir zamanda, kalkmış güzelliğin övgüsünü yapıyoruz işte!.. Nerdeyse "hayali" bir konu, "soyut" bir nesne olmuş, masallara karışmış, kaçmış gizlenmiş derinliklere, çağa yakışmaz olduğunu anlamış bir kavram... Ama bir gün yaşatılacak, benimsenecek, ortadan kaldırılsa bile er geç yaratılacak...

EY VATAN
HAİNİ!

"Ey vatan haini" Resneli Niyazi Bey'in 1908'de Manastır Jandarma Komutanına gönderdiği mektup böyle başlıyor. "Üzerinizde ordunun en büyük subayı olduğunuzu gösterecek millet damgası var. Allah belanızı versin. Seni büyüten vatanın hakkını unutma. Saçı bitmemiş yetimlerin zorla alınan parasıyla yetiştirilip geliştirilen zekânı, millet yoluna kullan. Ölümden kurtulamazsın, bari şerefinle öl."

Resneli kolağası Niyazi iki yüz askeriyle dağa çıkmıştır. Kelleyi koltuğuna alarak... Sonu önceden bilinmeyen bir serüvene atılmaktır bu. Koskoca Osmanlı Devletine başkaldırmak akıl alır iş değildir. Böyle davranışlarda akıl, mantık, sağduyu aranmaz, yüreği yurt, ulus sevgisiyle çarpan kişi bir anda verir kararını... "Tüm ulusun isteği Anayasanın yürürlüğe konmasıdır. Amacımız bundan sonra uygar milletlere benzeyecek bir yönetimin kurulmasıdır. Biz Anayasanın hemen bugün yürürlüğe konmasını istiyoruz. Eğer hükümet bunu sağlamazsa millet zorla alacaktır."

Ama işbaşındaki zorba iktidarla uygunluk halinde olanlar her zaman vardır hem böylelerinin sayısı da pek çoktur. Belki de akılları almaz padişaha karşı çıkılacağı... Yerleşmiş düzeni değiştirmek, yıkmak kafalarına sığmaz. İçlerinden birinin böyle bir işe kalkışması en büyük suçtur. Niyazi Bey gibi öncü kişiler, böylelerini "hain", "vatan haini" diye nitelerler. Şöyle seslenirler onlara: "Sende duygu yok mu? Yurdun bir yaralı aslan gibi çırpınıp duruyor. Senin gibi sütüyle, kanıyla beslediği, önemle yetiştirdiği gençlerin, ben iyi bir

subayım diye övündüğü kurmayların görevi böyle cansız bir kadavra gibi ruhsuz, duygusuz durması doğru mudur? Sen yurduna karşı nankörlük ederek dünyada en bayağı bir cinayeti yaptığını düşünüyor musun?"

"Balkanlarda Bir Gerillacı" 1900'lerde "komiteci" denilirdi böyle devrimcilere. Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in anılarını okuyorum. Genç yaşta büyük ün kazanmış birkaç yıl sonra bir kurşunla öldürülmüş gerçek bir yurtsever. Kendi çıkarını düşünmeden canını tehlikeye atmış, hiçbir karşılık beklememiş ve almamış... Anılarına yazdığı önsözde şöyle diyor: "Yaratılıştaki olgunluk ve büyüklüğü yeryüzündeki bütün uluslardan üstün olan Türk ulusu henüz gençtir. Millet kendi gücüyle orantılı olan geniş bir devlet kurduktan sonra onu koruyacak yerde aşırı tutkulara kapılarak doğal sınırlarını aşmış, gereğinden çok koşmuş olduğu için birçok duraklamalara, gerilemelere düşmüştür. Niyazi Bey devrimci atılımda geç kalındığı kanısındadır. Türk ulusu boşu boşuna yüz yıllar geçirmiştir: "Şimdi biz üç yüz yıl önce, evet tam üç yüz yıl önce yapılacak işler karşısında bulunuyoruz. Hem de hiç uygun olmayan bir durumla, o kuvvet, o zaman, o güçten yoksun olarak. Niyazi Bey yakın bir gelecekte kurulacak devrimci Türkiye Cumhuriyetini sanki o günden görmüştür. "Davranışımız, genel başarımız milletledir. Böylece millet geleceğinin mutluluğunu ve geleceğini hazırlayacak güce ulaşmıştır. Bunun için, uzağı görmek, kanaat, sabır ve dayanmak gereklidir. Yalnız evet; bu yolda yürürken şahsi duygu ve çekişmelerden uzak kalınarak düşünce birliğinde olmanın önyargı olduğu unutulmamalıdır."

Niyazi Bey Hürriyet kahramanı oldu çok geçmeden. Dağdan indi geyiğiyle, resimleri basıldı, adı yurdun en uzak yerlerinde duyuldu! "Enver'ler Niyazi'ler, Hamiyetli askerler", şarkıları, şiirleri, kuşakların belleğine geçti. Peki bir soru size, Niyazi Bey'in "Ey Vatan Haini" diye seslendiği kişiler ne oldular? Her devrimden sonra tek tek ele alıp incelemek gerekir o devrime karşı çıkanların, önlemeye kalkışanların serüvenlerini? Kimi öldürülür, tutuklanır, ama pek çoğu bir yolunu bulur yerinde kalır, hatta daha yüksek gö-

revlere geçmeyi bile başarır. Kraldan çok kralcılık ederek... "Ey Hain!", "Ey Vatan Haini!" diye anılan o kişiler de belki bir süre sonra yeniden ortaya çıkmışlardır. Aramızda yaşıyor da olabilirler. Abdülhamit'leri, Vahdettin'leri, zorbalık düzenlerini, çağdışı tutumları, kafaları anlayışları savunanlar şimdi o kadar çok ki "En akla gelmez yerlerde bile böyle düşünenleri görürsünüz. Kolağası Niyazi Bey'in "Ey Vatan Haini!" diye seslendiği, suçladığı kişiler zaman gelir Niyazi Bey'leri, gerçek kahramanları, öncüleri, yurtseverleri, bu yurda, bu ulusa bir aydınlık getirmek isteyenleri en ağır yalanlarla lekelemeye kalkışabilirler. O "vatan hainleri", "bari şerefinle öl" öğüdünü de dinlemezler. Şeref nedir bilseler vatan haini olurlar mıydı?

SİZİN BİR RUHUNUZ VAR MI?

Bilimsel bir gerçekmiş! Ben bilmiyordum bu bilimsel gerçeği!.. Nice bilemediğimiz gerçek var ya, onlardan değil bu. Gelin hep birlikte öğrenelim bu bilimsel gerçeği. Bir yerde okudum, ruhun bir ağırlığı varmış. Kadın ruhu on dört gram, erkek ruhu ise on yedi gram! Kadınların neden hafif oldukları anlaşılıyor: Ruhları erkekten üç gram daha az! Anadolu'nun kimi bölgelerinde kadınlara "eksik etek" derler, "eksik ruh" demek daha doğru olurmuş! Eksik ruhlu cins! Kadın cinsi! Bir de yüz yıllardan beri erkekler sevdikleri kadına "ruhum ruhum" diye seslenirler...

Ünlü Fransız sinema sanatçısı Noel-Noel bir konuşmasında bu ruh konusunu ele almış. "Yaşasın Ölüler" adlı bir film çevirmiş "Ben seyircilerin çevremizde dönüp dolaşan olağanüstü bu sevimli varlıklara inanmalarını istiyorum. Kızım, filmin senaryosunu okuyup bitirdiğinden beri ne zaman kalemini, lastiğini yitirse 'Büyükbabamın ruhu gelip şaka yaptı' diyor." Noel-Noel gerçekten de ruhlara inanıyor. Ölüm konusunda bir şey bildiğimiz yok. İnsan ölünce ağırlığı eksiliyor. Kadından on dört, erkekten on yedi gram uçup gidiyor. Bu ağırlık eksilmesinin nedenini hekimler bugüne dek açıklayabilmiş değiller. Fransız sanatçısına göre o yitip giden ağırlık, ruhların ağırlığıdır.

Doğrusu ya bu ruh ağırlığı sorunu beni epey düşündürdü. Öldükten sonra o 14 ya da 17 gram nereye gidiyor, diye değil. Gerçi bu da önemli! Bir anda ne oluyor bu ağırlık, nasıl ortadan kalkıyor? Bunun bilimsel bir açıklaması olmalı. Beni en çok düşündüren

kadının ayrı, erkeğin ayrı ağırlıkta birer ruhları olması... Kim bilir, belki de her insanın ruhu ayrı bir ağırlıktadır. Boy boy ruh, beğen beğendiğini! Bu arada ruhsuzlar, ruhunu satmışlar da bir haylidir elbet. Ölüleri teker teker tartmaya imkân yok ki o adamın yaşadığı sürece bir ruha sahip olup olmadığını anlayabilelim. Öldükten sonra bunu anlasak ne olur, anlamasak ne olur. Önemli olan yaşarken kimde ruh var, kimde yok, bunu bilmek...

Ata, "ruh" sözcüğüne çok kızardı, "can" sözcüğüne ise bayılırdı. Ruhu kaldırıp yerine can'ı koyun bir şey değişmez, ölür ölmez ağırlığı yitip giden şey işte, o, can, adı ne olursa olsun bir türlü ölmeyen düşsel varlık. Kiminde az, kiminde çok bulunan, kiminde ise hiçbir zaman var olmamış soyut anlam!.. Keşke insan canlıyken ruhun ağırlığını bilebilsek. Böylece aramızdaki ruhsuzları tanıyabilsek. Ruh ağırlığını ölçen bir araç bulunsa hem çok yararlı, hem de epey eğlendirici olacak!..

ÖNCE
EKMEKLER...

İki buçuğu verince bir süre bekledim, sonra ayıldım. Tamamdı. Bir küçücük ekmek iki buçuk liraydı. İçi hamur, yenilecek gibi de değil üstelik. Ekmek bu, yenmeyecek yeri yoktur ya, sözgelimi öyle diyorum işte! Bir lokması yere düşse öpüp başımıza koyduğumuz nimettir o. Ekmek olmasa ne yapar halkımız, ne yer, nasıl beslenir? Vereceksin iki buçuğu bir kilo ekmek alacaksın. Ya günde üç beş ekmek yiyen aileler, bir oturuşta bir somunu bitirenler! Ne yapacak onlar şimdi? Verecekler günde yedi buçuk, on lira, eder ayda üç yüz lira! Hem bu yalnız ekmek! Biraz da zeytin, peynir. Bir o kadar da onlar için ayır, etti mi altı yedi yüz... Ya geriye kalan, ev kirası, giyim, yol parası, çocuğun okul gideri, ilaç, doktor parası? Eğlenmek, gezmek diye bir şey yok elbet!..

Baktım rakı şişeleri vitrine dizilmiş, on iki buçuk liralık Yeni Rakı çıkmış yirmi liraya, filtreli sigaralar da beş buçuktan yedi buçuğa... Almış başını gidiyor fiyatlar. Yetişmek olası değil, ya kazançlar? Onlar günden güne geride kalıyor. Yaşam pahalılığı koşma şampiyonu, ücretler kaplumbağa!.. Birbirini izler şimdi bu fiyat artışı. Ona buna derken bir de bakarız yüzde yüz artmamış hiçbir şey kalmaz. Kimi açık açık zam yapar, kimi de hiç haber vermeden... Sabunlar bir iki lira yükselivermiş hiç belli etmeden... Şimdi sıra şekerde. Yetkililer "zam yok" derler, derler ya, kim aldırır. Zam yok demek, yakında zam gelecek demektir. Hem bul da al bakalım kesme şekeri! Toz da olsa şeker, şekerdir. O da ortadan kalkar yakında, ardından da zam gelir...

Duvardaki Karaoğlan yazılarını karalayıp Zamoğlan yazanlar şimdi ne yapacaklar? Demek iktidarda kim olursa olsun bu zammı yapacakmış! Suç Ecevit'in değilmiş! Talû hükûmeti sıktı dişini sonuna dek, bekleşen zamları yapmadan gitti iktidardan. Ecevit gelir gelmez bu çoktan gerçekleşmiş fiyat artırımını yapmak zorunda kaldı. Sanki suçlu oymuş gibi zamların ağırlığı altında kaldı. Daha doğrusu karşısındaki partiler el çabukluğu yapıp sorumluluğu ona yüklemeye kalkıştılar. Neyse ki kamuoyu diye bir şey var artık Türk toplumunda. Kör, sağır, duygusuz, budala bir yığın değil bu "kamuoyu" Her şeyi biliyor, anlıyor, değerlendiriyor, yerli yerine koyuyor iyiliği kötülüğü...

"Önce ekmekler bozuldu, sonra her şey... diye başlar 1944 yılında yazdığım bir öykü. Atasözü gibi bir şey oldu daha sonra!.. Önce ekmekler, sonra her şey... Karikatürler yapıldı, fıkralar yazıldı. Nazım Hikmet bile Bursa hapishanesinden Memet Fuat'a yazdığı mektupta bu öykünün ilk cümlelerini beğendiğini yazar. Bu öykü, daha doğrusu o giriş, o ad niye tuttu, yerleşti, benimsendi o kadar? Bir gerçeği, kaskatı bir gerçeği belirlediği, somutlaştırdığı için... Ekmek her şeydi de ondan! "Her şey ekmekle başladı, ekmekle bitecek" demiştim o öykümün sonunda. İkide bir ekmeğe el atar iktidarlar, oynarlar ekmekle... Fiyatını arttırırlar, ya da arttırmaz, kilosunu indirirler. Bir liradır, ama ufalmıştır, sandviç gibi olmuştur. Ne zaman ekmek üzerinde bir "ayarlama" yapılmışsa bilmeliyiz, toplumumuzda işler iyice sarpa sarmıştır, ya da sarmak üzeredir. Kötü olasılıkların habercisidir ekmekle oynamak...

Baktım baktım elimdeki ekmeğe bunları düşündüm. Biri gelmiş üç ekmek almıştı o sırada. Yolda ucunu ısırdı, yemeye başladı. Eve gidene dek yarılayacak bir tanesini. Sofrada da karısı, çocukları geri kalanı yutu yutuverecekler... İki buçuk lira!.. Bir zamanlar, yani benim çocukluk yıllarım olan 1930'larda büyük paraydı bir lira. Gümüşten yapılırdı liralar. Harcayıp harcayıp bitiremezdim bayram günlerinde. Bir buçuk kuruştu simit, üç otuz paraydı tramvay bileti... İnsan unutuyor eski günleri, açmalı koleksiyonlara bakmalı, ekmeklerin bozulmadığı o mutlu günleri yaşamalı. 1939'dan önceki

günlerdi onlar... Bir düş oldu gitti... Şimdi bir küçük ekmek iki buçuk lira... 1945'te "Vakit" gazetesinde de bir yazım için bu kadar para alırdım. Vakit kitabevinde yazı paralarını ödeyen Behram Bey "Parayı ne yapacaksın, sana kitap vereyim yarı fiyatına" derdi. Böylece bütün Vakit Neşriyatını, bazı kitapları ikişer olmak üzere almıştım. Sonunda dayanamamış "Biraz da para alsak olmaz mı?" demiştim. Kitap yerine para aldığım bir gün iki buçuk liraya Avrupa malı bir kravat satın almıştım kendime. Ekmek fiyatına Avrupa malı kravat. Gidip bir lokantaya yemek yesem elli-altmış kuruşa çıkardım, demek beş kişiye iyi bir lokantada karın doyurmaya yetermiş bugün küçük bir ekmek için ödediğimiz para...

Geçmiş geçmiştir, biz bugüne, daha doğrusu yarına bakalım. Yarını hazırlayalım. Geçmişten ders alarak. Bugünkü acı deneylerimizden yararlanarak.

YE MEMET YE!

Bir tadımlık... Bir kez tadarsın, bir daha yiyemezsin onu. İstanbul'un en eski lokantalarından biri, geçen gün 1934 yılındaki tarifeyi uygulamış; çorba yedi kuruş yirmi para, döner yirmi kuruş, salata beş kuruş, pilav on kuruş, komposto on iki kuruş, ekmek ve su parasız...

Kuyruklar uzamış Sirkeci'de, polis işe karışmış, camlar yere indirilmiş. İki bin yurttaş vermiş elli beş kuruşu, dönerli pilavlı kompostolu bir yemek yemiş, otuz yıl öncesini özlemle anarak. Lokanta bunu kırk yıl önceyi anmak için yapmış, on yıl sonra yine bir Şubat günü yine böyle, 55 kuruşa bir öğün yemek sunacakmış halkımıza...

1940'ların elli beş kuruşa bir öğle yemeği bugünün genç kuşakları için bir düş gibidir. Sudan ucuz dedikleri şey. Bugün bir gazoz içersiniz bu paraya, bir kola bile içemezsiniz. O günlerin en pahalı lokantasının fiyatıydı bu. Sirkeci'de Beyazıt'ta öteki lokantalardan yirmi beş kuruşa çıkılırdı döneri pilavı kompostosu ile. 1940'larda hem İkinci Dünya Savaşı'nın yoksunluk günlerinde bile en çok bir lira tutardı iyi bir lokantada öğle ya da akşam yemeği... Döner otuz beş kuruş, pilav on beş kuruş, komposto yirmi kuruş, on kuruş da bahşiş verdin mi tamamdı. Hem porsiyonlar şimdiki gibi "kuş" porsiyonu değildi.

Yalnız lokanta mı? Her şey öyleydi, bir takım elbise kırk-elli liraya çıkıyordu 1940'da. Bir ayakkabı beş altı bilemedin on lira. Bir sinema bileti yirmi beş-otuz beş kuruş. Tramvayda iki kuruş on parayla gidilirdi bir yerden bir yere. Bugünkü yeni rakı şişesinin adı Kırk Dokuzluk'tu, kırk dokuz kuruşa satıldığı için... Say sayabildiği-

ni, hatırla hatırlayabildiğini. Ne mutlu, ne bereketle günlerdi, ah ah diye...

Bir şey unutulmasın, o günlerde elli beş kuruş verip de o ünlü lokantada yemek yiyenler parmakla gösterilirdi. Dört odalı bir evin kirası on-beş lira olunca elli beş kuruşa bir öğün yemek epey pahalıya gelirdi de ondan. Bugün orta halli bir katın kirasının en az bin lira olduğunu düşünürseniz, elli beş kuruşun o günlerde epey önemli olduğunu anlarsınız.

1934'de ilkokuldaydım. Bayramlarda babamdan bir lira alırdım. Üç gün için bir tek lira... Gümüş liralar vardı o zamanlar. Dört tane koskoca manda gözü ederdi bir teklik. Üç gün bu para yeterdi bana. Çikolata alırdım. Kadırga'daki Karagümrük'teki bayram yerindeki salıncaklara, atlı karıncalara binerdim, dergiler alırdım, horoz şekerleri, daha neler neler, bitiremezdim kolay kolay. Demek istediğim, bugüne oranla paranın değeri çok, ama çok yüksekti. Para denen bir sözcük havada kalan bir kavram değildi, bir birimdi, bir değerdi "para" Dilenciler vardı "on para" isterlerdi. Paralar birikir kuruş olurdu. Bugün eski anlamıyla "para" kalmadı ortalıkta, nerdeyse kuruş da... Beş kuruş, on kuruş pek görülmüyor artık. En küçük para birimi yirmi beş kuruş, dilenciye verdin mi o bile burun kıvırıyor!..

Bir tadımlık yaşamak kırk yıl önceyi... Kim düşünmüşse iyi etmiş. Yapmalı zaman zaman böyle şeyleri. Kırk yıl öncenin masal olmadığı ancak böyle anlaşılır. Yaşı ilerlemiş olanlar çocukluk günlerine döner, gençler bir masal dünyasında yaşar. En iyisi de yoksul takımının karnı bir tost bedeline et görür, komposto görür!

Diyeceksiniz bir de alışmak var güzel şeylere... Tahsin Saraç yazmıştı birkaç yıl önce, Muş'ta ya da Bitlis'te toprak ağaları ziyafetten sonra artıkları yanaşmalara, hizmetkârlara vermez, köpeklerin önüne döktürürlermiş. Biri "Tatmasınlar, sonra ağızları alışır" demiş... Şimdi elli beş kuruşa üç kap yemek yiyen, hem de en lüks bir lokantamızda bu güzel tatları yaşayan yoksul kişiler ne yapacaklar? O bir tadımlık güzelliği yıllar yılı duyacaklar, masal anlatır gibi

anlatacaklar. Ne demiş bir tanesi "Çocuklarıma nasıl anlatacağım et yediğimi?" Boğazında kalmıştır o tadımlık tat...

On yıl sonrayı beklesinler öyleyse. Nedir ki zaman, kuş gibi uçar gider! "Halk hizmeti" için eski tarifeleri uygulayan lokantalar da çoğalır belki zamanla... Kısacası Umut yoksulun ekmeğidir. Ye Memet ye!..

GRİPTEN YATARKEN...

Bernard Shaw 1919'da bir grip sonrası şöyle yazmış bir hanım arkadaşına: "Herkes gibi bir grip geçirdim, kendimi intiharın eşiğinde duyuyorum." Umut kırıcı, bezginlik verici bir durumdur bu. Hastalık mı, değil mi bilmiyorum; ama yaşamdan bıktırıcı bir tatsızlık...

Birkaç gündür ben de Shaw'ın anlattığı durumdayım. Nezle, baş ağrısı, kırıklık, hafif ateş. Hepsinin üstünde yaşamın kapkara görünen bir renge bürünmesi. Alırsın eline bir kitap, ağır gelir satırlar, okuyamazsın. Eğlenceli bir roman olsun dersin, burnun akar, gözlerin sulanır, kafanın içinde davullar çalar. Sırt üstü yatıp düşüneceksin. Uyur uyanık durumda. Hayaller, düşler kuracaksın, yalnızsan evde, odanda, geçmiş gitmiş, ziyan olmuş yılların acısını tadacaksın...

Nedir bu nezle, bu grip dediğimiz? Tam sırası dedim bunu öğrenmenin. Gelişim Yayınları'nın yedinci kitabı "Grip"miş. George H. Werner'in kitabı. Ne demişler, her yapıtın bir sırası vardır, yeri gelir açar okursun. Gelişim Dizisi de kitaplıkta yan yana duruyor günlerdir, sayısı on beşe ulaştı. Her hafta bir kitap, kısa zamanda sayısı elliyi yüzü bulur. Elimizin altında bir ansiklopedi... Fransızların "Que-Sais-Je", Türkçesiyle "Ne biliyorum?" kitapları... Öteden beri bu dizinin kitapları çeşitli yayınevlerinde yayınlanır. Bu arada eski yıllarda ben de iki kitap çevirmiştim bu diziden. Nedir özelliği bu kitapların? Yaşamın, bilimin, sanatın, kültürün, kısacası insanoğlunu ilgilendiren her çeşit bilgi dalının en önemli, en gerekli yanları-

nı toplu biçimde okura sunması. Çağımızın aydın insanı her şeyi bilmek zorunda, hiç değilse yeri, zamanı gelince elinin altındaki bir küçük kitabı açıp karıştırarak o konuda yeterli bir şeyler öğrenmesi gerek... "Ne biliyorum" dizisi, ona benzer yayınlar, bu iş için işte.

Gelişim Yayınları'nda bugüne dek çıkan kitaplar İktisat Siyaseti, Cinsel İlişkiler Tarihi, Keşifler Tarihi, Siyasal Rejimler, Beslenme Rejimleri, Uluslararası Petrol Sorunları, Grip, Dinler Tarihi. Bürolar ve Bürokrasi, Mimarlık Tarihi, Diyalektik, Balkan Ülkeleri İktisadı, Toplumsal Sınıflar, 1995 Uygarlığı; yakın günlerde de Madde, Elektrik, Enerji, Psikoloji Tarihi çıkacak... Bu yapıtlar gelişi güzel hazırlanmış değil, o dalın en yetkili uzmanlarınca yazılmış, ayrıca "Que-Sais-Je" dizisinin boyutlarına göre ayrı bir özenle düzenlenmiş. Kısacası, bütün bu kitaplar belirli örneğe göre biçimlenmiştir. Aşırı derinliğe gitmemek, değişik konularda bilgisini arttırmak isteyen okuru yeterince doyurmak, amaç budur.

Açtım "Grip" kitabını daldım okumaya. Sırt üstü yatıp bir hastalığı tanımlayan kitabı, hem de o hastalıktan acı çekerken okumak daha mı etkili oluyor nedir? Bir solukta kitabı yarılamıştım. Bakıyorum bütün bu "Grip" belirtileri bende var, bıkkınlık, yorgunluk, umutsuzluk... Yaşamım süresince nezleden çok çektim. Nezle, gribin başlangıcıdır, kapısıdır. Bir önleme yolu bulamadılar şu nezleye, ne ilaç, ne aşı! Üstelik de böyle günlerimde yazmak, okumak, çalışmak zorunda da kalmışımdır. Şu andaki gibi... Gripli bir hasta olarak "Grip" denen bu ilginç hastalığı incelemek biraz tuhaf oluyor! Ölen var mı diye bakıyorum önce? Ne çok çeşit grip varmış! Hatırlarsınız İspanyol nezlesinden Hong Kong gribine kadar zaman zaman dünyayı kırıp geçiren salgınları... Bir türlü başa çıkılmayan bir virüs bu, değişik kılıklara giriyor. İnsanoğlu aşıyla, ilaçla elbet bir gün hakkından gelecek. Belki o zaman da başka kılığa girer yine çıkar ortalığa...

Bakın ne diyor Dr. Werner: "Gribe karşı bir aşının verdiği bağışıklığın süresi çok büyük değildir. Genellikle bir yılın sonunda antikor oranı büyük ölçüde düşer, her yıl, özellikle kasım ayında yapılacak bir aşı, bağışıklığı etkin bir düzeyde tutmakta en yüksek şansı

sağlar. Bütün bu bilgiler şunu gösteriyor ki, bir toplumu bütünüyle kitle halinde aşılama, gribin genellikle sıradan bir hastalık olduğu da düşünülünce, karşılanması mümkün olmayan büyük uygulama güçlükleri gösterecektir." Herkesi aşılamak olanaksız olduğuna göre aşılanması gerekenler öncelikle şu kimselermiş. Süregen (kronik, müzmin) hastalığa, akut mafsal romatizmasına, kalp, damar hastalıklarına, süregen bronşit akciğer hastalıklarına, şeker ya da Addison hastalığına tutulmuş kişiler, gebe kadınlar, yaşlı kimseler...

Gribi, "Grip" kitabıyla atlatmaya kalkışmak boşuna! Kapatmalı böyle hastalık kitaplarını da sırt üstü uzanmalı. Eğlenceli bir romana göz gezdirerek uyumaya çalışmalı. Şimdilik dursun bir yanda gündelik haberler, Milliyetçi öğütleri, komandolar, bilmem neler!..

KÂĞIDA DÖNÜŞMÜŞ BİR OZAN

İlhan Berk'in "Atlas" adlı şiirlerini okuyorum... Atlas benim coğrafyamdır. Benim bu dünyada yaşadığımın insanlarla, doğayla alışverişimin bu dünyaya çıkması, vurması" diyor. İlhan Berk, 1939'lara kadar inen eski bir arkadaşlığın sayısız anılarında yaşar hep... Taa Whitman'ca o uzun dizeli şiirleriyle... "Ben İlhan Berk" diye başlardı. Kısık gülerdi, sigarasını silkelerdi. Hep dizeler yazardı, hep bir şeyler alır okurdu. Yüksek kaldırım kitapçılarından... Hep yürür gezerdi. 1940, 43, 46 yılları... Şehzadebaşı, Fatih, Yenikapı, Beyoğlu yolları, sokakları. Çoğu dizelerinde yaşar bütün bu yerler hâlâ. Açsam "İstanbul"u bulurum hepsini. Kendimi de, o günlerdeki halimle...

"Atlas"ı okuyorum. Gezdiği yerler, yaşadığı yerler, seviler, izlenimler, anılar... "Yazmak ki yaşamayı yazarak öldürmek böylece ondan kurtulmaktır. Öyleyse Atlas ölümün bir biçimidir diyebilirim. diyor. "Varoluşu bir kâğıda dönüşmüş ben" diye tanımlıyor "Atlas"ı... Şimdi bu kitap bir ozan mıdır? Berk midir? Ya önceki kitaplar nedir? Onlar da "İlhan Berk"dir bence. "Türkiye Şarkısı"ndan "Taşbaskısı"na... İlginç bir ozandır Berk. Durmadan yer değiştiren biri... Görmüşsünüzdür onu bir yerde, bir noktada. Dursun orda, gideyim, işimi göreyim, dönüşte onu yerinde bulurum, demişsiniz. Bir de bakmışsınız, yok bıraktığınız yerde. Bıraktığınız yer bile yok olmuş! Hem oradaki kendini, hem de "orası"nı silip atmış edebiyat evreninden! Hep değişken, yenileşen, daha doğrusu değişmek isteyen, değiştiğini sanan, yenilendiğine inanan bir ozan... Bir ben-

zeri yok. Beğen beğenme, kız darıl, öyle biri işte, böyle...

Yıllarca görmem. Kızarım kimi zaman. Bakmışımdır, bir dizeyi tanımışımdır, başka bir sokakta rastladığım, tanıdığım bir insan gibidir o dize... İlhan Berk'in şiir dünyasına hiç çekinmeden giriverir, o yabancı kılığıyla. Berk "onu ordan aldım, benim yaptım" der. Ozanlar birbirlerine dayanırlar, birbirlerinden esinlenirler, birbirlerine öykünürler. Ama sonunda hep "bir başka" ozan olurlar. Aynı dize başka başka ozanlarda "aynı" kalmaz. Berk bunu çok eskiden anlamış, bir şiir uzmanı, bir şiir delisi olduğu için.

Bilirim, ilkokul öğretmeniyken, öğrenciyken, ortaokul Fransızca öğretmenliği yaparken, bankada çalışırken, emekli bir orta yaşlı olduğunda, her yerde, her zamanda o bir şiir tutkunu olmuştur. Şiir seven, şiir yaşayan, şiir düşünen, elbette ki şiir yazan bir insan... Şaşarım, nasıl evlendi, nasıl baba oldu, nasıl bir bankada çalıştı, nasıl ev bark edindi? Nasıl becerdi bunca gerçekçi işleri? O bir düş insanı gibi dolaşıp duran... "Sessiz yaşadı Homeros, dağ yolları gibi" demiş. Berk nasıl yaşadı peki? Kimse, kimsenin yaşamını bilemez. En yakını bile, belki kendisi bile... "Kâğıda dönüşmüş olan ben"deki ozan o bildiğimiz İlhan Berk mi? Geleceğin insanları okurlarsa, okuyacaklarsa, daha doğrusu yarma kalacaksa bu dizeler, onlar tanıyacaklar, biçimlendireceklar, anlamlandıracaklar.

Ben otuz yılı aşkın bir arkadaşlık, zaman zaman dostluk, zaman zaman aşinalık, zaman zaman okurlukla geçen bu çağı yorumlamak istemem. Büsbütün yansız olamam, çünkü kendi dışıma çıkamam. Alır "Atlas"ı okurum, beğenirim beğenmem, çizerim, silerim, notlar alırım, belleğimde saklarım sevdiğim dizeleri, rastladığım, yabancı dizelerin gerçek yerlerini düşünürüm. En eski okurlarından olmak bir ozanın, iyi mi kötü mü? Bunu ozan düşünsün...

İlhan Berk'e bir gün "Sen Dorian Gray'in Portresi gibisin" demiştim. Gider gelirdi, yıllarca yitip giderdi ortadan, Kırşehir, Giresun, Ankara, dış geziler... Hiç değişmezdi. Yaşı kaçtı? Bir kez solgundu yüzü 1945'lerde, Şehzadebaşı caddesinde, bir sinemanın önünde... Birden iki yaş ilerleyivermiş. Siz bir günde iki yıl atlayamazsınız. O atlar! Ozandır çünkü... Ağabeyi "Senin nüfusun iki yaş

küçük yazıldı, koca adam oldun" demiş. Kızgınlıkla mı, sevgiyle mi, nedense. Hiç gülemedi, dize okuyamadı o gün. Belki şiirde yazamadı birkaç gün. O zaman ne yapar Berk, açar başka ozanların dizelerini okur, yazar defterlere. Aragon Hugo'dan almış. Hugo daha eskilerden, daha eskiler Latinlerden, diyelim Vergilius'tan, o da Yunanlılardan, gider gider sonsuza dek...

"Atlas"ı alın desem bulamazsınız belki. Çok güzel bir kitap, kâğıdı, kapağı, elbette ki içindeki dizeler, Berk'in kendisi, "kâğıda dönüşmüş" bir ozan... Kırk liralık bir kitap, bir şiir kitabı... Bana imzalamış, "Benden bir burukluk kalır mı dünyada" demiş. Belki de başka şeydir, ben böyle okudum, böyle olsun istedim. Bir burukluk!.. Kalır elbet, dize biçiminde kalır İlhan Berk... "Ben kalıcı yazılar yazıyorum artık" demiyor mu kendisi de, soranlara sormayanlara! Biliyor "kalmanın yolunu" demek! Gidin, öğrenin. Belki kendi Atlas"ını yazmaktır bunun yolu. O zaman nerden bulursanız bulun, kıyın bir kırk liraya. Bir ozan etmez mi o kadar?

FAŞİZM BİR KERTENKELEDİR

"Ahmaklık edeceğimize görmesini öğrenebilseydik
Güldürünün özündeki vahşeti anlardık
Çene çalacağımıza koyabilseydik eylemimizi ortaya
Kıçüstü oturmazdık daima
Görüp öğrenebildiğimiz tek şey belki de bu olmuştur
Yine de hemen sevinme arkadaş! Bozguna uğradı diye
Gerçi dünya ayaklandı ve namussuzu durdurdu ama,
Onu doğuran kancık kızışmış bekliyor yine.

Bertoldt Brecht böyle der Arturo Ui'sinde... "Güldürü" gibi başlar, ama sonu vahşete ulaşır. Nedir bu? Bir bilmece size. Faşizmdir, faşizm. Bir yüzü yoktur faşizmin, bin bir maskeli, kılığı vardır. Sesi de değişir, yumuşak, sert, korkutucu, yakın, sıcak, soğuk... Faşizmi parababaları sever, kapital sahipleri korur, toplumları uygun adımda yürütmekte yarar gören düzen koruyucuları destekler. Ama en çok faşizme yatkınlık duyanlar gençlerdir. Genç demek, güçlü insan demektir. İçi enerji dolu, hayal dolu, istek dolu, harcanmamış bir güç kaynağıdır genç... Hele kafası fazla işlemiyorsa, hayal gücü yoksa, yarınların neler getirebileceğini göremeyecek yaratılıştaysa, süslü sözlere, yaldızlı görünüşlere, atılgan öncülere çabucak kaptırır kendini...

Birkaç ay önce okumuştum, şimdi yeniden okuyorum. Bir roman bu. Elinize aldığınız zaman bitirmeden bırakamayacağınız türden. "Gün ışıyana dek sayfaları birbiri ardına çevirmek zorundası-

nız" demiş bir eleştirici. Kolay bir roman, sizi sıkmıyor, olaylar, kişiler, entrika hepsi çekiyor sizi... Niye yeniden okuyorum? Böyle romanlar bir kez okunur geçilir, olup bitenleri anladınız mı, geriye ne kalır? Çoğunlukla hiç. Ama bu romanda "faşizm"in doğum sancılarının çekildiği bir toplum var. Faşist düzeni yeniden kurmak için bin bir dalavere çeviren insanlar, askerler, politikacılar var. Faşizme yatkın, hatta kurulacak faşist düzenin önderini bağrında saklayan haber alma örgütleri var... Anladınız, bu günlerin romanı bu. İçinde bulunduğumuz olayların karmaşıklığını çözmemize yardımcı olacak bir kitap...

"Kertenkele" Bir "çoksatar"dır, yani bestseller. Amerikalı Morris West'in yapıtı. "Hem entellektüel açıdan, hem de heyecan yönünden zengin bir kitap" demiş başka bir eleştirici. Bir gizli faşist örgütün simgesidir "Kertenkele" Faşizme simge olarak seçseniz seçseniz kertenkeleyi seçersiniz! Birden ortaya çıkıverir, durur durur, siner siner, sonra birden üç adım fırlayıverir ileri, yine siner, saklanır yerin rengine uydurur kendini. Sonra birden fırlar ileri, taşların altından, otların arasından sıyrılır... Faşizm de böyle değil mi? Ülkesine, toplumuna göre bir renk alır faşizm. Değişmez belirgin yanı, herkesten çok yurtsever, milliyetçi görünmeleridir faşistlerin. Ama arkaları her zaman kapital gücüne dayanır. Ülkenin parababaları sırtlarını sıvazlar, para verir, giydirir kuşatır, iş bulur, silah verir ellerine, ona buna saldırtır. İtalya'da, Almanya'da, İspanya'da, Portekiz'de, daha başka irili ufaklı faşist yönetimlerde görüldüğü gibi...

İtalya'da geçer olay. Kertenkele örgütünün lideri bir generaldir. Mussolini'nin düzenini yeniden ülkeye egemen kılmak ister. Ama gerçek baş o değildir. Bir genç subay bunu anlar, işin üstüne düşer. İtalya çeyrek, yüz yıl Faşist egemenliği yaşamıştır. Sonra da Faşist Duçe'sini tepetaklak asarak öcünü almıştır, ama faşist eğilim bu ülkede hâlâ yaşamaktadır. Gizli de değil açıkça, partilerle, gazetelerle savunması yapılan, taraftarları olan bir güç halinde... Geçen yaz bir trene bomba konulduğunu, bunun faşistlerin işi olduğunu hatırlarsınız. Romanın bir yerinde şöyle der bir haber alma yetkili-

si: "Zaten bu dairede yeteri kadar faşist var. Bazen düşünüyorum da İtalya'da senden başka demokrat kalıp kalmadığını merak ediyorum. Hem belki de İtalya hiçbir zaman demokrat olmamıştır ya."

Her yerde oynanan faşist oyunu aynıdır. İktidar güçlerini ele geçirmek. Doğrudan doğruya değil, açıkça da değil... Milliyetçilik, yurtseverlik maskesi altında... Solcular gösteriler mi yaptı üstlerine yürürsün, içlerine kışkırtıcı ajan sokarsın, yurtta barış, huzur kalmamış sanısı uyanır halkta, böylece faşizmin kucağına düşüverir. İşte bir konuşma.

" – Kışkırtma eylemlerinden amaç ne?"

" – İşçi gösterileri sırasında polis örgütlerine karşı şiddet hareketlerinin planlanması, Maoist ya da Marksist grupların üstüne yıkılacak bombalı saldırılar düzenlenmesi, silahlı kuvvetlerde yeni harekete getirici kuvvetler sağlamak, İtalya'nın yüksek yürütme organlarında politik etkinlikler ve değişiklikler sağlamak."

Ama Kertenele'nin kahramanı Cumhuriyet ilkelerine bağlı bir subaydır. Faşizme, her türlü dikta özlemcilerine karşıdır. Cumhuriyeti korumakla görevlidir o. "Ben bu korumacılığa inanmıyorum. Aslında sen de inanmıyorsun. Sen politik bir araçsın. Siyaseti elinde tutan biri seni eline alıp istediği gibi oynatabilir" der sevgilisi ona... Gerçek cumhuriyetçiler, demokratlar her şeyi göze alarak Faşizme karşı çıkacaklar, en yakınlarına, hatta amirlerine, devletin yüksek yerlerindeki kişilere karşı demokrasi düzenini koruyacaklardır... Parababası azınlığın buyruğundaki faşist özenticilerle halk çoğunluğunun yararına bağlı gerçek demokratların savaşı sürüp gitmektedir her yerde...

"Kertenkele"ler bizim toplulumuzda da var. Gizli gizli sürünenler, birden fırlayıverenler, Türk demokrasisini yıkıp yok etmek isteyenler...

İHANET YILLARI...

"Bu ülke aydınlarının karşı karşıya bulunduğu sorun son derece ciddidir. Gerici politikacılar, bütün aydınlara kuşkuyla bakılmasını sağlamakta başarılı olmuşlardır. Bu başarıdan sonra şimdi öğretme özgürlüğünü baskı altına alma ve kendilerine boyun eğmeyenleri aç bırakma çabalarına girişeceklerdir. Aydınlar azınlığı buna karşı ne yapmalıdır. Gandhi'nin yolunu izlemek, onlarla işbirliği etmemek doğru olur kanısındayım. Tanıklık etmek için çağrılanlar Komite'nin önüne çıkmamalı, gerekirse cezaevine girmeyi, parasız kalmayı, ülkenin çıkarları uğruna kendi çıkarından olmayı göze almalıdırlar. Bunu yaparken Anayasa'ya sığınmamalı, onurlu bir yurttaşın böyle bir soruşturmaya katılamayacağını haykırmalıdırlar. Yeterli sayıda kimse bunu yapabilirse, başarı kazanılır. Başarı kazanmazsa bu ulus zaten köle olarak yaşamayı kabullenmiş demektir."

1953 yılında büyük bilgin Albert Einstein böyle yazıyordu. "Köle olarak yaşamayı kabul etmemek" için "Karşı koymak" gerekliydi. Amerikan yurttaşı, aydın bir kişi, gerçek bir yazar, bir bilgin, bir sanatçı olarak, geriliğe, çağdışı tutumlara, faşist özentilere "hayır" demek bir görevdi. Tutuklasalar, hapse de atsalar işsiz de bıraksalar insanlık onuru taşıyan her kişi gerici politikacıların karşısında eğilmemeli, yenilgiyi kabul etmemeliydi.

İkinci Dünya Savaşının hemen ardından ABD'de cadı kazanları kaynatılmaya başlandı. Başkan Roosevelt ölmüş, yerini alan Truman kendini soğuk savaşın havasına kaptırmıştı. Truman sermaye çevrelerinin politikada yüksek görevlere getirdiği sıradan bir politikacıydı. Yazgı değildi onu başkanlık koltuğuna oturtan, birtakım pa-

rasal güçler, paraya egemen kişilerdi. 1945'ten sonra ABD'de her şey değişti. ABD içindeki sola karşı düşmanca bir tutum gün ışığına çıktı. Sola yakınlık duyan, sol partilere yazılan aydınlar cadı kazanında kaynatıldılar. Sinema oyuncuları, yöneticiler, yazarlar, hepsi hepsi ABD kamuoyu önünde zararlı bir kişi olarak damgalanmak istendi. Bunların içinden, gerçek aydın olmak haysiyetine sahip kimseler bu acı, utanç verici dönemden ak alınla çıktılar. Başka ülkelerde de zaman zaman hortlayan, gerçek ulusseverleri, yurtseverleri suçlayan gericilerin, çıkarcıların, halk düşmanlarının oyunudur bu. Sık sık ortaya çıkan bir tutum, bir akım, bir kokuşmuşluk...

Ülkü Tamer'in Eric Bentley'in derlemesinden yararlanarak hazırladığı "İhanet Yılları" bizi 1947-55 yıllarının ABD'sine götürüyor. Senato'da "Amerika'ya karşı çalışmaları araştırma komitesi" kurulmuş, bu komite ünlü sanatçıları "tanık" olarak sorguya çekmiştir. Kimler yoktur ki, solcu sanatçılar; Robeson, Brecht, Eiser, Miller, Ferrer; sağcılar; Cooper, Ronald Reagan, Robinson, önce solcuyken, Amerikan Komünist Partisine üyeyken sonradan "pişmanlık" getirenler: Larry Parks, Sterling Hayden, Edward Dymytryk, Lee J. Cobb vb.'ler. "İhanet Yılları"nda Senato Komitesinin bütün bu sanatçılarla yaptığı görüşmelerin, soruşturmaların tutanaklarını buluyoruz. Bütün bu konuşmalardan yararlanılarak başarılı bir sahne oyunu hazırlanabilir.

Hollywood patronları solcu sayılan ya da solcu diye mimlenen yazarları, oyuncuları, yöneticileri "kara liste"ye almıştır. Bir anda bütün bu ünlü kişiler parasız kalmak, unutulmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ya gericiliğe, soğuk savaş tüccarlarına, cadı kazanını kaynatanlara teslim olunacaktır, ya da Amerikan dünyasında silinip gidilecektir. Solcuları suçlayanlar "büyük birer yurtsever" sayılırlar, solcuları koruyanlar ise "bir hain!" "Rusya Şarkısı" adlı filmde oynayan ünlü yıldız Robert Taylor bu komite önünde kendini "temize çıkarmak" için bütün çabasını harcayacaktır, şöyle der Taylor: "Elimde olsa bütün komünistleri Rusya'ya veya ona benzer bir ülkeye gönderir, bir daha da bu ülkeye sokmazdım." Oysa Amerika'da Komünist Parti öteki partiler kadar yasal ve demokratik

haklardan yararlanması gereken bir siyasal örgüttür. Bir Gary Cooper, "Çanlar Kimin İçin Çalıyor?" filminde canlandırdığı kişiliği yadsımak için komite önünde ne diller dökmez! "Karl Marx'ı hiç okumadım. Komünizm konusunda kulaktan dolma bilgim var. Ama anladığım kadarıyla hoş bir şey değil komünizm" der...

Senato Komitesi önünde yüreklilikle konuşanlar, Anayasal hakları savunanlar da vardır. Yazar Lawson Komite Başkanının "Bizi karşınıza alırsanız başınıza neler geleceğini sanırım biliyorsunuzdur?" demesi üzerine, "Şunu bilin beni korkutamazsınız. Sizin yıkmak istediğiniz insan haklarını savunmak için sonuna kadar savaşacağım" yanıtını verir. Komedyen Lionel Stander "İspanyol engisizyonu gibi bir şey" saydığı bu komite önünde şöyle bağırır: "Kara listeler düzenleyerek yıkıcı çalışmalarda bulunan, sanata sansür koymaya çalışan fanatiklere yardımcı oluyorsunuz. Ben düşünce özgürlüğüne inanırım" der. Zenci şarkıcı Paul Robeson ise "Sizlerin yurtseverlikle ilginiz yok. Asıl Amerika'ya karşı çalışan sizlersiniz, kendinizden utanın" demekten çekinmeyecektir.

Evet, 1947-55 arasında ABD'de böyle cadı kazanları kaynatılmış, kara listeler düzenlenmiş, demokrasiye aykırı komiteler kurulmuştur. Komiteye "karşı" çıktığı gerekçesiyle sanatçılar, yazarlar hapse atılmıştır. Komiteye uzun yıllar başkanlık eden, solcu saydığı sanatçıları ağır biçimde suçlayan Amerika'nın savunmasını üstlenen senatör Parnell Thomas bu cadı avcılığında en ileri gidenlerin başındaydı. Belirli çıkar çevrelerinin adamı olan Thomas pek çok sanatçıyı hapse attırmıştı. Bunlardan biri olan yazar Ring Lardner 14 Ekim 1961'de "Saturday Rewiev"de de şu satırları yazıyor: "Cezaevinde karşılaştım onunla. Biraz zayıflamış çökmüştü. Hemen tanıdım. ABD'ye karşı çalışmaları araştırma komitesi eski başkanı J. Parnell Thomas'dı. O da beni tanıdı. Ama selamlaşmadık bile. Son karşılaşmamızdan beri üç yıl geçmişti. Komiteyi aşağılamak suçundan cezaevine atılmıştım. Hollywood'dan dokuz arkadaşımla birlikte. Bir yıl yemiştim. İyi halden ötürü cezam dokuz aya indirilmişti. Mr. Thomas da cezaevindeydi şimdi. Birtakım işsizleri devlet dairelerinde çalışıyor gibi göstermiş aldığı paraları cebine atmıştı. Devle-

ti dolandırmıştı yani. Yargıçların önünde savunma bile yapmamış on sekiz aya hüküm giymişti."

"İhanet Yılları" ilginç, yararlı bir kitap. Kim yurtsever, kim değil, kim gerçek milliyetçi, kim sahte, kim gerçekten halkçı, kim halk düşmanı pek belli değil. Her şey karmakarışık... Katiller, suçlular, gericiler, halk düşmanları "vatansever" diye geçinmeye kalkışıyor, üstelik gerçek vatanseverleri suçluyor!.. "İhanet Yılları"nı yaşıyoruz hep birlikte...

KAHRAMANLAR DOĞACAKTIR

Umudunu yitirerek öldü Şevket Süreyya Aydemir... "Kötümserlik yenilgi demektir" ama iyimser olacak hiçbir şey kalmamışsa, körü körüne her şeyi pembe görmek göstermek kötümserlikten de beterine düşmektir. Oysa o, her zaman umutlu, güvenli, istekli, iyimser bir aydındı. Savaşımdan kaçmayan, hep arayan, çevresini aydınlatan, güçlendiren... Yetmiş dokuz yıl süren yaşam serüveni ortadadır, okursunuz "Suyu Arayan Adam"ı, öteki yapıtlarını görürsünüz ayrıntılarına kadar... Serüven diyorum, çünkü düz, dümdüz, kıpırtısız, boş bir yaşam değildi onunki. Bir eylem adamının yaşamıydı, düşüncesinin eylemini sürdüren bir insanın yaşamıydı. Turancılık düşlerinden Marxcılığa, oradan Kemalizm'in coşkulu bir düşünürüne, eylem adamına onu getiren hep bu gerçekçi arayıştı, bu ulusçu, yurtseverce davranıştı...

"Türkiye'de artık her şey en son hızıyla her alanda bir son hesaplaşmaya doğru sürükleniyor." demiş. Cumhuriyet'teki son yazısında. Son hesaplaşma! Bir hesaplaşma demiyor, son hesaplaşma diyor. Düşünün umutsuzluğun derecesini. Her zaman savaşımdan yana, çabadan, umuttan, bu yurdun insanlarına güven duymadan yana bir aydını böylesi bir bezginliğe, bir umutsuzluğa iten nedir? Böyle bir bataktan bir daha kurtulamayacak kadar diplere çeken nedir? "Bugün memleketimizde, kavramlar, öyle karışmış, akımlar öyle soysuzlaşmış ve adına politika denilen sefaletle politikacı denilen şaşırmış insanlar öylesine birbirine girmiş, öylesine itibarsızlaşmışlardır ki..."

Şevket Süreyya Aydemir'le ilk kez 1960'ta karşılaştım. Yazar

olarak da -uzun süren bir ayrılıktan sonra- o yıllarda ortaya çıkmıştı. Suyu Arayan Adam'la... Belleğinde kalan dağınık anılar var: "Vatan'da Yalman'ın bir başyazısında adı geçmişti. Yalman, Menderes'i kötü etkiler altında bulunduranlardan biri saydığı Aydemir'i açıkça suçlamıştı. Aydemir'den bir mektup geldi gazeteye, daha doğrusu "Vatan'ın o günlerdeki Genel Yayın Müdürü Naim Tiraliye... Yalman'ın "kızıllık" suçlamasını yanıtlıyordu, yaşamının hesabını ayrıntılarıyla veren bir yapıt hazırladığını yazıyor, istersek bu anıları "Vatan"a verebileceğini söylüyordu. Sanırım "Suyu Arayan Adam"ın elyazmasını da gönderdi. Okumuştuk, çok ilginç bulmuştuk, ama o günlerin havası, hele başyazarımız Yalman'ın bu konuya olumsuz bakışı karşısında Aydemir'in anılarını yayınlamak olanağı yoktu. Böyle başladı yakınlık Aydemir'le... Vatan 1960'dan sonra Aydemir'e sütunlarını açtı. Bu arada o ilginç, o yararlı, hepsi birbirinden önemli kitaplarını yazmaya, yayınlamaya başladı. Çok geçmeden de "Cumhuriyet"e geçti. Yıllardan beri onun, hem belgesel, hem anısal, yurt ve ulus gerçeklerine sağduyulu yaklaşımlarını okuduk bu sütunlarda... Her pazartesi ilk okunan yazıların başında onunki geliyordu, benim için öyle. Yararlanıyordum, aydınlanıyordum, bir edebiyatçı ağırlığı taşıyan bu yazıları seviyordum. Bu yazıların bir bölümü "Kahramanlar Doğmalıydı" adıyla Çağdaş Yayınları'nda çıktı. Sanırım, tükenen bu kitap ve gazetemiz sütunlarında kalan sayısı yüzü aşkın yazıları kitap halinde basılır, Türk okuruna sunulur...

SAİT FAİK

"En son bir gazeteye müracaat ettim. Başmuharir cenaplarının karşısına çıktık. Siyasi kanaatlarımı sordu. Olmadıklarını söyledim. Hiç düşünmediğim şeyi bana soruyordu. Ne mebus olmak, ne de gazetede siyasi yazılar yazmak niyetinde idim. Röportajlar yapmak, muharrirlik etmek için siyasi kanaatlerime ne lüzum vardı? Ben insanlar ve kendim hakkında düşünürüm. Hükümetler hakkında, rejimler hususunda hiçbir fikrim yoktu."

"Havada Bulut"un kahramanı köpekli adam, böyle der. Şairdir, yazardır, insanları sever, anlamak ister, yaklaşır onlara, sonra uzaklaşır, düşlere dalar. Bir iş, bir ekmek kapısı, bir geçim yolu arar kendine. Yaşamda bir yer edinmek, sevmek, sevilmek, büyüklü küçüklü hayaller kurmak. Ama başyazar sorar birden: "Yani nasıl bir dünya arzuluyorsunuz?" Köpekli adamın özlediği, düşlediği dünya nasıl mı olacak? İşte Sait Faik'in köpekli adamın ağzından söyledikleri, özledikleri:

"Nasıl bir dünya mı? Haksızlıkların olmadığı bir dünya. İnsanların hepsinin mesut olduğu, hiç olmazsa iş bulduğu, doyduğu bir dünya... Hırsızlıkların, başkalarının hakkına tecavüz edenlerin, diğer kimseleri istismar edenlerin bol bol bulunmadığı... Pardon efendim! Bol bol bulunmadığı ne demek? hiç bulunmadığı bir dünya... Sevilmeye layık küçücük kızların orospu olmadığı, geceleri ağaların minicik kızları yirmi beş liraya pazarlıkla otellere götürmediği, her genç kızın namuslu bir delikanlı ile konuşabildiği, para için namus, ar, haya, hayat, gece gündüz satılamadığı bir dünya... Kafanın kolun çalışabildiği zaman insanın muhakkak doyabildiği eğlenebildiği

bir dünya... İçinde iyi şeyler söylemeye selâhiyetler kıvranan adamın, korkmadan yanlış tefsir edilmeden bu bir şeyleri söyleyebildiği bir dünya..."

İyi şeyleri yanlış yorumlanmadan açıkça yazmaktı, onun da en büyük özlemi. Bütün gerçek yazarlar, sanatçılar gibi... "Havada Bulut"un köpekli adamı Sait Faik'in kendisi midir? Hem öyledir, hem değildir. Bir öykücü, hem öyküsünün içindedir, kişilerinin özünde, anlamındadır, hem de değildir, dışındadır. Ama Sait Faik'in bu satırları, birtakım tatsız serüvenler, duruşmalar, kitap toplatma olayları geçirdikten sonra yazdığı kesindir. Bir öyküsünden dolayı askeri mahkemeye verilmiştir, bir romanı toplatılmıştır, başka bir öyküsü için çağrılıp sorguya çekilmiştir. Ne demek istedin, niye böyle yazdın? diye... Bu soruları soranlar, onun tek bir öyküsünü okumamış insanlardı. Sanırlardı ki, bir öykü ille de belirli bir propaganda amacıyla yazılır, sanat, edebiyat, insanlık, yarına kalmak, kişinin içindeki zenginlikleri başkalarıyla paylaşmak gibi duygular, istekler yoktur, bir öykü, bir roman, bir şiir yalnızca belirli fikirleri duyuracaktır. Sait Faik hep bu görüşe karşı çıkmıştır. Sanatçının gerçek bir özgürlüğe, bir yaratma, duyma, düşünme, yazma serbestliğine kavuşmasını savunmuştur. Öykülerinde, yazılarında, gazetelerde, dergilerde çıkan konuşmalarında...

1949'da bir gazetenin sorduğu bir soruya şu yanıtı vermişti: "Sanatkârın samimiyetinden şüphe edilmemelidir. Bir sanatkârın satılmış olmasına imkân yoktur. Bu maalesef bizde anlaşılmamıştır. Devlet adamları sanatkârlara lâkayttırlar. İstiyorlar ki sanatkâr kendilerini hep övsün. İşlerini iyi görüyorlarsa bu esasen vazifeleridir. Kötü görüyorlarsa sanatkârdan ancak tenkid beklemeli." Yine aynı konuşmada şöyle diyordu: "Düzensizlikten de şikâyetçiyiz. Mesela bir gün ortaya birisi çıkıp bu kitap zararlıdır dedi mi tamam! Haydi eser toplanıveriyor. Neden zararlı? Arayıp soran yok. Bunun zararlı olduğuna kim karar verecek? Bu da malûm değil.

Sait Faik'in ölümünden bu yana tam 23 yıl geçti. Yazılarını bugün de aynı tazelikle okuyoruz. Dili eskimiş, o kadar. Azıcık Türkçeleştirmeyle bütün bu öyküler canlanıverecek, aramıza karışıvere-

cek, bugünün kuşaklarınca benimsenecektir. Sait Faik'in "Bütün Eserleri" dizisini orasından burasından okuyorum. Yirmi otuz yıl öncesinin etkisini duyuyorum yeniden. Olanca yeniliklerini, güçlüklerini korumuşlar. Her büyük yazar gibi o da zaman zaman karamsarlığa düşmüş, bu anlaşılmazlık, bu düşmanlık havası bir sis gibi sarmış dört yanını. Bırakayım, çekileyim bir köşeye demiş, sonra vazgeçmiş, yontmuş çakısıyla kalemini, yazmış yazmış...

Geçenlerde arkadaşım Eyüboğlu'na edebiyatla uğraşmaktan bıktığımı söyledim. Bana "Son mütalâada seni okuyan bir lise talebesi varsa onun için yazmalısın" dedi. Ben de şimdi onları düşünerek yazıyorum.

"Onlar" binler, on binler, yüz binler oldu işte... Sait Faik, Türk Edebiyatının en güçlü, en unutulmaz adları arasına katıldı. En önde, en başta, en ilerde gelenlerinden biri, belki birincisi. 23 yıl önce öldü, ama her geçen yılda büyüdü, güçlendi, ölümsüzleşti. "Biz cemiyette insanlarımızla birlikte aynı hayatı yaşamak istiyoruz" demişti. Öyle yaşadı, şimdi öyküleri yaşıyor topluma karışmış. Hem bugünün, hem yarının kuşaklarınca benimsenmiş...

RUHİ BEY İŞTE İLK YAZ...

Defterime not etmişim, ilkyaz 22 Mart'ta girecek diye... Bir de baktım nisan gelmiş, ben defteri bir daha açmadan! İlkyazın ilk günleri... Bakıyorum güneş pırıl pırıl, deniz masmavi. Nasıl olsun başka? Alışmışız beylik sözcüklere, güneş ışıldar, deniz mavi mavi yansır! İnsanoğlu alıştığı şeylerle bir kez daha karşılaşmaktan, yaşamı süresince yüzlerce kez birbirine benzer duyguları, duyarlıkları yaşamaktan bıkmaz. İyiyseler, sevinç verici, mutlu kılıcı iseler bizi güçlendiriyorlarsa!.. İlkyaz yani ilkbahar yenileştirir, gençlik aşısı yapar. Yürümek, koşmak ister kişi. Doğaya karışmak, yaşamak...

Aldım Edip Cansever'in "Ben Ruhi Bey Nasılım"ını gittim kıyıya doğru. Kahveler açılmış... Camlı yere oturmak daha güven verici. İlkyazı camdan seyredelim. İçli dışlı olmak tehlikelidir ilk günlerde. Bir çay, bir sigara... Vapurlar, motorlar, sandallar. Ardımda da durmadan akıp geçen otobüsler, minibüsler, dolmuşlar, özeller... Gürültüden kaçmak olanaksız. Tepelere çıkmalı, en yukarlara. Oraları boştur şimdi. Ama atlarlar minik özellerine insanlarımız, kentin dört bir yanından doluşurlar, çok sürmez. İnsan ayağı değilse de, araba tekerleği değmemiş bir karış yer kalmayacak İstanbul'da...

Kişi, zaman zaman kendisiyle baş başa kalmalı. Hele kafayla ilgili bir uğraşsa yaptığınız... Kışı kapalı yerlerde geçirdik. Ne çok kar yağdı! Yakıt bitti, bulunamadı, alınamadı, para toplanamadı, kar yağarken, soğuk sıfırın altındayken ısıtamadık evimizi, katımızı! Bu büyük kent insanının bencil sıkıntısı! Hiç yazmaya gelmiyor böy-

le şeyleri. Anadolu'nun en uzak köşelerinden dertler yağıyor hem. "Ya biz, bizim durumumuz?" diyorlar. Bu yüzden akın akın geliyorlar büyük kentlere, en başta İstanbul'a... Dağlar doldu, bakıyorum daha çok dağ tepe var kentte, bugün üç milyonsak, yarın beş, altı milyona çıkacağız...

Gereksiz şeyler geçiyor kafamdan. Oh, gazete yok yanımda, radyoyu da şimdilik çalmıyorlar. Taşıt sesleri, vapur ötüşleri, motor tıkırtıları... Uzaktan nasıl görünürüz başkalarına? Belki birer Ruhi Bey gibi... Cansever'in Ruhi Bey'i iki gündür yanıbaşımda. "Kim görürdü o yolcuyu, yani kim fark ederdi beni" diyor Ruhi Bey kendi kendine. Önemli buluyor kendini, değişik, başka, hatta üstün... Farkına varmadan geçip gidilir Ruhi Beylerin önünden. Onların da bir derinliği olduğu bilinmez. "Sıradan acılardır çünkü bütün ilgileri toplayan" Geldi Ruhi Bey şu minicik kıyı kahvesine bir masaya oturdu, beni görmedi, kendi evreninde... Hiçbir şey yapmadan bakıyor denize... "Söylesek, yeniden mi söylesek şimdi de – Ben uzun yolları hiç sevmem – Doğacak bir çocuk gibi beklemeli anılar – Ansızın doğmalı, ansızın ölmeli saniyelerde."

Saniye, en uzun zamandır bence. Bir yaşamdır bazen. Anılar doğar ölür, doğar ölür. Hep aynı kalmazlar, değişirler, yaş ilerledikçe başkalaşırlar. Yirmi yaşa ait bir anı, kırk yaşınızdayken başkadır, altmış yaşınızda büsbütün değişik. Ayrı ayrı anılar olurlar onlar! Anıları biz kurarız, yaparız da ondan! Belki de gerçek değildirler. Bizim düşlerimizdedirler. Ruhi Bey'in kendi anıları da öyle... Benimkiler, sizinkiler de... "Bırakıp gidiyor anılarını rüzgâr – Denize bırakılmış çöpler gibi". Sigara paketimi attım denize bu dizeleri okur okumaz! Dalga yok, ne gemi geçiyor ne motor, ne de rüzgar... Durdu kaldı orada. Bir saplantı gibi! Kıpırdamayan, bizi bir tutuklu gibi çepeçevre saran, boğan, bıktıran...

Cansever'in Ruhi Beyi kimdir? Ozanın kendisi, siz ben, şu yoldan geçen, dolmuştan bakan... Herkes ve hiç biri!.. "Ben Ruhi Bey nasılım" diye soruyor bana Ruhi Bey. "Bir yaz ikindisinden çıkıp geldim" diyor. Yaz ikindisinden ilkyaz öğlesine!.. Her yerde ikindiler, öğleler bırakırız. Dururlar oldukları yerde. Şiir yazarken, öykü

yazarken, toplarız onları kalakaldıkları yerlerden, tek tek... Kırmadan, incitmeden ite kaka sokarız bir kitaba. Hepimizin ölür, ölmezleşirler. Kimi zaman taptaze, yepyenidirler. Yazana, anlatana bağlı...

Ruhi Bey için ozan konuşuyor önce "Nasıl olacaksınız Ruhi Bey" diyor ozan ona. Hatırını soruyor "Sizinle görüşelim" diyor. "Vaktim yok, görüşmeye kimseyle -Ruhi Bey- Kendimle bile, kendimle bile. (Olmaz ki, kimse kimseyi sevemez - Ama hiç kimse.).. Sonra Ruhi Beyin evrenindeki kişiler teker teker geliyorlar, konuşuyorlar meyhane garsonları, patronları, o insan bezirgânları, kürkçü Yorgo'ları, genelev kadınları, otel kâtibi, cenaze kaldırıcı, sonra hep birlikte hepsi, tüm Ruhi Bey insanları, yani hepimiz başlıyoruz bir koroya. "Doğrusu anlamıyoruz Ruhi Bey-Her insan biraz ölüdür" diye...

Cansever'in "Ben Ruhi Bey Nasılım"ını okurken bir de baktım gitmiş o Ruhi Bey sandığım... Orda mıydı, gelmiş miydi, düş müydü? "Mutluluğu bir kabuk gibi saran mutsuzluklardan Dönelim mi acıya" Hep acıya dönülecek, bir kez yazmıştım ben de "Mutluluğun sonu mutsuzluktur, ama mutsuzluğun sonu mutluluk değildir" diye... Kitabı cebime koyup çıktım ilkyaz sokaklarına. Bir boy gitmeli kıyıdan, sonra dönmeli. Yazmalı. Ruhi Beyi anlatmalı, okuyun Cansever'in bu güzel, etkili şiir kitabını diye... Şu dizeleri yineleye yineleye. "Çünkü insan yalnızken katettiği yollardan - Ne zaman geri dönse yeni bir haber getirir İlkyazın habercisi Ruhi Bey oldu benim için. Zamanın ağır ağır geçişini duyuran, bu yaşamı değerlendirmenin gereğini hatırlatan...

GÜNAYDIN YENİ YIL

Günaydın hüzün demeyeceğim bugün, günaydın mutluluk diye seslenmek geliyor içimden... "Yarınlar bizim" diyen şarkının tüm ulusun dilinden düşmemesinin bir anlamı yok mudur? Niye bizim yarınlar, niye bizim olmalı? Biz kimiz? Biz, halkız, Türk Halkıyız biz. Necati Cumalı'nın "Ceylan Ağıdı" kitabında yazdığı gibi "Üstünde ne varsa onların emeği onların alın teri - Toprağı bizim kılan onların halk sevgisidir - Toprağın dilidir konuştukları dil"; "Tek kusurları varsa cömertlikleridir - O da vermeyi yeğ tuttuklarından - Almayı bilmediklerinden değil. Yarınları yaratmasını biliyor artık halkımız. Önce bunu istiyor, özlüyor, bu bilince varmış da ondan...

Günaydın 1976... Hoşgeldin yeni yıl... Sen daha bir başkasın öncekilerden. Bir başka olmalısın, olmak zorundasın. Biz halk olarak seni önceki yıllardan "bir başka" yapacağız. Elimizle, gücümüzle, inancımızla... Önce umutsuzluğu yeneceğiz, sonra yeni umutlar yaratacağız, daha sonra o umutları gerçekleştireceğiz. Artık anlıyoruz olup bitenleri, kim bizden yana, kim bize karşı, kim iyiliğimizi istiyor, kim yüzümüze gülüp elimizdekileri de almaya çalışıyor. Köylerden koptuk kentlere doluştuk, yetmedi yaban ellere koşuştuk, durmaksızın arttık, milyonlara milyonlar ekledik, gençleştik gençleştik, genç bir toplum olduk. Bu gençliği kafamızda, bileğimizde duyuyoruz. Pörsümüş, çökmüş kafalıları bir yana iteceğiz, kendimizi "kendi" gücümüzle yöneteceğiz. Belki tam olarak değil ama, bir başlangıç, önemli bir atılım olarak bu halk bilinçlenmesini 1976'da gerçekleştireceğiz.

Cumalı, "Doğruyu anlatmak güçtür - Doğruyu bilmeyene - Gözleri gözlerine kardeşçe değmeyene - Doğruyu hangi dil öğretebilir" der. Evet güçtü kırk milyonu da aşmış bir ulusa "doğru"yu anlatmak. Doğrunun düşmanları sayısızdır. Bir doğru ortaya çıktı mı bin yanlış yıkılır gider. O yanlışı silah yapmış, o yanlışa sığınmış, geçimini, varlığını, gücünü o yanlışa bağlamış bir yığın asalak da birlikte... Öyleyse doğruluğa, gerçeklere karşı çıkanların tek tutacakları yol vardır, doğruları söyletmemek, yazdırtmamak, doğruları herkesin duymasını, bilmesini önlemek... Görüyorsunuz toplum uyanıyor, bu bir devin silkinmesidir. Halktır o dev, ulusun bilinçlenmiş gücüdür. Uyutmuşlar, ilaçlarla, ninnilerle, yanlış övgülerle, uyu uyu uyu diyerek. Kendileri gözlerini yummamışlar oysa, toplamışlar dünya güzelliklerini kendileri için... Şimdi bu doğruluk düşmanları biliyorlar, yok olmak, silinmek, ya da ötekiler gibi belirli bir çizgiye inmek, herkes kadar pay almak, hak almak gününün geldiğini, yaklaştığını...

Yeni yılın ilk gününe şiirlerle girdim. Ne yapayım, ben de Baudelaire gibi düşünürüm: "Bir insan yirmi dört saat ekmeksiz kalırsa ölmez, ama, şiirsiz kalırsa yaşayamaz. Bir şair sözü!.. Yıllarca şiir okumadan yaşayanlar, hatta şiir nedir bilmeyen yığınlar var dünyada. Ama bunlar gerçekten yaşıyorlar mı dersiniz, yoksa bir insanlık dışı yaşam mıdır çektikleri, karın tokluğuna, bazı zaman karın açlığına. Niye? Şiirsiz kaldıkları, şiir nedir bilmedikleri için diyeceğim... Şiir derken, yaşama tat, anlam, güzellik veren tüm değerleri anlatmak istiyorum, sanat, kültür, bilim, hukuk, insanlık, hepsi hepsi...

Bakın Kemal Özer, "Bir yol ayrımındasın" diyor okurlarına, bize, size: "Ama kendi içinde boğan kendi sesini - gücünü başkasının gücüne katmayan - sana sesleniyorum, bak avuçlarıma" diyor "Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya" adlı kitabında... Hepimiz katılmalıyız yaşamı savunma savaşma, hepimiz. Şair, yazar, memur, işçi, aydın, öğrenci, köylü, kentli... Bu yaşam bizim "tek" yaşamımızdır, başkası yok, olmayacak. Öyleyse yaşam savaşında zaferi kazanmak gerek, bu yolda tüm çabamızı harcamak gerek...

Hoş geldin 1976, yeni bir günün eşiğinde, günaydın yeni yıl... Bu ülkede "yeni" şeyler bekliyor seni. Eski toplum değil karşındaki... Düşünen, duyan, anlamak isteyen, çözümlemek isteyen bir halk var karşında... Ne demiş Özer, "Her şeyin bir nedeni vardır" şiirinde, işte öyle, işte öyle... "Bakarım, kökleri derin ve çetrefil – ne nedenini bulmak mümkün – ne savaşmak tek başına – el ele vermeli, derim, o halde – çözmeye uğraşanlarla aynı düğümü...

SİL BAŞTAN

"Sil Baştan" bugünlerin kitabı... "Bugün", epey uzun bir süreyi kapsamına alıyor. Bir türlü ileriye gidemeyen, gerçek ve iyi anlamıyla "yarın" olamayan bir zaman parçası... Buna yerinde saymak demek daha doğru olur. Yerimizde durmuş muyuz, yoksa dönüp dolaşıp aynı yere mi geliyoruz ya da getirtiliyoruz, orasını bilemem. Ama bir kısır döngü içinde olduğumuz kuşkusuz. Bir şeyler oluyor, seviniyoruz, o yalan yanlış, uygarlık dışı, çağdışı işlerden, tutumlardan artık kurtulduk diyoruz, bir de bakıyoruz, her şey eskisi gibi, eskisinden beter, eskisini aratır bir duruma gelivermiş...

Nadir Nadi'nin 1972'den 1976'ya dek "Cumhuriyet"te okuduğumuz başyazılarından yüz kadarı bir arada toplandı. "Sil Baştan"da... Önce adı ilginç, "Sil Baştan" Camus'nün ünlü "Sysiphos Efsanesi"ni hatırlatan bir söz, sil baştan, sonra yeni baştan, bir daha bir daha... Nadir Nadi şöyle böyle kırk yıldır "Cumhuriyet"in başyazılarını yazmaktadır. Bu yazılardan bir bölüğünü geçen yıllarda "Uyarılar", "27 Mayıs'tan 12 Mart'a" başlıkları altında yayınlanmıştı. Yaşadığı günlerin, çağdaş olayların yakın, güvenilir bir tanığı olarak ilgi gördü bu kitaplar. Bugün ararsanız zor bulursunuz. "Sil Baştan" 1970'den 76 başına dek toplumun geçirdiği türlü serüvenleri, acıları, olayları gözler önüne sergileyen bir kitap. Gazete sütunlarında bırakılamayacak kadar canlı yazılar bunlar. Yarına bir tanık olarak kalacak. Her yazı tanıklık edemez, iyi yazılmalı, özlü olmalı, yeniden okunmaya değer özellikler taşımalı...

Ben de toplum olaylarıyla, siyasal denilen konularla ilgili yazılarımı bir araya getirmeye çalışıyorum şu günlerde. 1970'ten bu ya-

na... Kendimi "güvenilen bir tanık" mı buluyorum? Bilmem, hiç değilse yalan yazmaktan, yanlış şeyler söylemekten sakınan biri... "Cumhuriyet"te çıkan yüzlerce yazıdan en az yüzünü iki yüzünü gün gün, yıl yıl ardı ardına gelecek bir biçimde toplamak. Bir güncenin yaprakları gibi sıralamak bir kitabın sayfalarına, sığdırmak, yaşatmak... Gazete bir gün okunur, atılır. Gerçi "Cumhuriyet"in okurları son soruşturmada bir gerçeği ortaya çıkardılar: "Cumhuriyet" bir günden fazla okunuyor, el altında bulunduruluyor. Yine de bir iki gün sonra yok olur gider, kimse gazeteleri, gazetelerdeki yazıların tümünü biriktiremez. Eve, odaya sığmaz da ondan... Kitaplar bu iş içindir, uzun süre dayanır, hiç değilse kitaplıklarda bir köşeye sıkışıp büsbütün ölüp gitmezler...

"Sil Baştan"a bir önsöz yazan arkadaşım Oktay Kurtböke şunları söylüyor: "İşte bu kitap bir dönüm noktası olan 14 Ekim 1973 seçimlerinin öncesi ve sonrasının gerçek panoramasını çizmektedir. Bu kitap, iki buçuk yıllık bir ara rejimden sonra aylarca süren siyasal bunalımları, hükümet bunalımlarını, bir rejim bunalımına dönüştürmek için pusuda fırsat kollayan karanlık örgüt ve çevrelere karşı herkese sorumluluklarını hatırlatan yazıların bütünleşmesinden oluşmaktadır." Bütünleşen, oluşan ana çizgi, başlıca anlam nedir bu yazılarda? Bunu da bir yıllık bir ayrılıktan sonra yeniden gazetesine dönen başyazar Nadir Nadi 6 Ağustos 1972'de şöyle açıklıyordu: "Evet, halkın, halk için, halk tarafından yönetimi bir ülküdür ve biz Atatürk'ün başladığı noktadan bu ülküye adım adım yol açmaya çalışan bir kuşağın çocuklarıyız. Atatürk'ün yanında ve emrinde görev almanın mutluluğunu tadamadıksa da, O'nun bize emanet ettiği görevi inançla yürütmenin çabası içindeyiz. Bizden sonra gelecek kuşaklara daha mutlu, daha ileri yaşam düzeni bırakabilirsek görevimizi başarmış olmanın rahatlığını belki son nefesimizde duyabiliriz. Bizden sonra gelecek kuşakları daha büyük, daha zor görevlerin beklediğini de unutuyor değiliz."

"Cumhuriyet"in açtığı büyük soruşturmaya kırk bine yakın okur katıldı. Bu büyük sayı, gazetemize karşı bir sevginin belirtisidir. "İlk okuduğunuz yazı hangisidir?" sorusuna okurların yarıdan

çoğu "Başyazı" dediler. Bir zamanlar başyazı basında en çok okunan yazı olurdu. Ama son yıllarda önemini yitirdi, birçok gazetede en az okunan, hatta hiç okunmayıp da göz gezdirilen bir köşe haline geldi. Oysa "Cumhuriyet"in başyazıları okurların önemle, yakınlıkla izledikleri bir köşedir, ilk köşedir. Bunun anlamı, okurun Nadir Nadi'nin yazarlığına karşı duyduğu beğeni, hoşlanmadır. Bu kadar da değil, çağımızın bir tanığı, dürüst yansız, bilgili bir tanığı sayıyor onu. Her zaman görüşlerine katılmasa da, o görüşleri anlamak, o düşünceleri öğrenmek istiyor, okuru kendisiyle bir iç konuşmaya, bir tartışmaya çekip götürüyor bu yazılar. Kısacası, düşündürüyor, ezbere kalıplar halinde sunmuyor birtakım görüşleri, inançları.

"Sil Baştan"ı bir kez daha okuyorum. Toplumca yeni çıkmazların önündeyiz. Aynı oyunlar yeni baştan yineleniyor. Olaylar, kavgalar, iç ve dış tertipler... 12 Mart öncesinde görülenlere benzer işler... Nadir Nadi 1970'ten 75 sonuna dek neler demiş, neler düşünmüş, hangi görüşleri, düşünceleri okurlarına sunmuş, onlarla paylaşmak, tartışmak istemiş? Bunları "Sil Baştan"da buluyoruz. Evet, toplumun yeni bunalımlarla birtakım uçurumlara, çıkmazlara doğru itildiği bu günlerde Nadir Nadi'nin "Sil Baştan"ı ayrı bir önem ve değer kazanmaktadır. Boyuna zaman yitirmek, boyuna bir ileri bir geri sallanmak, yerinde saymak... Nadir Nadi'nin yazıları bunun acısını sunuyor bize. Ama büsbütün umutsuz değildir. Atatürk ilkelerine bağlı, çağdaş uygarlığa bağlı kuşaklar birbiri ardına yetişmektedir...

"Bu gidişe dur diyecek Atatürkçü ve ilerici güçlerin er geç bu ters akımın üstesinden geleceğine biz inanıyoruz. Tarihsel gelişim de, toplumbilim yasaları da inancımızın doğruluğunu saptamaktadır. Ne var ki, arada yitirdiğimiz zamana, uğradığımız ve uğrayacağımız kayıplara yazık olacaktır. Onlara acıyoruz" (20 Ağustos 75)

"Sil Baştan" umutsuzluğumuzu yenmeye yönelik yapıtlardan...

DÜNYALARIN EN İYİSİ!

"Yasaklanan bir kitap üstünde yürüdüğünüz bir ateştir, yüzünüze durmadan kıvılcımlar sıçratır" Voltaire'in bu sözünü hep hatırlarım, ne zaman kitap toplatma, yasaklama girişimleri başlasa, hızlansa... Ateşin üstünde yürüdünüz mü? Ayağımızı yakar, kıvılcımları gözümüzü kör eder. Ama yine de kitapların yasaklanacağını, yok edileceğini sanan kimseler çıkar. Bunlar ellerini, ayaklarını yakıp tutuşturacaklarını, eninde sonunda kül olacaklarını bilmeyenlerdir. Öğrendiklerinde iş işten geçmiş olur!..

"Günah Dünyası" filmini seyrederken, Voltaire'in kitaplarını yeniden okumak istediğini duydum. Bu film ünlü "Candide"in günümüze uyarlanmış biçimidir. Çağımız büyük toplumsal yergisi, insanlığın aptalca davranışlarının alaylı bir sergilemesi olan "Candide" iki yüz yılı aşan bir zamandan beri canlılığını koruyan bir yapıttır. Candide'in kendisi de, insan olarak, hep aramızda, içimizde, bizden biri... Hepimiz zaman zaman birer "Candide" (Türkçeye çevrilmiş adıyla "Safoğlan") olmuşuzdur. Yaşama, insanlara iyiniyetle, hoşgörüyle bakmak, doğanın güzelliğini doyasıya tatmak, üstünde yaşadığımız on yer yuvarlağının "bulunabilir dünyaların en iyisi" olduğuna inanmak... Başımıza ne gelirse yerinmemek, her acının iyi, hoş yanını bulmak. Bütün bunlar olabilir, olmalıdır diye düşünmek!.. Safoğlan olarak yaşamak!.. Ne kadar zaman? Bir yıl, beş yıl, ama sürgit safoğlan kalmak olacak şey mi? Tokat yiye yiye bıkar kişi bu acı işten. Hem çevresinde hiç tokat yemeyen, onun yerinde bu dünyanın en üstün tatlarını oburlukla tıkınan nice kişileri de görünce...

Voltaire, Candide'i şöyle tanımlıyor: "Yüzünün ifadesi ruhunu yansıtıyordu. Oldukça doğru düşünen bir akla sahipti, yalın bir zekâsı vardı, işte sanırım bu yüzden ona safoğlan adını vermişlerdi" Safoğlan, Pengloss adlı bir filozofun derslerini dinler. Pengloss, Voltaire çağının filozofu Leibniz'in düşüncelerini yansıtır. Pengloss, Candide'i etkilemiştir, der ki: "Bütün bu işlerin başka türlü olamayacağı önceden belirlenmiştir, her şey bir sonuca varmak içindir, en iyi bir sonuca ulaşmak için bütün bunlar gereklidir. Burun, gözlük taşımak için yapılmıştır, biz de gözlük taşıyoruz. Bacaklarımız çorap giymek için, biz de çorap giyiyoruz. Taşlar yontulup şatoların yapımında kullanılmak içindir, işte efendimizin şatosu da en güzel bir yapı, bu bölgenin en büyük baronu en güzel yapıda oturmalıdır. Domuzlar yenmek içindir, biz de bütün yıl domuz yeriz. Demek her şey iyidir diyen budalalık etmiş olur, her şey en iyidir demek gerekir.

"Günah Dünyası" filminde de Safoğlan'la Penglos'un başına gelmedik iş kalmaz. Candide, yani bizim Safoğlan "dünya cenneti" sayılan bir şatodan kovulur, nedeni baronun kızı Gunegonde'yi sevmesidir. Voltaire'in yaşadığı çağın olaylarına karışır, savaş, deprem, engizisyon, Amerika vb. Filmde de buna benzer serüvenler geçer buna benzer çevrelerde... Ama Amerika, 1970'lerin kıtasıdır. İrlanda'da da mezhep savaşları en kanlı biçimiyle sürmektedir. İsrail'de Araplarla Yahudiler birbirinin kanını içmektedir. İlkyaz kırlarında yeni açmış gelincik tarlalarında genç Arap delikanlıları çırıl çıplak Yahudi kızlarının ellerindeki makineli silahlarıyla ölmektedir. Kısacası, 1970'lerin Safoğlan'ı da 1770'lerin Safoğlanı gibi nereye gitse acılarla karşılaşır, aptalca, akıldışı işlerle, durumlarla. İnsan denen yaratık niye çıktı ortaya? diye düşünür. Ne yapmalı? Nasıl davranmalı? "Bulunabilir dünyaların en iyisi"nde başımıza gelen her şey "en iyi" bir sonuca götürmek için midir? Böyle bir mantık zinciri kurmak olası mıdır?..

Safoğlan sür git "saf" kalamaz, kalamayacaktır. Voltaire'in kahramanı da elini kana bulayacaktır, kaçınılmaz bir koşuldur bu. "Bulunabilir dünyaların en iyisinde cinayet de belki "daha iyi bir düze-

ne" geçmenin bir yoludur!.. "Nasıl yaptınız bu işi, diye sorar genç kız, siz ki doğuştan bu kadar saf bir insandınız, nasıl oldu da iki dakika içinde bir Yahudi ile bir rahibi öldürebildiniz? Candide'in verdiği yanıt şöyledir: "Güzel hanımım, insan âşıksa, kıskançsa ve Engizisyon işkencelerinde kırbaçtan geçirilmişse artık 'kendisi' olmaktan çıkar."

Filmin sonunda Candide, ırmağın öte yanında eski kişiliğini görür. Kendisi yaşlanmıştır, yıkılmıştır, bir yaşam boyu aradığı sevgiliyi bulmuştur, ama o genç kız artık tanınmaz bir haldedir. "Bulunabilir dünyaların en iyisi"nin de iyi, güzel, önemli bir değer taşımadığını anlamıştır. Yaşama saf, arı, temiz duygularla bakmak, sürekli yanılmalara hazırlanmak demektir. Bunu bilir, "karşı kıyıdaki o saf, o temiz Safoğlan'a seslenir, girme oraya, gitme" diye. Ama gençlik hayalcidir, umut doludur, doğru, açık düşünmek ister, dinlemez yaşlının, deneyden geçmiş birinin sözlerini... Çiçek toplayarak, koşarak, mutluluk arayışları, seviler içinde geçer gider o eski yoldan. Nice deneylerin yükünü çekecektir yeniden, "bulunabilir dünyaların en iyisi"nin nasıl bir dünya olduğunu yaşaya yaşaya, duya duya, çeke çeke anlayacaktır...

Kitapları yasaklandı, tutuklandı, türlü acılar çekti Voltaire... Her gerçek yazarın başından geçenleri o da yaşadı. Üstüne basılınca yakan, tutuşturan, kıvılcımlar sıçratan kitaplar yazdı. Zorbalar geçti, unutuldu, ama Voltaire'in, Voltaire gibi büyük insanların yapıtları, unutulmadı kaldı...

BİR EDEBİYATÇI GEÇMİŞE BAKIYOR

Fransızca bir deyimdir "Edebiyat cumhuriyeti" Dünyanın neresinde olursa olsun edebiyatçılar çevresi apayrı bir dünyadır. Türkiye edebiyat cumhuriyetinden biri gitse ne bileyim Brezilya edebiyat cumhuriyetinden biri ile karşılaşsa, beş on dakikada kırk yıllık dost oluverirler. Uluslararası edebiyatçılar toplantısında görülür böyle durumlar. İlk kez karşılaştığınız bir Afrikalı, Asyalı, Amerikalı, Avustralyalı bir yazarla, bir şairle kısa zamanda arkadaşlık kuruverirsiniz. Edebiyat cumhuriyeti uluslararasıdır, uluslar üstüdür, hatta çağlar üstüdür...

Edebiyat cumhuriyetleri kahvelerde, pastahanelerde, içkili lokantalarda kurulur, yaşar, devrimlerini yapar, sonra yıkılır. Yerine yeni bir cumhuriyet gelir kurulur. Kuşaklara geçmiştir, yeni kuşaklar gelmiştir, beğeniler değişmiştir, yeni beğeniler doğmuştur. Okurlar da yenileşir yeni akımlarla. Önce yadırgansa da bir süre sonra egemen olur taze beğeniler, görüşler, eğilimler... Salâh Birsel'in "Sanat modadır" ilkesini yabana atmamalı. Her çağın ayrı bir sanatı olduğuna göre... Ama ne var ki her çağın moda akımlarından süzüle süzüle değerli yapıtlar kalır yarınlara. Modayı aşan ürünlerdir onlar. Her çağın modası, değişik beğenisi etkilemez onları, hatta zaman geçer, bir gün böyle üstün yapıtlar yeni modaların yaratılmasında etken olurlar...

Salâh Birsel'in "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu"su 1940-60 yıllarının sanat çevresinde olup bitenleri içeren bir yapıt... Daha önce bu sütunda sözünü ettiğim "Kahveler Kitabı"nı tamamlıyor. Orda da "e-

debiyat kahveleri"nden, bu arada Meserret, İkbal, Küllük vb.den söz ediliyordu. Bunda da Beyoğlu'nun, Şişli'nin, Osmanbey'in kahveleri, pastahaneleri, içkili gazinoları yer almıştır. Tepebaşı bahçesi, Lebon, Nisuaz, Ankara, Cennet Bahçesi, Baylan vb. Birsel, 1940'tan 1960'a dek sürekli olarak İstanbul'da, "edebiyat cumhuriyeti"nin orta yerinde, hatta o cumhuriyetin ileri gelenlerinden biri olarak yaşadığı için her şeyi iyi biliyor. "Edebiyat Anıları" demiş kitabına. İyi etmiş... Çünkü bunlar anıdır, geçmişten bugüne kalan kırık dökük gözlemler, izlenimlerdir.

Önsözde şöyle diyor Birsel: "Bu kitap Beyoğlu'nu anlatır... Bu kitaba, bir edebiyat tarihi gözüyle bakılsa da yeridir. Çünkü bu kitapta, elden geldiğince, yazarların sanat anlayışlarından, edebiyat dergilerinden ve şiir akımlarından da açılmıştır.

Unutulmaması gereken şey şudur: Kahveler tarihi bir yerde, edebiyat tarihinden başka bir şey değildir. Bir başka deyişle, bu kitap bir edebiyat kuşağının tarihidir." Bu benim kuşağım, benim de üyesi olduğum bir edebiyat kuşağı... Doğrusunu isterseniz, Birsel'in kitabına karşı yan tutmadan, bir eleştirici gözüyle bakmam zor. Yirmi-yirmi beş yaşlarımın yitik dünyasını buldum onda. O Elit'ler, Baylan'lar, Cennet'ler, Haylayf'lar, Nisuaz'lar, Boğaz gezileri, atom köftecileri, 1940-50 yıllarının tüm edebiyat olayları, İstanbul'daki "edebiyat cumhuriyeti"nin önemli önemsiz, değerli değersiz dedikoduları, yapıtları, şiirleri, şairleri, yazarları, şimdi ölmüş olan dostlar, Sait Faik, Fahir Onger, Ziya Osman, Cahit Sıtkı, Cahit Irgat, daha başkaları, aramızda yaşayanlar Sabahattin Kudret, Behçet Necatigil, Naim Tirali, İlhan Berk, Hençerlioğlu, Özkök, burda bir bir adını sayması zor arkadaşlar... "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu" bir roman gibi, ama yaşanmış, kişilerini bildiğimiz, tanıdığımız bir gerçek roman olarak okunuyor. Ben bile, "bunları demek yaşadık, demek bütün bunlar başımızdan geçti" diye şaşarak, belleğin derinliklerinden yüzeye çıkmaya başlayan eski anıları bir kez daha gözümün önünde canlandırarak okudum...

Salâh Birsel'in bu kitabı bir geçmiş "edebiyat cumhuriyeti"ni, çeyrek yüz yıl önceki İstanbul edebiyat, sanat çevresini, yazarları,

şairleri, ressamları, kahveleri, meyhaneleri ile incelemek, tanımak isteyenlere çok şeyler öğretecektir. Edebiyat tarihçisine yardımcı bir kitap. "Genç Nesil" denilen, bugün artık gençliği çok gerilerde bırakmış, yaşı elliyi geçmiş, ya da epeyce yaklaşmış bir iki edebiyat kuşağının kahvelerde kalan, oralara yansıyan görüntüsü. Birsel bizim kuşaktan öncekileri de yer yer ele almış, Yahya Kemal'i, Halit Fahri'si, Necip Fazıl'ı ile... Bizden sonrakileri de, Attilâ İlhan'ın çevresine toplaşan Baylan'cıları, yani Erdal Öz, Hilmi Yavuz, Demirtaş Ceyhun, Asaf Çiyiltepe vb'leri de...

Salâh Birsel kişileri, olayları, kısacası anıları kendine vergi o ince yergileme yeteneğiyle anlatmış. Hepsi doğru mu anlattıklarının, zaman zaman belleği onu yanıltmamış mı? Elbet yanılmış o da, örneğin benim "Önce Ekmekler Bozuldu", F. Onger'in "Bugünkü Şiirimiz" kitaplarının kapaklarını Agop Arad'ın yaptığını yazarken... O kapaklar Fahir Onger tarafından çizilmiş, ama 1945'lerde bir klişe atölyesi işleten Mazhar Apa'nın bir ustası onları yeniden yapmış, işe yarar biçime sokmuştu...

Şöyle bitirmiş bu güzel, ele alınınca bitirilmeden bırakılmayan kitabı Birsel... "Biz artık burada bu kahveengizi de kapayalım. Hadi ozanlar sizler de evlerinize. Gidin biraz uyuyun. Bu ayaküstü gördüğünüz düşleri bırakın da gerçek düşlere dalın... Bu kez her ne kadar dilimiz sürçtüyse bağışlana. Her şeyi geleneğiyle anlatmanın kaçınılmaz sonucudur bu. Ama biz de gördüklerimizi ve duyduklarımızı söyledik. Bunun başka türlüsü yoktur. Çünkü insan ya aldığını vermeli, ya hiç almamalı."

Birsel'in "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu"su bir aynadır, o Lunapark aynaları gibi azıcık alaya alıyor bizleri, ama gerçeği çarpıtmıyor, bozmuyor. Anıların tadını da hiç mi hiç bozmuyor...

İÇİNDEKİLER

Zaman Sensin 7
Yıllar Öncesine Gezi ... 10
Bunalım Çağında Gençlik ... 13
André Malraux ... 16
Gençlik Gençlik ... 19
Şiirden Kim Anlar? ... 23
Kimsenin Atı Olmamak 26
Tarih Beni Haklı Bulacak ... 29
Büyük Paylaşma ... 32
Çin Uyanınca ... 35
Ölüm Son Konuk mudur? 38
Geriye Kalan ... 41
Zaman Acımasızdır ... 44
Fikret Adil ... 47
Soyak'ın Anıları ... 50
Sabık Şairler ... 53
Şiir Eskimez ... 56
Mutluluğa Uçmak ... 59
Sahtesinden Sakının ... 62
Şiirden Politikaya ... 65
Şimdidir Tek Zaman ... 68
Doriot'lar Her Yerde Var ... 71
Temmuzda Mangal ... 74
O Bahriyeli Çocuklar 77
Irgat Irgattır, Ağa da Ağa ... 80
Uyur Gibi Yapmak ... 83
Bir Hazin Hürriyet ... 86
George Sand Üzerine ... 89

Hitler Gibileri 92
Hep Benim İzlerimdi 95
Güneş'in Ölümü 98
Gapon'lar Tükenmez 101
Uzakta Bir Mezar 104
Çocuklardır Gerçek İnsan 106
Robespierre Üzerine 109
Faşizme Dikkat 112
Daha İyi Bir Yaşam İçin 115
Güzellik ve Çirkinlik 118
Ey Vatan Haini 121
Sizin Bir Ruhunuz Var mı? 124
Önce Ekmekler 126
Ye Memet Ye 129
Gripten Yatarken 132
Kağıda Dönüşmüş Bir Ozan 135
Faşizm Bir Kertenkeledir 138
İhanet Yılları 141
Kahramanlar Doğacaktır 145
Sait Faik 147
Ruhi Bey İşte İlkyaz 150
Günaydın Yeni Yıl 153
Sil Baştan 156
Dünyaların En İyisi 159
Bir Edebiyatçı Geçmişe Bakıyor 162

Oktay Akbal bu kitabında, Aragon'un bir dizesiyle selamlıyor okuru: ZAMAN SENSİN.

Yıllardır öykü, roman, deneme ve günlük gazete yazılarından tanıdığımız Akbal, ZAMAN SENSİN'de şiirden, öyküden, romandan ve tabii ki şairden, öykücüden, romancıdan söz ediyor; kimi zaman anılardan, kimi zaman da bir dizeden yola çıkarak. Bir yandan da Türkiye ve dünyadaki sanatsal, kültürel ve siyasal gelişimlere çeviriyor gözlerini; bir dönemin, 1970'li yılların tanıklığını yapıyor.

9 789754 340839

ISBN 975-434-083-8